

Historicistička arhitektura u Splitu: prijedlog projektne nastave iz predmeta Likovna umjetnost

Keča, Lovorka

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:239931>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU

Diplomski rad

Historicistička arhitektura u Splitu: prijedlog projektne nastave
iz predmeta *Likovna umjetnost*

Lovorka Keča

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

Historicistička arhitektura u Splitu: prijedlog projektne nastave
iz predmeta *Likovna umjetnost*

Lovorka Keča

Mentor: dr. sc. Jasmina Nestić, docent

Komentor: dr. sc. Dragan Damjanović, redoviti profesor

Zagreb, 2019.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

HISTORICISTIČKA ARHITEKTURA U SPLITU: PRIJEDLOG PROJEKTNE NASTAVE IZ PREDMETA LIKOVNA UMJETNOST

The Architecture of Historicism in Split: project course
for the high school subject *Visual Arts*

Lovorka Keča

U diplomskom radu predstavlja se prijedlog srednjoškolske projektne nastave iz predmeta *Likovna umjetnost*, pri čemu okosnicu teme čini historicistička arhitektura i urbanizam u Splitu. U radu su obrađene tri faze projektne nastave: učionička nastava, terenska nastava te prezentacija i evaluacija projekta. U svakoj fazi projektne nastave učenici dobivaju samostalne i grupne zadatke koji ih potiču na aktivno sudjelovanje u nastavi, suradnju i kritičko razmišljanje. Unutar projekta naglasak je ponajviše na važnim arhitektonskim i urbanističkim primjerima te arhitektima koji su djelovali u 19. stoljeću i na samom početku 20. stoljeća. Učenici će odlaskom na teren aktivno sudjelovati u analizi arhitektonskih ostvarenja koja će se povezivati s teorijskim sadržajem obrađenim prethodno u učioničkoj nastavi. Ova projektna nastava ujedno omogućava učenicima upoznavanje povijesno-umjetničke baštine grada Splita, koji je u dosadašnjem nastavnom planu pod temom umjetnosti 19. stoljeća bio slabo zastupljen.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Rad sadrži: 175 stranica, 83 reprodukcija slajdova, 6 priloga, Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *projektna nastava, Likovna umjetnost, Split, historicizam, arhitektura, urbanizam*

Mentor: dr. sc. Jasmina Nestić, docent

Komentor: dr. sc. Dragan Damjanović, redovni profesor

Ocjenjivači: dr. sc. Josipa Alviž, doc., Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet u Zagrebu; dr. sc. Dragan Damjanović, red. prof., Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet u Zagrebu; dr. sc. Jasmina Nestić, doc., Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet u Zagrebu

Datum prijave rada: 19. siječnja 2018.

Datum predaje rada: 26. kolovoza 2019.

Datum obrane rada: 30. rujna 2019.

Ocjena: odličan (5)

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Lovorka Keča, diplomantica na nastavničkom smjeru diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom „Historicistička arhitektura u Splitu: prijedlog projektne nastave iz predmeta *Likovna umjetnost*“ rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 30. rujna 2019.

Handwritten signature of Lovorka Keča in blue ink.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi <i>Likovne umjetnosti</i>	2
2.1. <i>Nastavni plan i program i Ispitni katalog državne mature</i>	2
2.3. Zastupljenost teme u udžbenicima iz predmeta <i>Likovna umjetnost</i>	6
3. Projektna nastava	9
4. Historicistička arhitektura u Splitu u projektnoj nastavi – struktura, metode rada, odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi	11
5. Prva faza projekta – učionička nastava	14
5.1. Prvi tjedan projektne nastave: <i>Geografski smještaj i Povijesne okolnosti</i>	15
5.1.1. Prvi nastavni sat: <i>Geografski smještaj</i>	15
5.1.2. Drugi nastavni sat: <i>Povijesne okolnosti</i>	18
5.2. Drugi tjedan projektne nastave: <i>Urbanistički razvoj Splita u 19. stoljeću</i>	23
5.2.1. Treći nastavni sat: <i>Javni perivoji, Splitsko groblje Sustipan i Park-šuma Marjan</i> . 23	
5.2.2. Četvrti nastavni sat: <i>Razvoj tržnica i uređenje Pazara, Splitska riva i Istočna obala (Nova obala)</i>	29
5.3. Treći tjedan projektne nastave: <i>Historicistička arhitektura u Splitu u drugoj polovici 19. stoljeća</i>	33
5.3.1. Peti nastavni sat: <i>Palača Bajamonti-Dešković, Teatro Bajamonti, Prokurative</i>	34
5.3.2. Šesti nastavni sat: <i>Lučka kapetanija i Hrvatsko narodno kazalište</i>	41
5.4. Četvrti tjedan projektne nastave: <i>Historicistička arhitektura u Splitu na početku 20. stoljeća</i>	47
5.4.1. Sedmi nastavni sat: <i>Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović, Željeznička stanica</i>	47
5.4.2. Osmi nastavni sat: <i>Konzervatorsko-restauratorski zahvati – Gradska vijećnica, Zvonik sv. Duje, Crkva Sv. Frane</i>	52
5.5. Peti tjedan projektne nastave	58
6. Druga faza projekta – terenska nastava	59
6.1. Prvi dan: Palača Bajamonti-Dešković, Prokurative, Gospa od Dobrića, Lučka kapetanija, Monumentalna fontana, Općinsko kazalište, Kuća Perović	59
6.2. Drugi dan: Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović, Gradska vijećnica	66
7. Treća faza projekta – prezentacija i evaluacija projekta	71
8. Zaključak	73
9. Prilozi	74

9.1.	Vremenik	74
9.2.	Literatura za učioničku nastavu	75
9.3.	Pojmovnik.....	79
9.4.	Radni listići za učioničku nastavu	84
9.4.1.	Prvi tjedan: Vježba 1	84
9.4.2.	Prvi tjedan: Vježba 2	86
9.4.3.	Drugi tjedan: Vježba 3	88
9.4.4.	Drugi tjedan: Vježba 4	90
9.4.5.	Treći tjedan: Vježba 5	92
9.4.6.	Treći tjedan: Vježba 6	94
9.4.7.	Četvrti tjedan: Vježba 7.....	96
9.4.8.	Četvrti tjedan: Vježba 8.....	98
9.5.	Radna bilježnica za terensku nastavu	99
9.6.	Prezentacije za učioničku nastavu	114
9.6.1.	Prezentacija za prvi tjedan učioničke nastave	114
9.6.2.	Prezentacija za drugi tjedan učioničke nastave	125
9.6.3.	Prezentacija za treći tjedan učioničke nastave	136
9.6.4.	Prezentacija za četvrti tjedan učioničke nastave	147
9.7.	Tablice za vršnjačku evaluaciju i samoevaluaciju.....	156
10.	Popis literature	160
11.	Izvori slikovnih materijala	166
11. 1.	Slikovni materijali u prezentacijama	166
11. 2.	Slikovni materijali u Radnoj bilježnici	172
12.	Sažetak/ Summary	173

1. Uvod

U Republici Hrvatskoj se u podnožju brda Marjan smjestio grad Split koji je poznat kao najveći grad u Dalmaciji i njeno gospodarsko i kulturno središte. Split je ujedno i drugi po veličini grad u Hrvatskoj, a obilježavaju ga brojna kulturna, povijesna i prirodna bogatstva. Jedinstven je po monumentalnoj Dioklecijanovoj palači koja je kao najznačajnije djelo kasnoantičke arhitekture 1979. godine uvrštena na UNESCO-vu listu zaštićene svjetske baštine. Splitska katedrala zauzima posebno mjesto u baštini grada Splita, jer je primjer transformacije Dioklecijanovog mauzoleja kao kasnoantičke centralne građevine u kršćansku crkvu sv. Dujma.

U ovome radu nastojat će se objasniti zašto je 19. stoljeće imalo značajnu ulogu u transformaciji urbane strukture Splita. Druga polovica 19. stoljeća obilježena je buđenjem nacionalne svijesti, što je imalo značajan utjecaj na promjene u društvenoj i političkoj strukturi Splita. Urbanistički razvoj Splita u drugoj polovici 19. stoljeća obilježen je uvođenjem suvremene plinske rasvjete, vodovodne mreže, prve željezničke pruge te gradnjom nove istočne obale (današnje Obale kneza Domagoja). U to se doba grade važne građevine koje danas Splitu daju gradska obilježja, kao što su palača Bajamonti, zapadno krilo Prokurativa, zgrada Lučke kapetanije, Općinsko kazalište i neorenesansna Biskupska palača te mnoga druga značajna arhitektonska ostvarenja o kojima će biti riječ u prijedlogu projektne nastave. U drugoj je polovici 19. stoljeća nastala i nova svijest o zaštiti spomenika, što je rezultiralo restauratorskim radovima u unutrašnjosti splitske katedrale, obnovom gradske vijećnice na Pjaci u neogotičkom stilu, preoblikovanjem završnog oktogona zvonika sv. Duje i mnogim drugim zahvatima.

Budući da se u nastavnim programima i u udžbenicima iz *Likovne umjetnosti* spominje urbanističko-arhitektonski razvoj Hrvatske u 19. stoljeću, cilj je obraditi spomenutu temu na primjeru Splita u sklopu projektne nastave koja se predlaže u novom Kurikulumu (2019.) i koja će učenike na interdisciplinarnan način upoznati sa značajnim primjerima arhitektonskih i urbanističkih ostvarenja 19. stoljeća u Splitu te s arhitektima koji su u to doba u njemu djelovali. Ciljana su skupina ove projektne nastave učenici drugog razreda gimnazija s dvogodišnjim programom iz *Likovne umjetnosti* te učenici trećeg razreda gimnazija s četverogodišnjim programom.

2. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi *Likovne umjetnosti*

2.1. *Nastavni plan i program i Ispitni katalog državne mature*

Trenutna satnica nastave iz predmeta *Likovna umjetnost* u nastavnim programima općih, jezičnih i klasičnih gimnazija kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja iznosi jedan nastavni sat tjedno. U prirodoslovnim gimnazijama učenici samo u trećem razredu slušaju *Likovnu umjetnost* dvaput tjedno, dok je u matematičko-prirodoslovnim gimnazijama predviđeno da se predmet izvodi jednom tjedno, ali isključivo u prva dva razreda.¹ U Školi za primijenjenu umjetnost i dizajn predmet *Povijest likovne umjetnosti* se izvodi kroz sve četiri godine u satnici od dva sata tjedno.² Predmeti iz područja likovne umjetnosti također se izvode u različitim srednjim strukovnim školama, ali se oni međusobno razlikuju u nazivu, satnici i sadržaju.

U *Nastavnom planu i programu za Likovnu umjetnost* (1994.),³ u uputama za gimnazije s dvogodišnjim programom nastave *Likovne umjetnosti* obrađivanje teme Historicisma predviđeno je za drugi razred te je u sklopu navedene teme predloženo da se mogu obraditi likovni primjeri iz grada Zagreba iz 19. stoljeća i njegova arhitektura, javna skulptura te slikarstvo u ondašnje doba. Prema novom Kurikulumu iz 2019. godine ta bi se tema također mogla obrađivati na likovnim primjerima iz Splita, što će bit detaljnije objašnjeno u sljedećem poglavlju. Projektna nastava bi bila prilika da se na reprezentativnim primjerima splitske arhitekture i urbanizma 19. stoljeća obrade pojedine teme koje su navedene u dvogodišnjem programu drugog razreda: javne skulpture unutar grada, javna arhitektura i hortikultura u velegradu, pluralizam novih nastojanja, pravaca i stilova te problem zaštite spomenika.⁴ U programu za drugi razred navedene su brojne posebne zadaće predmeta, a neke od njih je moguće ostvariti upravo u projektnoj nastavi s temom historicističke arhitekture u Splitu. Među tim zadaćama valja u ovom kontekstu istaknuti sljedeće: „osposobiti učenike za vrednovanje povijesnih kompleksa, osvijestiti mogućnost da

¹ Usp. »Nastavni program za gimnazije«, u: *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete*, br. 1, Školske novine, Zagreb, 1994. [dalje: *Nastavni plan i program*, 1994.], str. 90–97., http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf, (pregledano 3. prosinca 2019.)

² Usp. *Godišnji program rada za školsku godinu 2018./2019.*, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, http://ss-primijenjenaumjetnostidizajn-zg.skole.hr/skola/dokumenti_skole, (pregledano 12. prosinca 2018.)

³ Usp. *Nastavni plan i program*, 1994., str. 91.

⁴ Usp. Isto.

se aktivnim odnosom prema njima mogu preobraziti u izvorne sklopove suvremenog života, [...] naučiti učenike doživljavati arhitekturu i skulpture, [...] omogućiti doživljaj jedinstvenosti vremenskih i stilskih različitosti pojedinih dijelova, osvješćivati odnos prema gradu kao skrbi za grad kroz sva prošla razdoblja, ukazati na mogućnost da se gradovi obogate novim ulogama te omogućiti doživljaj arhitekture kao sklopa različitog načina života“.⁵

U uputama za gimnazije s četverogodišnjim programom u *Nastavnom planu i programu za likovnu umjetnost* u trećem se razredu obrađuju urbanizam i arhitektura 19. stoljeća, ali pritom nijedan primjer domaće baštine nije naveden kao prijedlog za obradu teme. U četverogodišnjem se programu pod tematskom jedinicom urbanizma ističu nagli rast i miješanje uloga u gradu s obzirom na stanovanje, promet i industriju⁶ Zbog toga bi bilo korisno navesti konkretne primjere urbanističkog razvoja Splita iz 19. stoljeća, poput uvođenja prve željezničke pruge, uvođenja plinske rasvjete i širenja građevinske djelatnosti, koja je potaknuta ondašnjim tehničkim dostignućima. Četverogodišnji program četvrtog razreda dotiče temu zaštite spomenika u koju se može uklopiti povijesni prikaz značajnih restauratorskih zahvata na arhitekturi Splita 19. stoljeća. U didaktičkim uputama četverogodišnjeg programa istaknuto je da hrvatskoj spomeničkoj baštini treba posvetiti posebnu pozornost te da je nastavnik obavezan razraditi plan obilaska i upoznavanja muzeja, galerija i spomenika u gradu, široj okolici te nekoliko stručnih ekskurzija.⁷ Ta je zadaća upravo ostvariva kroz projektnu nastavu koja će biti predložena u nastavku ovoga rada, a koja uključuje terensku nastavu u Splitu.

U *Ispitnom katalogu za državnu maturu u školskoj godini 2018./2019. Likovna umjetnost*⁸ [dalje *Katalog*] nalazi se tablica razrade obrazovnih ishoda koja je podijeljena u pet glavnih cjelina. Prva se cjelina odnosi na temeljne sadržaje likovne umjetnosti i u njoj se obrađuju povijest umjetnosti kao znanost, slikarstvo, crtež, grafika, fotografija, kiparstvo, arhitektura i urbanizam. Sljedeće tri cjeline obuhvaćaju povijesno-umjetnička razdoblja u sljedećoj organizaciji: likovna umjetnost od pretpovijesti do romanike, likovna umjetnost od romanike do 20. stoljeća i likovna umjetnost 20. stoljeća. Peta cjelina obuhvaća temeljne

⁵ Usp. *Nastavni plan i program*, 1994., str. 90.–91.

⁶ Usp. Isto, str. 94.

⁷ Usp. Isto, str. 96.–97.

⁸ Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2018./2019. Likovna umjetnost*, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja [dalje *Katalog 2018./2019.*], <https://mk0ncvvow8xj1dauw2r.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2018/10/LIKOVNA-2019.pdf>, (pregledano 3. prosinca 2018.)

pojmove iz područja dizajna, fotografije i filma. Svaka je cjelina u tablici podijeljena u dva stupca koji označavaju temu i obrazovne ishode.⁹ U *Katalogu* su definirani obrazovni ishodi vezani uz arhitekturu i urbanizam historicizma, a tema historicizma uklopljena je u treću cjelinu koja se naziva *Likovna umjetnost od romanike do 20. stoljeća*. Od učenika se pri obradi teme historicizma očekuje da odrede, imenuju i objasne razloge novih urbanističkih pothvata u 19. stoljeću. Pod temom arhitekture historicizma u *Katalogu* se učenicima nalaže da odrede, imenuju, opišu, objasne i crtežom označe njene stilske karakteristike. Nadalje, u kategoriji urbanizma se od učenika očekuje prepoznavanje, imenovanje, opisivanje i označivanje crtežom kompozicijskih karakteristika i načela urbanizma historicizma te dijelova urbanog prostora historicizma i njihove namjene.¹⁰ Dioklecijanova palača je jedini primjer iz umjetničke baštine Splita koji je u *Katalogu* istaknut za likovnu analizu. Budući da osim Palače u *Katalogu* nisu predloženi ostali likovni primjeri iz splitske arhitekture, cilj je ove projektne nastave upravo na primjerima splitske historicističke arhitekture učenike ispitati stilske karakteristike historicizma i kompozicijske karakteristike urbanizma koje su u *Katalogu* definirane kao obrazovni ishodi.

2.2. Kurikulum nastavnoga predmeta Likovna umjetnost

Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za srednje škole [dalje *Kurikulum*]¹¹ odobren je u siječnju 2019. godine. Za razliku od *Nastavnog plana i programa* (1994.) podijeljenog na dvogodišnji i četverogodišnji program, predmetni *Kurikulum Likovne umjetnosti* ima jedinstven program podijeljen na četiri tematska koncepta ili cjeline, tako da odgovara svim satnicama prema kojima se predmet *Likovna umjetnost* poučava u različitim vrstama gimnazija i drugim srednjim školama. Svaki od četiriju tematskih koncepta obuhvaća 35 nastavnih sati i sadrži teme i sadržaje kojima se ostvaruju odgojno-obrazovni ishodi na kojima se *Kurikulum* temelji. Pritom je istaknuta uloga učitelja koji treba izabrati relevantne primjere umjetničkih djela i pristupe učenju i poučavanju kojima se ishodi i ciljevi mogu najbolje ostvariti.¹²

⁹ Usp. *Katalog 2018./2019.*, str. 5.–6.

¹⁰ Usp. Isto, str. 40.

¹¹ Usp. *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj*, NN 7/2019. [dalje *Kurikulum*, 2019.], Ministarstvo znanosti i obrazovanja, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html, (pregledano 20. svibnja 2019.)

¹² Usp. Isto.

Za razliku od *Nastavnog plana i programa* (1994.), u kojem su sadržaji oblikovani tako da se obrađuju dijakronijskim pristupom, u *Kurikulumu Likovne umjetnosti* sva su četiri tematska koncepta oblikovana tako da se učitelju omogući biranje između sinkronijskog i dijakronijskog pristupa pojedinoj temi ili podtemi te ishodu. Tematski koncept *Umjetnost i čovjek* obrađuje se u prvoj godini učenja i poučavanja, pri čemu je predmet istraživanja odnos čovjeka i umjetničkog stvaranja. *Čovjek i prostor* naziv je tematskog koncepta predviđenog za drugu godinu, a koji obuhvaća sljedeće: „proučavanje osnova arhitekture (konstruktivni i prostorni elementi, načela oblikovanja), upoznavanje s obilježjima specifičnih građevina pojedinog razdoblja/stila (na primjer: hram, palača, bazilika, kazalište, stadion...), [...] [te analizu i raspravu o] urbanizmu i stambenoj arhitekturi različitih razdoblja/ stilova (svjetska i nacionalna)“.¹³ Treća godina je predviđena za obrađivanje tematskog koncepta *Umjetnost i tumačenje svijeta*, a koji se dijeli na teme *Umjetnost i duhovnost* i *Umjetnost i znanost*. U sklopu tih tema predviđeno je da učenici promatraju, istražuju, analiziraju i kritički promišljaju o utjecaju filozofije, vjere, znanosti i tehnologije na nastanak i oblikovanje različitih likovnih primjera. U četvrtoj su godini predviđene dvije teme: u sklopu teme *Umjetnost i moć* predlaže se da učenici analiziraju i interpretiraju likovne i ikonografske elemente te načine oblikovanja i kompozicijskih načela nastalih u svrhu iskazivanja moći i društvenog položaja, dok bi u sklopu teme *Umjetnost i stvaralački proces* učenici trebali analizirati i interpretirati ono što je prethodno navedeno, ali što je nastalo u svrhu iskazivanja umjetničke ideje.¹⁴

U *Kurikulumu* postoje tri domene koje su kao ključni koncepti integrirane u predmete Likovna kultura i Likovna umjetnost s ciljem njegovanja i poticanja psihomotoričkih, afektivnih i kognitivnih sposobnosti i vještina kod učenika. Prva se domena naziva *Stvaralaštvo i produktivnost* te se u skladu s njom učenje i podučavanje treba temeljiti na stvaralačkom procesu, pri čemu se od učenika očekuje da aktivno istražuju okolinu svim osjetilima i da rješavanjem projektnih i problemskih zadataka upoznaju različite likovne materijale, tehnike, alate i medije te analitički promišljaju i nude vlastita rješenja. *Doživljaj i kritički stav* naziv je druge domene prema kojoj je u središtu učenja i podučavanja sustavno odgajanje opažaja, pri čemu je cilj kod učenika razviti njihovu percepciju, kreativnost, komunikacijske vještine, kritičko mišljenje i potaknuti ih da istražuju interaktivne procese između publike, autora i djela te da sudjeluju u kulturnim i umjetničkim događanjima. Treća

¹³ *Kurikulum*, 2019.

¹⁴ Usp. Isto.

domena se naziva *Umjetnost u kontekstu*, jer je njezin cilj da učenici likovna djela, pojave i pravce povežu s društvenim, kulturnim i povijesnim kontekstom te da osvijeste raznolikost kulturnih baština, pri čemu se preporučuje učenike potaknuti na stvaralački i istraživački rad te povezivanje s umjetničkim i kulturno-znanstvenim zajednicama i ustanovama kako bi ostvarili prethodno navedeni cilj, ali i razvili kritički stav prema okolini.

Kurikulum Likovne umjetnosti navodi pristupe učenju i poučavanju koji pružaju brojne mogućnosti obrade tema: „[...] suradničko učenje, iskustveno učenje, samostalno istraživanje, istraživanje u parovima i skupinama, prezentacija, e-učenje, terenska nastava, integrirana nastava, korelacije, projektna nastava i uporaba novomedijskih tehnologija“. U ovome će radu biti predložena i opisana projektna nastava, a koja je u *Kurikulumu* navedena kao jedna od poželjnih nastavnih metoda. Tema projekta Historicistička arhitektura u Splitu može se uklopiti u tematski koncept *Čovjek i prostor* u drugoj godini učenja u nastavi. Sa spomenutim projektom i njegovom temom moguće je ostvariti odgojno-obrazovne ishode navedene u *Kurikulumu*, jer je zamišljeno da učenici u skupini i individualno istražuju i proučavaju dostupnu literaturu, odabiru relevantne podatke te prezentiraju rezultate istraživanja u odabranome mediju. Pritom je bitno naglasiti da su u *Kurikulumu Likovne umjetnosti* predloženi različiti načini realiziranja rezultata istraživanja, a koji će biti korišteni u ovome projektu, a to su: tekst, fotografije i prezentacija. Nadalje, učenici će u skladu s prijedlogom u *Kurikulumu Likovne umjetnosti* analizirati odabrane primjere arhitekture i urbanizma koristeći odgovarajuću terminologiju, objašnjavati važnost očuvanja nacionalne stambene i urbanističke baštine i tumačiti odabir materijala, oblikovanje i organizaciju urbanističkih sklopova s obzirom na društveno-povijesni i geografsko-klimatski kontekst. U cjelini *Čovjek i prostor* se predlaže i neposredan kontakt s arhitektonskim objektima, urbanističkim sklopovima i umjetničkim djelom, što je zamišljeno terenskom nastavom koja će se izvoditi u drugom dijelu zamišljenog projekta.¹⁵

2.3. Zastupljenost teme u udžbenicima iz predmeta *Likovna umjetnost*

Kako je već u radu naglašeno, tema urbanizma i arhitekture 19. stoljeća se, prema starom Nastavnom planu i programu (1994.), na redovnoj nastavi *Likovne umjetnosti* u gimnazijama s četverogodišnjim programom obrađuje u trećem razredu, a u gimnazijama s dvogodišnjim programom u drugom razredu. Stoga je ova tema zastupljena u sljedećim

¹⁵ Usp. Isto.

propisanim i odobrenim udžbenicima za predmet *Likovna umjetnost* u gimnazijama za školsku godinu 2018./2019.:¹⁶ *Stilovi, razdoblja, život 2: od romanike do secesije: udžbenik za 3. razred gimnazije* Radovana Ivančevića,¹⁷ *Likovna umjetnost 3: povijesni pregled: udžbenik za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole* Jadranke Damjanov,¹⁸ *Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom* kojeg su napisale Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus i Elen Zubek¹⁹ te *Likovna umjetnost 2: sklopovi života od prapovijesti do danas: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s dvogodišnjim programom* kojeg su napisale Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus i Elen Zubek.²⁰

U navedenom udžbeniku četiriju autorica u poglavlju *Urbanizam i arhitektura 19. stoljeća* definiran je pojam *historicizam* te su najzastupljeniji primjeri arhitekture 19. stoljeća uzeti iz Francuske i Engleske.²¹ U poglavlju *Umjetnost 19. stoljeća u Hrvatskoj* obrađena je tema urbanizma u drugoj polovici 19. stoljeća te je navedeno da je razvoj trgovine i industrije uzrokovao širenje hrvatskih gradova poput Osijeka, Karlovca, Rijeke i Zagreba i pritom grad Split nije spomenut.²² U spomenutom udžbeniku triju autorica unutar poglavlja *Urbanizam i arhitektura 19. i 20. stoljeća* definiran je pojam *historicizam* slično kao u prethodnom navedenom udžbeniku navode se arhitektonski primjeri historicizma u Parizu, dok su iz nacionalne baštine 19. stoljeća navedeni samo neki primjeri arhitekture grada Zagreba.²³ U udžbeniku J. Damjanov, u sklopu poglavlja *Urbanizam i arhitektura 19. st. i početka 20. st.*, opisane su društvene prilike i urbanizam oko polovice 19. stoljeća u Parizu i nekim gradovima Engleske.²⁴ Obrada je i historicistička arhitektura na primjerima iz Londona, Zagreba i

¹⁶ Usp. *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije 2014./2015.*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, <https://mzo.hr/hr/katalog-obveznih-udzbenika-pripadajucih-dopunskih-nastavnih-sredstava-za-osnovnu-skolu-gimnazije?cat=209>, (pregledano 3. prosinca 2018.)

¹⁷ Usp. Radovan Ivančević, *Stilovi, razdoblja, život: udžbenik za III. razred gimnazije. Sv. 2, Od romanike do secesije*, Zagreb: Profil, 2007. [prvo izdanje 2000.], str. 275–287.

¹⁸ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 3: povijesni pregled: udžbenik za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015., str. 99–105.

¹⁹ Usp. Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2011., str. 145–149. i 174–175.

²⁰ Usp. Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus i Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: sklopovi života od prapovijesti do danas: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s dvogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 110–116.

²¹ Usp. Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 3*, 2011., str. 146.

²² Usp. Isto, str. 174.

²³ Usp. Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus i Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2*, 2014., str. 110.

²⁴ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 3*, 2015., str. 99.

Pariza.²⁵ U udžbeniku R. Ivančevića, u sklopu poglavlja *Devetnaesto stoljeće u Hrvatskoj*, istaknuto je da gotovo svaki grad u Hrvatskoj ima građevine, a ponekad i cijele ulice ili gradske četvrti koje su nastale u stilu historizma 19. stoljeća.²⁶ Ivančević ističe važnost izgradnje kazališta u 19. stoljeću te u tom kontekstu spominje Dubrovnik, Varaždin, Rijeku, Zagreb te Split u kojemu je kazalište podignuto 1893. godine.²⁷ Na kraju prethodno spomenutog poglavlja Ivančević navodi pitanja i vježbe za ponavljanje gradiva. Zadaci su osmišljeni tako da motiviraju učenike na samostalan rad i istraživanje te se mogu uklopiti u predloženu projektnu nastavu. U jednom zadatku se predlaže da učenik prošeće gradom i popiše historicističke zgrade i kuće te da pritom navede imena ulica i brojeve kuća, odnosno zgrada.²⁸ Navedeni zadatak je, primjerice, ostvariv u sklopu prijedloga projektne nastave u nastavku rada, odnosno terenske nastave u Splitu, kada će učenici biti u mogućnosti fotografirati građevine i ulice te bilježiti podatke o njima u svoje *Radne bilježnice*. U drugom zadatku Ivančević traži od učenika da pokušaju odrediti kojem povijesnom stilu pripadaju historicističke kuće u njihovom gradu.²⁹ Takva vrsta zadatka također može poslužiti učenicima pri obradi teme Historicistička arhitektura u Splitu u sklopu učioničke i terenske nastave predloženoga projekta, kada će učenici pomoću naučene terminologije opisivati građevine i prepoznavati radi li se o neoromaničkom, neogotičkom, neorenesansnom ili neobaroknom stilu.

Promotivši udžbenike možemo zaključiti da su u obradi sadržaja iz umjetnosti historicizma u Hrvatskoj pretežito prisutna djela iz Zagreba, Francuske i Engleske, a samo su na nekim mjestima spomenuti primjeri historicističke arhitekture iz Splita, kao što je primjerice u udžbeniku R. Ivančevića navedeno Općinsko kazalište u Splitu.

²⁵ Usp. Isto, str. 102–103.

²⁶ Usp. Radovan Ivančević, *Stilovi, razdoblja, život: udžbenik za III. razred gimnazije*. Sv. 2, 2007., str. 276.

²⁷ Usp. Isto, str. 278.

²⁸ Usp. Isto, str. 285.

²⁹ Usp. Isto.

3. Projektna nastava

Metoda projekta ima mnoštvo definicija, stoga će ovdje samo neke od njih biti istaknute. Pojam projekt se u rječniku definira kao „pripremni tekst, nacrt kakvog dokumenta, razrađen način izrade čega te kao svaki zaokružen, cjelovit i složen posao čija se obilježja i cilj mogu definirati, a mora se ostvariti u određenom vremenu te zahtijeva koordinirane napore nekoliko ili većeg broja ljudi, službi, poduzeća i sl.“³⁰ Prema Vesni Fabijanić (2014.) projektna je nastava definirana kao "problemski i istraživački usmjerena nastava" koja potiče učenike na interdisciplinarnan pristup, omogućuje im upoznavanje i usvajanje metoda znanstveno-istraživačkog rada te unaprjeđuje razvoj njihovih generičkih vještina kao što su primjerice istraživačke, komunikacijske, organizacijske i kritičke sposobnosti.³¹

U svom članku o projektном učenju i nastavi, Milan Matijević (2008.) ističe da je upravo timskim obavljanjem zadatka moguće kod učenika razviti osobine koje pripadaju u kognitivno i afektivno područje, a to su primjerice kooperativnost, empatija i tolerancija te se pritom zalaže za jasno definiranje uloge svakog člana u timskim nastavnim projektima kako bi svaki učenik osvijestio da bez njegovog aktivnog sudjelovanja nema uspjeha u njegovom timu.³²

Osim vlastitih stečenih iskustava i generičkih vještina učenici bi trebali drugima predstaviti vidljive rezultate svojih projekata, pri čemu Matijević predlaže nekoliko načina kao što su primjerice školska priredba ili "projektни dan" u kojem bi učenici pripremili plakat, održali izlaganje ili na bilo koji drugi način vizualno i auditivno prikazali rezultate i produkte projekta.³³ U *Kurikulumu* se također predlaže da se rezultat istraživanja može praktičnim radom prezentirati u različitim medijima kao što su: „tekst, plakat, maketa, fotografija, video, portfolio, e-portfolio, prezentacija, izrada mrežne stranice, virtualna galerija, blog, likovni rad, vizualna interpretacija, vizualna rekonstrukcija i sl.“³⁴

U svom je članku o projektnoj nastavi Fabijanić jasno definirala uloge nastavnika i učenika, pri čemu je istaknula da je zadatak nastavnika postaviti ciljeve i zadatke odabrane

³⁰ *Projekt*, Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, (pregledano 5. lipnja 2019.)

³¹ Vesna Fabijanić, »Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika«, u: *Educatio biologiae*, br. 1, 2014., str. 90., <https://hrcak.srce.hr/148928>, (pregledano 20. kolovoza 2019.)

³² Usp. Milan Matijević, »Projektно učenje i nastava«, u: Boris Drandić (ur.), *Nastavnički sputnik*, Zagreb: Znamen, 2008., str. 198., <https://www.bib.irb.hr/409015>, (pregledano 20. kolovoza 2019.)

³³ Usp. Isto, str. 201.–202.

³⁴ *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj*, NN 7/2019., Ministarstvo znanosti i obrazovanja, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html, (pregledano 20. kolovoza 2019.)

teme, voditi proces planiranja bez davanja uputa, potaknuti učenike na stvaralačko istraživanje i na socijalizaciju te suradnju, savjetovati ih prilikom izrade projekta, ponuditi im aktualne i suvremene teme i s njima kritički vrednovati rezultate, dok je zadatak učenika aktivno planiranje svih etapa projekta i tijeka rada, rješavanje problema i sudjelovanje u samoocjenjivanju i vrednovanju rezultata rada.³⁵ Nadalje, uloga nastavnika i učenika je danas još uvijek tema kojoj se treba posvetiti posebna pozornost jer u suvremenoj nastavi učenici ne bi trebali biti pasivni promatrači i slušači, već bi nastavnik trebao preuzeti ulogu kojom će učenike potaknuti da aktivno sudjeluju u nastavnom procesu, odnosno, kako navodi Matijević, "nastavi usmjerenoj učeniku ne treba nastavnik predavač, već nastavnik mentor, suradnik i organizator".³⁶

U *Kurikulumu Likovne umjetnosti* u sva se četiri tematska koncepta predlaže projektna nastava kao poželjan oblik rada u kojem se može ujediniti istraživanje više problema unutar jedne teme. Uz projektnu nastavu preporučuje se i terenska nastava na kojoj bi se primjeri lokalne i nacionalne baštine mogli obraditi na samom lokalitetu ili u prostoru u kojem su sačuvani i izloženi. Učenici će u sklopu predložene projektne nastave s temom *Historicistička arhitektura u Splitu* ostvariti različite odgojno-obrazovne ishode definirane u domeni *Stvaralaštvo i produktivnost*, što znači da će tijekom projekta u skupini provoditi jedno istraživanje, proučavati dostupnu literaturu, oblikovati smislene i argumentirane sadržaje te prezentirati rezultate rada u odabranome mediju. Osim toga, u predloženom će projektu učenici ostvariti i odgojno-obrazovane ishode iz domene *Doživljaj i kritički stav*, pod čime se smatra da će analizirati djela arhitekture i urbanizma te izražavati kritički stav o posjećenome arhitektonskom objektu na terenskoj nastavi.³⁷

³⁵ Usp. Vesna Fabijanić, »Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika«, u: *Educatio biologiae*, br. 1, 2014., str. 91., <https://hrcak.srce.hr/148928>, (pregledano 20. kolovoza 2019.)

³⁶ Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, 2008., str. 189.

³⁷ Usp. *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj*, NN 7/2019., Ministarstvo znanosti i obrazovanja, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html, (pregledano 20. kolovoza 2019.)

4. Historicistička arhitektura u Splitu u projektnoj nastavi – struktura, metode rada, odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi

Projektna nastava predložena u ovome radu predviđena je za drugo polugodište školske godine i izvodila bi se izvan redovite satnice.³⁸ U sklopu novog *Kurikuluma* (2019.) predlaže se projektna nastava kada se radi o istraživanju više problema unutar jedne teme te se posebno preporučuje za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda vezanih uz baštinu, a mogla bi se izvoditi i unutar redovite satnice: „Teme se realiziraju nizom manjih ili većih projektnih i kontekstnih cjelina te obuhvaćaju obvezni godišnji broj sati“.³⁹

Predviđeno je da se projektna nastava izvede u vremenskom trajanju od deset tjedana. Pet tjedana predviđeno je za učioničku nastavu, dva dana u šestom tjednu za terensku nastavu, u sedmom tjednu učenici skupljaju riješene radne listiće, Radnu bilježnicu, materijale i fotografije u mapu koju nastavniku predaju na kraju sedmog tjedna te se u osmom i devetom tjednu pripremaju za izložbu o projektu koja slijedi u desetom tjednu.

Na početku školske godine nastavnik će na redovnoj nastavi iz predmeta *Likovna umjetnost* obavijestiti sve učenike trećih razreda gimnazije s četverogodišnjim programom da će se u drugom polugodištu izvoditi projekt. Učenici će se moći osobno prijaviti kod nastavnika ili e-mailom ako žele sudjelovati u projektu. Za projekt se može maksimalno prijaviti 24 učenika koji su spremni aktivno i do kraja sudjelovati u projektu. Nastavnik će tri tjedna prije projekta održati uvodni sat na kojem će zainteresiranim učenicima predstaviti projekt, njegove ciljeve, ishode i pojedine faze te će im podijeliti vremenik rada [Vremenik].⁴⁰

Projekt je podijeljen u dva dijela i čine ga učionička nastava i terenska nastava. Prvi dio projekta, učionička nastava, traje pet tjedana. Projekt će se kao izvannastavna aktivnost održavati subotom ujutro u trajanju od dva puna sata. U prva četiri tjedna učioničke nastave obrađivalo bi se po nekoliko tema, a peti je tjedan predviđen za ponavljanje gradiva i davanje uputa za terensku nastavu. U četiri tjedna obradile bi se četiri tematske cjeline s ukupno osam podtema vezanih uz historicističku arhitekturu i urbanizam u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća: u prvom tjednu obrađuje se tema *Geografski smještaj i Povijesne okolnosti*; u drugom tjednu tema *Urbanistički razvoj Splita u 19. stoljeću* (podteme: Javni perivoji –

³⁸ U ovome je radu opisan prijedlog i plan projektne nastave kao izvannastavne aktivnosti, jer je osmišljen u vrijeme dok još nije bio odobren *Kurikulum za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj* (siječanj 2019.).

³⁹ *Kurikulum*, 2019.

⁴⁰ U uglatim zgradama u tekstu upućuje se na priloge koji se nalaze na kraju ovoga rada.

Marmontov perivoj i Gradski perivoj; Splitsko groblje Sustipan; Park-šuma Marjan; Razvoj tržnica – Uređenje pazara; Splitska riva; Istočna obala/Nova obala); u trećem tjednu tema *Historicistička arhitektura u Splitu u drugoj polovici 19. stoljeća* (podteme: Palača Bajamonti-Dešković; Teatro Bajamonti; Prokurative; Lučka kapetanija; Hrvatsko narodno kazalište) te u četvrtom tjednu *Historicistička arhitektura u Splitu na početku 20. stoljeća* (podteme: Biskupova palača; Palača Stock-Dujmović; Željeznička stanica; Konzervatorski-restauratorski zahvati).

Nastavnik će na uvodnom satu nakon svog usmenog izlaganja o projektu podijeliti učenike u osam grupa po troje učenika i svakoj će grupi dodijeliti dvije teme, dati radne listiće vezane uz dodijeljene teme [Radni listići za učioničku nastavu] i upute za relevantnu literaturu za učioničku nastavu [Literatura za učioničku nastavu], a koje se odnose na dodijeljenu temu. Svih osam grupa (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII) će dobiti zadatke i nastavnikove upute kako se trebaju u iduća tri tjedna pripremiti za nadolazeći projekt. Pritom se od svake grupe učenika očekuje da surađuju i da u tri tjedna pokušaju zajednički pronaći i razmijeniti relevantnu literaturu vezanu uz njihove dodijeljene teme, da istražuju u knjižnicama svojih gradova, u školskoj knjižnici i u online izvorima, da naprave prezentaciju [Prezentacija] za sat kako bi drugim učenicima izložili svoju temu te da izvedu metodičke vježbe s ostatkom razreda kako bi provjerili njihovo predznanje ili ono što su naučili iz njihovog izlaganja. Komunikacija između učenika i nastavnika će se odvijati preko Googleove usluge *Google groups* ili elektroničkom poštom, a prilaganje korištenih izvora, pisanih i radnih materijala te fotografija bit će moguće putem usluge *Dropbox*. Budući da ovaj projekt zahtijeva maksimalnu angažiranost učenika u individualnom radu, radu u paru i grupnom radu, nastavnik će voditi evidenciju o dolascima učenika te će se bodovati svaki zadatak, pisani rad i prezentacija. Nastavnik će u petom tjednu učenicima napomenuti da riješe zadatke koje eventualno nisu dovršili dok je trajala učionička nastava te da ih prilože u mapu za ocjenjivanje. U petom tjednu učioničke nastave nastavnik će učenicima pomoću prezentacije usmeno izložiti tijek terenske nastave i podijeliti im radne bilježnice za terensku nastavu [Radna bilježnica za terensku nastavu]. Učenici na terensku nastavu trebaju ponijeti mapu u koju će prethodno priložiti sve ispunjene radne listiće s učioničke nastave, radnu bilježnicu za terensku nastavu, olovku, bilježnicu i ostale materijale koje su sakupili tijekom učioničke nastave.

Drugi dio projekta, terenska nastava, traje dva dana i zamišljena je kao istraživanje urbanističkih cjelina i građevina koje su tijekom 19. stoljeća podignute u gradskoj jezgri

Splita i u njegova četiri gradska predgrađa, Veli Varoš, Dobri, Manuš i Lučac. Terenska nastava je završna faza projekta u kojoj će učenici rješavati zadatke na terenu, pri čemu će im pomoći materijali i radni listići koje su prethodno sakupili i riješili u učioničkoj nastavi te radna bilježnica sa zadacima i vježbama. Učenici će na terenskoj nastavi samostalno fotografirati građevine i svaka će grupa rješavati zajednički zadatke vezane uz temu koja im je dodijeljena na uvodnom satu prije početka učioničke nastave. Nakon povratka s terenske nastave svaki će učenik imati tjedan dana vremena kako bi uredno posložio svoje ispunjene radne listiće, sakupljene materijale i fotografije u mapu i na kraju sedmog tjedna predao nastavniku na ocjenjivanje.

Nastavnik će u osmom i devetom tjednu ispravljati radne listiće i bilježnice učenika te će ih vratiti učenicima na početku desetog tjedna u kojem će uslijediti izlaganje o projektu. Učenici će u desetom tjednu u školi izložiti svoje plakate na kojima su fotografije s terenske nastave, podaci ili zanimljivosti o građevinama, arhitektima ili samom gradu Splitu te će svaki učenik napisati svoj kratki osvrt o projektnoj nastavi. U osvrtnu će učenici trebati napisati je li terenska nastava ispunila njihova očekivanja ili obrnuto i obrazložiti svoj odgovor.

U projektnoj nastavi će se koristiti različite metode tradicionalne i suvremene nastave prema Vladimiru Poljaku (1991.), a to su metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda čitanja i rada na tekstu, metoda pisanja, metoda crtanja i metoda demonstracije.⁴¹ Ova će projektna nastava učenicima omogućiti istovremeno iskustveno i istraživačko učenje o kojem piše Matijević (2008.),⁴² jer će učenici od početka projekta istraživati konkretne primjere, rješavati metodičke vježbe koje će ih poticati na aktivno sudjelovanje u nastavi, te oblikovati prezentacije kroz zajedničku suradnju tijekom koje će razvijat društvene vještine i stjecat iskustvo. U projektnoj nastavi koristit će se također sljedeće metode: metoda usmenog izlaganja, metoda čitanja, metoda slušanja, metoda pisanja, metoda pokazivanja, metoda promatranja, metoda heurističkog razgovora, reprodukcijaska metoda, metoda uporabe nastavnih sredstava i pomagala, metoda analize te metoda zaključivanja. Učenici će aktivno sudjelovati u projektu tako što će istraživati relevantnu literaturu, pisati seminare, izrađivati prezentacije, usmeno izlagati sadržaje, rješavati metodičke vježbe, obilaziti arhitekturu grada Splita, prikupljati fotografski materijal i skicirati dijelove arhitekture.

⁴¹ Usp. Vladimir Poljak, *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga, 1991., str. 74–111.

⁴² Usp. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, 2008., str. 220., <https://www.bib.irb.hr/409015>, (pregledano 20. kolovoza 2019.)

5. Prva faza projekta – učionička nastava

Prva faza projekta izvodi se na nastavi u učionici i raspodijeljena je u pet tjedana. U učioničkoj nastavi učenici izvode nastavu nakon što su se konzultirali s nastavnikom o svojoj temi te mu pokazali pripremljenu prezentaciju i sakupljenu literaturu. Sastavni će dio učioničke nastave biti sljedeća nastavna sredstva: prezentacija, teorijski dio, radni listići za učioničku nastavu i tablice za samoevaluaciju i vršnjačku evaluaciju. Glavna zadaća učioničke nastave unutar predloženog projekta jest stvoriti kod učenika čvrstu teorijsku podlogu iz odabranog područja likovne umjetnosti koja je neophodna za aktivno sudjelovanje u terenskoj nastavi. Učenici će tijekom učioničke nastave naučiti surađivati te razvijati organizacijske i komunikacijske vještine koje će koristiti i u radu na terenu.

Budući da je svaka od osam grupa učenika na uvodnom satu dobila dvije teme, popis literature i radne listiće za učioničku nastavu [dalje: Radni listići] koje im je nastavnik unaprijed pripremio, njihov je zadatak osmisliti prezentaciju i pisani seminar. Tjedan dana prije izlaganja svoje teme svaka grupa nastavniku šalje elektroničkom poštom svoj pisani seminar i prezentaciju kako bi ih on pregledao na vrijeme i eventualno ispravio i nadopunio. Kada je sve ispravljeno i procijenjeno dobrim, svaka grupa na nastavnom satu drži izlaganje uz prezentaciju na zadanu temu i rješava s učenicima zadatke vezane uz temu. Ostali učenici trebaju pažljivo pratiti izlaganje svojih kolega kako bi mogli uspješno riješiti zadatke tijekom nastave i ispuniti tablicu za vršnjačku evaluaciju rezultata istraživačkog rada [Tablice za vršnjačku evaluaciju i samoevaluaciju]. Pomoću tablica učenici na kraju izlaganja daju grupi kvalitetnu povratnu informaciju o načinu izvođenja prezentacije i izlaganja. Svi učenici svoje riješene radne listiće i tablice spremaju u mapu za ocjenjivanje koju trebaju na početku osmog tjedna predati nastavniku.

Učionička nastava je podijeljena u pet tjedana, kroz prva četiri tjedna održavati će se subotom dva nastavna sata u trajanju od 60 minuta te će u svakom satu biti izložene dvije do tri teme. Svaka od ukupno osam grupa sastoji se od troje učenika kojima su dodijeljene dvije teme koje oni trebaju zajednički istražiti kako bi izradili prezentaciju i održali izlaganje. Grupa koja je održala svoje prvo izlaganje treba obavezno prije pripreme drugog izlaganja ispuniti tablicu za samoevaluaciju istraživačkog rada u grupi [Tablice za vršnjačku evaluaciju i samoevaluaciju] kako bi samoprocjenom lakše mogli zaključiti što bi se moglo poboljšati prilikom istraživanja druge dodijeljene teme, nakon koje također trebaju ispuniti tablicu.

Priprema u učioničkoj nastavi obuhvaća gradivo vezano uz historicističku arhitekturu koja će se obrađivati u radu na terenu te daje dobar uvid u geografski smještaj i povijesne okolnosti koje su utjecale na izgradnju Splita tijekom 19. stoljeća i na početku 20. stoljeća. Nakon učioničke nastave usvojeni sadržaji vezani uz historicističku arhitekturu Splita omogućiti učenicima uspješno povezivanje likovnih pojmova sa konkretnim primjerima na terenskoj nastavi.

5.1. Prvi tjedan projektne nastave: *Geografski smještaj i Povijesne okolnosti*

U prvom tjednu projektne nastave učenici će obrađivati temu *Geografski smještaj i Povijesne okolnosti*, pri čemu će podteme biti obrađene u dva nastavna sata. Grupa I će održati cijeli prvi nastavni sat na kojem će izlagati o geografskom položaju Splita i povijesnim počecima razvoja antičke strukture grada na primjeru Dioklecijanove palače, a drugi nastavni sat izvode dva nastavnika, pri čemu će prvi dio sata izvoditi nastavnik likovne umjetnosti s izlaganjem o baroknom fortifikacijskom sustavu u Splitu, a drugi dio sata preuzima nastavnik povijesti koji će uz prezentaciju izlagati o društveno-povijesnim zbivanjima u Dalmaciji tijekom 18. i 19. stoljeća.

5.1.1. Prvi nastavni sat: *Geografski smještaj*

Dio nastavnoga sata u kojem se obrađuje geografski smještaj grada Splita izvode učenici Grupe I, tako da učenicima dijele radne listiće Vježbe 1 s prvim zadatkom koja se sastoji od slijepe karte Hrvatske na kojoj učenici trebaju podebljanom točkom označiti smještaj grada Splita [Vježba 1/Zadatak 1].⁴³ Zadatak se prikazuje i na prezentaciji [Prezentacija 1/2]⁴⁴ te se proziva jedan od učenika da pokaže svoje rješenje [Prezentacija 1/3]. Cilj ovoga zadatka je upoznati učenike s geografskim smještajem grada Splita. Na prezentaciji se osim karte s rješenjem pojavljuje i projicirani isječak karte Hrvatske, na kojoj su sva područja srednje Dalmacije označena narančastom bojom te tri činjenice iz domene općeg

⁴³ Tijekom učioničke nastave u uglatim zgradama će se pojavljivati broj Vježbe koji se odnosi na nastavni sat (npr. Vježba 1 predviđena je za prvi nastavni sat u projektnoj nastavi, Vježba 2 za drugi nastavni sat itd.). Svaka vježba će se sastojati od jednog ili više zadataka koje učenici rješavaju na satu ili za zadaću.

⁴⁴ Prezentacije u tekstu navode se u uglatim zgradama; prvi broj označava broj prezentacije, a drugi broj slajda, koji je naznačen ispod svakog slajda lijevo.

znanja o geografiji i političkom statusu Splita: grad i luka u srednjoj Dalmaciji, sjedište Splitsko-dalmatinske županije i drugi grad po veličini u Hrvatskoj [Prezentacija 1/3].⁴⁵

Grupa I na prezentaciji učenicima pokazuje satelitsku kartu grada Splita i njegove okolice te zadaje drugi zadatak [Vježba 1/ Zadatak 2a] u kojem se od njih traži da promatrajući prikazanu satelitsku kartu nadopune naznačeni tekst o geografskom položaju Splita [Prezentacija 1/4]. Učenici su upućeni da odmah riješe i drugi segment ovoga zadatka u kojem se od njih traži da prepoznaju nazive područja označenih na spomenutoj satelitskoj karti i dopišu ih na odgovarajuće linije [Vježba 1/Zadatak 2b]. Cilj drugoga zadatka jest upoznati učenike s položajem grada Splita na poluotoku Marjanu te s planinama, zaljevom i otocima koji okružuju grad Split. Stoga je u provedbi i analizi ovoga zadatka bitno koristiti satelitske karte, kako bi učenici mogli bolje razlikovati i same karakteristike terena i reljefa razmatranoga dalmatinskog područja. Grupa I proziva jednog učenika da pročita svoja rješenja iz prvog segmenta ovog zadatka i drugog učenika da pročita rješenja drugog segmenta zadatka, a zatim se rješenja animiraju na prezentaciji [Prezentacija 1/5]. Na prezentaciji se, dakle, prikazuje cjeloviti tekst koji su učenici ispunili u zadatku: *Split leži na poluotoku na čijem je zapadnom dijelu smješten park-šuma Marjan. S otokom Čiovom Splitski poluotok zatvara Kaštelanski zaljev. Splitski poluotok okružuju otoci Čiovo, Šolta, Brač i Hvar. Split je s kopnene strane okružen i zaštićen golim ili dijelom pošumljenim okolnim stjenovitim planinama: Kozjakom na sjeverozapadu i Mosorom na sjeveroistoku, Kliški klanac je jedini uski prolaz koji se nalazi između tih dviju planina, a utvrda koja se nalazi poviše tog klanca naziva se Klis.*⁴⁶ Na spomenutoj satelitskoj karti iz zadatka brojkama su označena ista spomenuta geografska područja oko Splita te su učenici u sklopu zadatka trebali prepoznati i zapisati ova područja: park-šuma Marjan, Kaštelanski zaljev, Šolta, Brač, Kozjak, Mosor i Klis.

U drugom dijelu ovoga nastavnog sata grupa I na prezentaciji učenicima pokazuje tlocrt Dioklecijanove palače [Prezentacija 1/6] i zadaje im treći zadatak [Vježba 1/Zadatak 3] u kojem učenici trebaju brojke označenih dijelova tlocrta upisati u kvadratiće pokraj odgovarajućih pojmova, zatim plavom bojom označiti *cardo*, a žutom *decumanus*. Cilj ovoga zadatka jest ponavljanje pojmova vezanih uz Dioklecijanovu palaču kao primjer kasnoantičke arhitekture koju su učenici obrađivali u drugom razredu gimnazije. Važno je da se učenici u

⁴⁵ Usp. *Split*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57463>, (pregledano 15. veljače 2019.)

⁴⁶ Tekst oblikovan prema podacima iz: Mario Marasović, »Borbe za Klis u 16. i 17. stoljeću«, u: *Rostra*, 7., 2016., str. 135, <https://hrcak.srce.hr/169409>, (pregledano 15. veljače 2019.)

prvom tjednu projektne nastave upoznaju s izgledom Splita u kasnoantičkom razdoblju, kako bi u sljedećim tjednima nastave prepoznali promjene oko i u Palači tijekom srednjovjekovnog razdoblja i kroz vremenski period do kraja 19. stoljeća. Osim toga, Palača će učenicima na terenskoj nastavi služiti kao orijentir u snalaženju po staroj jezgri grada Splita. Prije nego li učenici pročitaju svoja rješenja, grupa I s njima započinje raspravu o nastanku, izgledu i funkciji Palače. Cilj sljedećih pitanja koja se postavljaju učenicima jest da ih se potakne na aktivnu diskusiju i promišljanje o odabranome primjeru. Grupa I traži od učenika da se prisjete u kojem je razdoblju izgrađena Palača. Dioklecijanova palača izgrađena je 304. godine u vrijeme cara Dioklecijana i najveći je spomenik rimske civilizacije na području Hrvatske.⁴⁷ Učenici zatim trebaju još jednom promotriti i usmeno odrediti vrstu tlocrta, opisati raspored ulica te vanjski plašt Palače. Palača ima pravokutni tlocrt i pravilno raspoređene ulice te je opasana zidinama kojima su prigradene pravokutne i oktogonalne kule, a kutovima Palače prigradene su kvadratične kule.⁴⁸ Grupa I zatim proziva jednog učenika da pokaže na prezentaciji kojim je bojama označio *cardo* i *decumanus*, i koje je brojeve pridružio pojmovima koji se odnose na ulaze sa svih četiriju strana Palače. Nakon što učenik pročita rješenja, Grupa I još jednom objašnjava imena ulaza u Palaču pokazujući ih na prezentaciji animacijom [Prezentacija 1/7]. Ulaz u palaču je i danas omogućen s njenih četiriju strana – kroz Zlatna vrata na sjevernoj strani, Srebrna vrata na istočnoj strani, Željezna vrata na zapadnoj strani te Mjedena vrata na južnoj strani. Vrata su povezana dvjema glavnim ulicama koje se pod pravim kutom sijeku u središtu palače: ulica koja se prostire od sjevera prema jugu naziva se *cardo*, a ulica od istoka prema zapadu *decumanus*.⁴⁹ U daljnjoj usmenoj raspravi učenici trebaju opisati podijeljenost Palače prema funkciji prostorija, pri čemu će im pomoći pojmovi koji su im ponuđeni u trećem zadatku (*carske odaje, stanovi vojnika*). U sjevernom dijelu palače stanovali su vojnici, a u južnom su dijelu bile smještene carske odaje i kulturni objekti – hram i mauzolej.⁵⁰ Učenici imenuju brojeve koje su pridružili pojmovima *peristil*, *vestibul* i *Dioklecijanov mauzolej*. Na prezentaciji su prikazane tri fotografije navedenih arhitektonskih ostvarenja, koje učenici zasigurno prepoznaju zbog njihove turističke popularnosti i velikog povijesnog značaja [Prezentacija 1/8]. Učenici trebaju opisati njihov izgled s fotografija i prisjetiti se njihove funkcije u kasnoj antici. Peristil je okružen

⁴⁷ Usp. Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, Zrinka Jurić Avmedoski, Natalija Stipetić Ćus, *Udžbenik iz Likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 90.

⁴⁸ Usp. Isto, str. 91.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2, Udžbenik za 2. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015., str. 97.

stupovima s arkadama i na njemu su se događale svečanosti te se s njega silazilo u podzemne dijelove Palače i ulazilo u carske odaje na katu Palače.⁵¹ Do peristila se nalazi oktogonalna građevina Dioklecijanovog mauzoleja i kružna dvorana nazvana Vestibul koja je bila pretprostor carskih odaja.⁵²

5.1.2. Drugi nastavni sat: *Povijesne okolnosti*

Nakon što su se učenici na prvom satu projektne nastave na primjeru Dioklecijanove palače prisjetili kasnoantičke urbane strukture Splita, slijedi drugi nastavni sat kojeg će održati dva nastavnika, pri čemu prvi dio sata izvodi nastavnik likovne umjetnosti s izlaganjem o baroknom fortifikacijskom sustavu u Splitu, a drugi dio sata izvodi nastavnik povijesti s ciljem da učenici dobiju uvid u društveno-političke i gospodarske prilike u razdoblju između 15. i 19. stoljeća kada se urbana struktura grada uvelike promijenila, a njeni su ostaci ostali i danas vidljivi. Osim toga, ovaj bi nastavni sat trebao zainteresirati učenike upravo za daljnje istraživanje značajnih događaja u 19. stoljeću koji su doveli do promjena splitske urbane strukture prethodnih stoljeća i do mnogobrojnih arhitektonskih ostvarenja.

Nastavnik likovne umjetnosti započinje kratko izlaganje o dugotrajnom vremenskom periodu kada je grad Split bio pod vlasti Venecije – od 1420. do 1797. godine,⁵³ – što se učenicima može ilustrirati prikazom područja Mletačke Republike na karti Hrvatske i grbom Dalmacije pod Mletcima [Prezentacija 1/9]. U 16. i 17. stoljeću često su se vodili ratovi između Osmanlija i Mlečana: Ciparski rat (1571.–1573.), Kandijski rat (1645.–1669.) i posljednji Morejski rat (1684.–1699.). U Ciparskom su ratu Osmanlije osvojili najbližu okolicu Splita – Klis i Solin.⁵⁴ U doba Kandijskog rata cijelom je gradu Splitu prijetila opasnost od Osmanlija koji su se utvrdili u Klisu i Solinu. Zbog toga sredinom 17. stoljeća, uz pomoć građanstva, domaći zidari grada Splita po nacrtima mletačkih graditelja grade nove utvrde po suvremenom fortifikacijskom sustavu.⁵⁵ Tako je grad Split s kopnene strane dobio pojas debelih baroknih utvrđenja s dva polubastiona i tri bastiona, povezanih bedemima i

⁵¹ Usp. Isto, str. 97.

⁵² Usp. Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, Zrinka Jurić Avmedoski, Natalija Stipetić Ćus, *Udžbenik iz Likovne umjetnosti za 2. razred*, 2014., str. 91.

⁵³ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih gradova u europskom kontekstu*, Zagreb: Šćitaroci: Arhitektonski fakultet, 2004., str. 162.

⁵⁴ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, Zagreb: AGM, 2009., str. 181.

⁵⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002., str. 30.

kortinama.⁵⁶ Te su obrambene zidine izgrađene u drugoj polovici 17. stoljeća [Prezentacija 1/10]. Nastavnik dijeli učenicima materijale za ovaj nastavni sat te zadaje prvi zadatak – da pažljivo promotre plan grada Splita arhitekta Roberta Adama (Kirkcaldy, Škotska, 1728. – London, 1792.) iz 1764. godine te da na predviđene linije upišu nazive utvrda, bastiona i polubastiona koji su na njemu označeni [Vježba 2/ Zadatak 1]. Nastavnik upućuje učenike da trebaju pažljivo pratiti usmeno izlaganje koje slijedi kako bi mogli riješiti prvi zadatak koji se prikazuje i na prezentaciji [Prezentacija 1/11]. Na spomenutom planu grada učenike se upućuje na to da je vidljivo kako je stari dio grada zaokružen pravilnim zvjezdastim oblikom bedema s klinastim bastionima.⁵⁷ Prsten se sastojao od splitskih baroknih bedema s pet utvrđenih branika: zapadni polubastion San Antonio bio je povezan s bastionom S. Marina (Priuli, Bašćun), zatim slijedi bastion Cornaro koji se nalazi u blizini sjevernog zida Dioklecijanove palače te je bio povezan s istočnim bastionom Contarini, koji je bio povezan s jugoistočnim polubastionom San Giorgio. Izvan glavnih utvrda su u 17. stoljeću dodane i dvije vanjske utvrde koje su se nalazile na uzvisinama istočno od grada, sjeveroistočna utvrda Gripe i jugoistočna utvrda Bačvice.⁵⁸ Nastavnik nakon svog izlaganja proziva jednog učenika da dođe pokazati kojim je redoslijedom imenovao utvrde, bastione i polubastione, a zatim se animirana rješenja prikazuju na prezentaciji [Prezentacija 1/12]. Zatim se učenicima objašnjava da su na prezentaciji prikazani još bastion Civran i bastion Bernardi, koji su sagrađeni u 16. stoljeću. Cilj ovog zadatka jest upoznavanje učenika s položajem i nazivima utvrda, bastiona i polubastiona koji su podignuti u Splitu u drugoj polovici 17. stoljeća.

Učenicima se zatim za domaću zadaću objašnjavaju drugi i treći zadatak, čiji je cilj potaknuti učenike na samostalno istraživanje u vezi povijesne teme koju su prethodno obradili na početku drugog nastavnog sata. U drugom zadatku učenici trebaju objasniti zašto se u drugoj polovici 17. stoljeća gradi fortifikacijski sustav u Splitu i od čega se sastojao [Vježba 2/ Zadatak 2], a u trećem zadatku učenici trebaju tri pojma (*bastion, kortina, Vaubanov sustav fortifikacija*) linijom povezati s njihovim definicijama [Vježba 2/ Zadatak 3].

Nastavni sat nastavlja nastavnik povijesti koji će s učenicima ponoviti društveno-povijesna zbivanja u Hrvatskoj u 18. stoljeću. U Velikom (Bečkom) ratu (1683.–1699.) veliki dijelovi Hrvatske i Slavonije oslobođeni su od osmanske vlasti, pod čijom će upravom neki

⁵⁶Usp. Slavko Muljačić, »Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godine 1862.«, u: *Kulturna baština*, 2011., str. 179., <https://hrcak.srce.hr/90026>, (pregledano 18. veljače 2019.)

⁵⁷Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 30.

⁵⁸Usp. Ana Grgić, »Vrtovi i perivoji Splita. Nastajanje i razvoj perivojne arhitekture grada«, u: *Prostor*, br. 1(29), 2005., str. 81., <https://hrcak.srce.hr/10741>, (pregledano 18. veljače 2019.)

dijelovi današnje Hrvatske poput područja Jasenica u južnom velebitskom Podgorju ostati sve do kraja 18. stoljeća.⁵⁹ Mletačka Republika, koja je također sudjelovala u ovome ratu, učvrstila se u Dalmaciji. Teritorij današnje Hrvatske su tijekom 18. stoljeća činile Dubrovačka Republika, dijelovi Mletačke Republike i dijelovi Habsburške Monarhije u čijem je sastavu bila Vojna krajina pod izravnom upravom Beča te Banska Hrvatska, koja je pripadala ugarskom dijelu Monarhije. Mletačka vlast je zauzela područje koje se dijelilo na pokrajine Istru i Dalmaciju.⁶⁰ Nastavnik pokazuje učenicima kartu Hrvatske u 18. stoljeću, kada je Split bio pod upravom Mletaka [Prezentacija 1/13]. Venecija je 1797. godine prestala postojati kao samostalna država te su njene posjede prisvojile Francuska i Austrija, koja je iste godine dobila Dalmaciju [Prezentacija 1/14].⁶¹

Nastavnik objašnjava učenicima da će se tijekom projektne nastave sadržajno uskladiti s redovnim satima Povijesti na kojima će učenici detaljno obrađivati povijesne okolnosti u Hrvatskoj u prvoj i drugoj polovici 19. stoljeća. Nastavnik povijesti započinje novu lekciju o društveno-političkim zbivanjima u Hrvatskoj na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća i objašnjava učenicima da će im povijesna zbivanja biti podloga za lakše razumijevanje urbanističkih zahvata i arhitektonskih ostvarenja u Splitu koje će kasnije obrađivati s nastavnikom likovne umjetnosti. Učenike se upućuje da pročitaju četvrti zadatak i da rade bilješke tijekom daljnjeg izlaganja o povijesnim okolnostima u Hrvatskoj. U četvrtom se zadatku od učenika traži da na karti Hrvatske crvenom bojom označe područje Ilirskih pokrajina (1809.–1813.), a plavom bojom označe područje Hrvatske koje je u vrijeme francuske okupacije (1809.–1813.) ostalo pod upravom Austrijskog Carstva [Vježba 2/ Zadatak 4]. Cilj četvrtog zadatka jest upoznavanje učenika s područjem Ilirskih pokrajina i područjem Hrvatske kojim je upravljalo Austrijsko Carstvo u vrijeme francuske okupacije (1809.–1813.).

Nastavnik nastavlja s izlaganjem o povijesnim okolnostima u Hrvatskoj krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Od 1797. do 1806. godine grad Split je bio pod austrijskom vlasti.⁶² Početak 19. stoljeća je obilježila vladavina Napoleona I. Bonaparte (Korzika, 1769. – Sveta Helena, 1821.). Nakon poraza Austrije u bitki kod Austerlitz, mirom u Požunu 1805. godine

⁵⁹ Usp. Tomislav Šarljija, »Jasenice pod vlašću Osmanlija i Mlečana od XVI. do konca XVIII. stoljeća«, u: *Povijesni prilozi*, br. 43, 2012., str. 149., <https://hrcak.srce.hr/95386> (pregledano 18. rujna 2019.)

⁶⁰ Usp. *Između Venecije, Beča i Pešte*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://croatia.eu/article.php?lang=1&id=22>, (pregledano 18. veljače 2019.)

⁶¹ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, Zagreb; Split: Ex libris, 2005., str. 117.

⁶² Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 162.

Napoleon je od austrijskog cara Franje II. (Firenca, 1768. – Beč, 1835.) dobio Veneciju i njene pokrajine: Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku [Prezentacija 1/14]. U periodu od 1805. do 1809. godine su najprije pod francusku vlast potpali dijelovi Hrvatske koji su pripadali Veneciji (1805.–1809.) i Dubrovnik (1808.), a nakon toga i ostali dijelovi Hrvatske južno od rijeke Save (1809.).⁶³ Dalmacija je 1805. godine na čelu s potkraljem Eugenom (Pariz, 1781. – München, 1824.) postala dio Talijanskog Kraljevstva.⁶⁴ Mlečanin Vicko Dandolo (Venecija, 1758. – Varese, 1819.) je već krajem 1806. godine postao generalni providur Dalmacije, a iste je godine general Auguste Marmont (Châtillon sur Seine, 1774. – Venecija, 1852.) imenovan vojnim zapovjednikom⁶⁵ [Prezentacija 1/15]. Mirom u Schönbrunnu poraženo Austrijsko Carstvo je 1809. godine odstupilo Napoleonu polovicu današnjeg hrvatskog teritorija, pa iste godine Francuzi osnivaju Ilirske provincije koje obuhvaćaju Dubrovnik, Civilnu i Vojnu Hrvatsku, Istru s Trstom, Kranjsku i Korušku. Upravu Ilirskih provincija vodio je general Marmont, s Ljubljanom kao glavnim gradom. Te je godine providur Dandolo napustio svoju službu jer Dalmacija više nije pripadala Kraljevstvu Italije.⁶⁶ Uz kartu Hrvatske se na prezentaciji animiraju natuknice koje učenicima mogu dodatno pomoći u rješavanju četvrtog zadatka [Prezentacija 1/16]. U natuknicama na prezentaciji je istaknuto da su Ilirske pokrajine, koje su se nalazile južno od Save, pripadale 1809. do 1813. godine Francuskom Carstvu, pri čemu je rijeka Sava bila granica između Ilirskih pokrajina i Austrijskog Carstva. Nastavnik proziva jednog učenika da dođe pred razred pokazati koja je područja na karti označio crvenom, a koja plavom bojom te se zatim prikazuje i rješenje [Prezentacija 1/17].

Nakon analize četvrtog zadatka nastavnik nastavlja s izlaganjem tako da se prikazuje reprodukcija slike *1814., Francuska kampanja* (1864.)⁶⁷ autora Ernesta Meissoniera (Lyon, 1815. – Pariz, 1891.)⁶⁸ [Prezentacija 1/18], a od učenika se traži da usmeno navedu ime vojskovođe koji je bio poražen u bitki kod Leipziga (1813.). Ako se učenici ne mogu odmah dosjetiti imena, nastavnik im pomaže objašnjavajući im da se radi o francuskom vojskovođi, državniku i caru s početka 19. stoljeća, a koji je već spomenut u predavanju. Zatim se na prezentaciji animiraju i natuknice s traženim odgovorom: Napoleon I. Bonaparte [Prezentacija 1/18]. Na prezentaciji se prikazuje karta Europe iz 1815. godine i natuknice te slijedi daljnje

⁶³ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 122.

⁶⁴ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, 2005., str. 124.

⁶⁵ Usp. Isto, str. 123.

⁶⁶ Usp. Isto, str. 124.

⁶⁷ Ernest Meissonier (Lyon, 1815. – Pariz, 1891.), *1814., Francuska kampanja*, 1864. god., ulje na platnu, 52 cm x 86 cm, Muzej d'Orsay, Pariz

⁶⁸ Isto.

izlaganje nastavnika koji učenicima objašnjava politička zbivanja u Europi 1815. godine [Prezentacija 1/19]. Nakon pada Napoleona I., odredbama Bečkog kongresa, Ilirske pokrajine su 1815. godine pripale Austriji, dakle, bile su uklopljene u Habsburšku Monarhiju, što je rezultiralo uključenjem Dalmacije, Istre i otoka u isti državni organizam u kojem se nalazila Slavonija i Hrvatska, ali su pritom hrvatske zemlje bile rascjepkane.⁶⁹ Napoleonovim porazom kod Leipziga Dalmacija se vratila pod austrijsku vlast, odnosno upravu Kraljevine Italije (Lombardije i Veneta, koje su u sklopu Austrijskoga carstva).⁷⁰ Vraćanje Splita pod austrijsku vlast potvrđeno je Bečkim kongresom 1814. godine.⁷¹

Nastavnik učenicima zatim zadaje peti zadatak u kojem se od njih traži da četiri vladavine (*prva austrijska vlast, mletačka vlast, druga austrijska vlast i francuska vlast*) linijama pridruže odgovarajućim vremenskim razdobljima [Vježba 2/ Zadatak 5]. Nastavnik proziva jednog učenika da pročita svoja rješenja koja se zatim animacijom prikazuju na prezentaciji [Prezentacija 1/20]. Cilj petog zadatka jest provjera usvojenosti novog gradiva o povijesnim okolnostima u Hrvatskoj i gradu Splitu u razdoblju prve polovice 19. stoljeća.

Učenicima se na kraju nastavnog sata na prezentaciji projicira još karta Europe iz 1867. godine [Prezentacija 1/21] te se uz nju tijekom izlaganja nastavnika *Povijesti* animiraju natuknice vezane uz gradivo. Između Beča i Pešte je 1867. godine sklopljena Austro-Ugarska nagodba kojom je Istra s Dalmacijom pripala austrijskom dijelu, a Hrvatska ugarskom dijelu novonastale Austro-Ugarske Monarhije. Zatim je 1868. godine sklopljena Hrvatsko-Ugarska nagodba. Iako je tom nagodbom bila potvrđena autonomija hrvatskih zemalja, njihovo ujedinjenje u okviru Dvojne Monarhije nije omogućeno.⁷²

Tijekom cijelog 19. stoljeća Hrvatska će u političkom smislu biti podijeljena. Ukidanjem Vojne krajine 1881. godine došlo je do djelomičnog ujedinjenja Krajine s Banskom Hrvatskom (Hrvatskom i Slavonijom), ali će Istra i Dalmacija ostati nadalje izvan banske vlasti.⁷³ Od 1815. do 1918. godine Dalmacija je bila pod austrijskom vlasti. Grad Split i cijela Dalmacija su od kraja Prvog svjetskog rata vraćeni u granice Hrvatske.⁷⁴

⁶⁹ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 122.

⁷⁰ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, 2005., str. 121.

⁷¹ Usp. Isto, str. 125.

⁷² Usp. *Između Venecije, Beča i Pešte*, Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://croatia.eu/article.php?lang=1&id=22>, (pregledano 19. veljače 2019.)

⁷³ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 122.

⁷⁴ Usp. Isto, str. 162.

Odgojno-obrazovni ishodi prvog tjedna učioničke nastave su da učenici znaju: označiti smještaj grada Splita na slijepoj karti Hrvatske, imenovati županiju i dio Dalmacije kojem Split pripada, odrediti status grada Splita zbog posebnih gospodarskih i geografskih razloga, imenovati planine, zaljev i otoke u blizini grada Splita, prepoznati i imenovati utvrde, bastione i polubastione izgrađene u drugoj polovici 17. stoljeća na staroj karti grada Splita, objasniti zašto se u Splitu u drugoj polovici 17. stoljeća gradi fortifikacijski sustav, opisati od čega se sastojao fortifikacijski sustav u Splitu, prepoznati definicije pojmova kao što su bastion, kortina i Vaubanov sustav fortifikacija, objasniti političku podijeljenost Hrvatske tijekom 18. stoljeća, prepoznati granicu između Ilirskih provincija i Austrijskog Carstva na početku 19. stoljeća te prepoznati i imenovati četiri vladavine koje su obilježile grad Split u razdoblju od 15. do početka 20. stoljeća.

5.2. Drugi tjedan projektne nastave: *Urbanistički razvoj Splita u 19. stoljeću*

U drugom tjednu projektne nastave učenici će obrađivati temu *Urbanistički razvoj Splita u 19. stoljeću*, pri čemu će podteme biti obrađene u dva nastavna sata. Slijede nazivi podtema trećeg nastavnog sata, a u zagradama su rimskim brojkama označene grupe koje drže izlaganje uz dotičnu temu: Javni perivoji – Marmontov perivoj i Gradski perivoj (II); Splitsko groblje Sustipan (III); Park-šuma Marjan (IV). U četvrtom nastavnom satu obrađuju se podteme: Razvoj tržnica – Uređenje pazara (IV); Splitska riva (V); Istočna obala (Nova obala) (V).

5.2.1. Treći nastavni sat: *Javni perivoji, Splitsko groblje Sustipan i Park-šuma Marjan*

Javni perivoji – Marmontov perivoj i Strossmayerov perivoj

Grupa II započinje svoje izlaganje o nastanku javnih perivoja u prvoj polovici 19. stoljeća na primjeru Marmontova perivoja u Splitu. Maršal Auguste Marmont je 1807. godine potaknuo podizanje prvog javnog gradskog perivoja pod nazivom Marmontov perivoj na prostoru porušenog dijela polubastiona San Antonio, zvanog Šperun, te bedema od Šperuna prema sjeveru do bastiona Priuli [Prezentacija 2/3].⁷⁵ Učenici će na prezentaciji na planu

⁷⁵ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 162.

grada Splita (1764.) Roberta Adama moći vidjeti izvorni izgled pojasa utvrđenja iz 17. stoljeća, a na planu grada Splita (1847.) arhitekta Vicka Andrića moći će vidjeti ostatke pojasa tog utvrđenja te položaj dva perivoja nastala u prvoj polovici 19. stoljeća: Marmontov perivoj i Gradski perivoj.⁷⁶ Na prezentaciji se prikazuje tlocrtni prikaz prostornog razvoja prema Slavku Muljačiću, na kojemu se može vidjeti kako se 1831. godine uzduž istočne strane Marmontova perivoja protezao Marmontov put [Prezentacija 2/4]. Marmontov put je kao i perivoj nastao za vrijeme kratkotrajne francuske vladavine (1806.–1813.), ali je bio trasiran sve dok se njegov izgled nije počeo oblikovati tijekom druge polovice 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća kada su obostrano građena zdanja te istočno krilo Prokurativa (1909.–1912.),⁷⁷ a tek je zaključno s 1929. godinom Marmontova ulica (nekoć: Marmontov put) bila u potpunosti obostrano izgrađena.⁷⁸ Na fotografiji je prikazana današnja Marmontova ulica koja se pravocrtno svojom dužinom kontinuirano proteže od obale na jugu prema sjeveru do Trga Gaje Bulata.

Grupa II zatim dijeli radne listiće na kojima se nalazi prvi zadatak u kojem učenici trebaju na planovima Vicka Andrića analizirati i usporediti tlocrt Marmontova perivoja s tlocrtom Gradskog perivoja i opisati oblik oba tlocrta [Vježba 3/ Zadatak 1]. Cilj ovoga zadatka jest da se učenici kroz analizu tlocrta upoznaju s osnovnim tlocrtnim karakteristikama splitskih javnih perivoja iz prve polovice 19. stoljeća. Grupa II proziva dvoje učenika da pročitaju svoje opise tlocrta perivoja i zatim ostatak razreda sudjeluje u analizi tlocrta koji se prikazuje na prezentaciji [Prezentacija 2/5]. Oba su perivoja geometrijski oblikovana i njihovi su tlocrti osno simetrični. Na Andrićevim planovima Gradski perivoj ima centralni tlocrt u ovalnom obliku, dok je Marmontov perivoj ucrtan kao pravilan izduženi pravokutni oblik. Na planovima oba perivoja prikazani su idealno raspoređeni nasadi i polja, a na planu Marmontova perivoja prikazane su i središnje ukrasne građevine (spomenik ili fontana na sjevernom dijelu). Učenicima treba naglasiti da je prema mišljenju Duška Kečkemeta (1993.) Andrićev plan Marmontova parka bio idealan i pravilan plan mediteranskog tipa.⁷⁹ Nadalje, grupa II učenicima objašnjava da je Marmontov perivoj uništen izgradnjom neorenesansnog sklopa Prokurativa, da je ponovno postao gradski perivoj 1911. godine kada su zasađena

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Usp. Slavko Muljačić, »Studija o prostornom razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807 – 1989)«, u: *Kulturna baština*, br. 20, 1990., str. 126., <https://hrcak.srce.hr/163660>, (pregledano 20. ožujka 2019.)

⁷⁸ Usp. Isto, str. 127.

⁷⁹ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić: Arhitekt i konzervator: 1793-1866.*, Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture-Split: Književni krug Split, 1993., str. 148.

dudova stabla, ali su ona prije Prvoga svjetskog rata uklonjena i poslije rata zamijenjena palmama. Četrdesetih godina 20. stoljeća perivoj je pretvoren u trg, pri čemu je drveće posječeno i teren popločan.⁸⁰

Grupa II nastavlja svoje izlaganje o javnim perivojima u drugoj polovici 19. stoljeća, pri čemu će s učenicima obraditi današnji Strossmayerov perivoj (Đardin). Učenike se podsjeća na to da je pojačana izgradnja perivoja u Hrvatskoj dosegla svoj vrhunac u posljednjih trideset godina 19. stoljeća.⁸¹ Sjeverno od Dioklecijanove palače u periodu od 1846. do 1864. godine na prostranoj Manuškoj poljani, koja je bila zapuštena i imala tada jedino ulogu vježbališta i streljane za vojsku, uređuje se gradski perivoj u stilu Marmontova, poznat kao današnji Strossmayerov perivoj (Đardin). Taj je gradski perivoj nastao na mjestu spojenih zidina bastiona Cornaro i Contarini, čije je rušenje naredio maršal Marmont 1808. godine.⁸² Zatim su se dva drvoreda stabala posadila u formi elipse i trebala su činiti dvije trkaće staze u hladu stabala. Budući da su se u to doba sve osnovne škole i gimnazija nalazile u tom starom dijelu grada, staze u parku-vježbalištu bile su predviđene za đake, ali i za građane.⁸³ Na katastarskoj karti Splita iz 1831. godine bio je ucrtan pašnjak s dijagonalnim putom, a na gradskom planu arhitekta Vicka Andrića iz 1846. godine na karti koja prikazuje površinu toga pašnjaka prvi je put prikazan Strossmayerov perivoj s alejom od četiri reda stabala u obliku elipse, s mjestimično smještenom živicom uz rubove [Prezentacija 2/5]. Elipsasti oblik aleje vidljiv je i na kartama Splita iz 1860-ih godina, ali samo s jednim redom stabala.⁸⁴ Nakon što je grad Split gradnjom Prokurativa i prenamjenom Marmontova perivoja ostao bez gradskog parka, započeta je provedba plana Strossmayerova perivoja kojeg je Vicko Andrić bio zamislio kao park-vježbalište.⁸⁵ Na poticaj gradonačelnika Ante Bajamontija (1860. – 1880.) Strossmayerov perivoj se preuređivao od 1861. do 1864. godine. Promjene u tom perivoju nastaju tijekom 20. stoljeća, pa se tako perivoj 1907. godine ograđuje niskim kamenim zidom. Strossmayerov perivoj je uvelike preoblikovan 2001. godine te je time grad Split ostao bez jedinog pravog gradskog perivoja 19. stoljeća.⁸⁶

⁸⁰ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću.*, 2004., str. 163.

⁸¹ Usp. Isto, str. 86

⁸² Usp. Isto, str. 162.

⁸³ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 149.

⁸⁴ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 162.

⁸⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 149.

⁸⁶ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 164.

Grupa II zaključuje da su oba spomenuta splitska perivoja nastala tako da su porušena i preoblikovana gradska utvrđenja. Dok je Marmontov perivoj (1807.–1811.) nastao na porušenom zapadnom gradskom kaštelu, današnji Strossmayerov perivoj nastao je na mjestu porušenih spojnih zidina između bastiona Cornaro i Contarini.⁸⁷

Splitsko groblje Sustipan

Grupa III nastavlja prvi nastavni sat s izlaganjem o splitskom groblju Sustipan koje je 1826. godine otvoreno na poluotoku Sustipan i značajan je primjer grobljanskih perivoja iz 19. stoljeća u Splitu [Prezentacija 2/6].⁸⁸ U Splitu je već ranije, od kraja 16. stoljeća, na Marjanu postojalo izvangradsko židovsko groblje, a izvan grada se pokapalo i u doba epidemija (na Bačvicama, na Sustipanu i kod Kašteleta). Groblje Sustipan smješteno je na poluotočiću između Zvončaca i zapadnog dijela uvala Gradske luke. Dok se sa sjeverne strane groblja Sustipan nalazi uvala, s južne strane je groblje okruženo okomitim stijenama koje su okrenute prema moru.⁸⁹

Grupa III zatim učenicima zadaje drugi zadatak u kojem se od njih traži da na satelitskoj karti Sustipanskog groblja pažljivo promotre brojkama označena mjesta, pronađu ih i označe na situacijskom planu Sustipanskog groblja [Vježba 3/Zadatak 2]. Nakon što jedan od učenika pokaže svoje rješenje, na prezentaciji se animacijom pojavljuju točna rješenja uz objašnjenje učenicima da su označili crkvu sv. Stjepana Prvomučenika i ostatke trobrodne ranokršćanske bazilike [Prezentacija 2/7]. Učenike se zatim upućuje da pažljivo prate daljnje izlaganje kako bi mogli u istom zadatku na predviđene linije upisati podatke o označenim objektima (puni naziv i godinu nastanka).

Splitsko groblje Sustipan je jedan od najvažnijih kulturno-povijesnih lokaliteta Splita i okolice. U doba srednjeg vijeka na spomenutom je groblju postojao benediktinski samostan „sv. Stjepana pod borovima“. U grobišnu crkvicu i grobišni zid ugrađeni su fragmenti samostanske romaničke bazilike.⁹⁰ Danas se na Sustjepanu nalazi župna crkva sv. Stjepana Prvomučenika koja je sagrađena 1814. godine na mjestu urušene samostanske trobrodne crkve iz 11. stoljeća. Današnja crkva je od 1826. godine bila grobljanska crkva pa sve do 1967. godine kad je osnovana župa [Prezentacija 2/8]. Ta je župna crkva jednobrodna i na

⁸⁷ Usp. Isto, str. 88.

⁸⁸ Usp. Isto, str. 162.

⁸⁹ Usp. Duško Kečkemet, *Splitsko groblje Sustipan*, Split: Logos, 1994., str. 52.

⁹⁰ Usp. Isto, str. 128.

istočnoj strani završava četvrtastom apsidom. Na satelitskoj snimci Sustipanskog groblja mogu se uočiti i ostaci rimske ranokršćanske bazilike. Stanko Piplović (1995.) tvrdi da je ta crkva svojim oblikom tipična za starokršćansku arhitekturu, jer se radi o trobrodnoj bazilici s veoma širokim srednjim brodom koji na istoku završava polukružnom apsidom, dok je na zapadu smješten narteks.⁹¹

Od grobljanske arhitekture na Sustipanu posebno se ističe središnji klasicistički paviljon koji je rad arhitekta i inženjera Vicka Andrića (Trogir, 1793. – Split, 1866.),⁹² koji je služio za izlaganje lijesa s pokojnikom tijekom pogrebnog obreda [Prezentacija 2/9].⁹³ Grupa III proziva jednog učenika da imenuje obje građevine označene na situacijskom planu poluotoka Sustipan, a na prezentaciji se animiraju sva rješenja drugog zadatka [Prezentacija 2/10]. Cilj drugog zadatka jest da učenici usporede satelitsku kartu Sustipanskog poluotoka sa situacijskim planom Sustipanskog poluotoka te da prepoznaju župnu crkvu sv. Stjepana Prvomučenika i središnji paviljon kao istaknute građevine iz prve polovice 19. stoljeća.

Grupa III zatim učenicima objašnjava okolnosti koje su prethodile nastanku groblja Sustipan početkom 19. stoljeća. U srednjem vijeku stanovnici Splita su se pokapali unutar grada, u crkvama i oko njih, između 18. i 19. stoljeća su se neki vojnici i prosjaci ukapali unutar venecijanskog bastiona Priuli, a Židovi su ukopišta za svoje mrtve smjestili na groblje na Marjanu. Za vrijeme francuske uprave se pojavila inicijativa da se iz zdravstvenih razloga mrtvi pokapaju izvan grada, pri čemu je generalni providur Dalmacije Vincenzo Dandolo 1808. godine naredio izgradnju groblja izvan naselja.⁹⁴ No, do većih je promjena u vezi ukapanja došlo tek za vrijeme austrijske vlasti kada je 1819. godine⁹⁵ daljnje ukapanje po crkvama zabranjeno, a nedugo zatim je 1822. pokrenuta izgradnja Sustipanskog groblja.⁹⁶

Učenike se upućuje da riješe treći zadatak u kojem se od njih traži da opišu tlocrt Sustipanskog groblja, imenuju tip parka kojem ono pripada i obrazlože svoj odgovor [Vježba 3/ Zadatak 3]. Cilj trećeg zadatka jest da učenici prepoznaju pravilan i izdužen oblik Sustipanskog groblja. Zatim nekoliko učenika treba pročitati svoje opise tlocrta Sustipanskog groblja i analizirati ih s ostalim učenicima. Cijeli tlocrt Sustipanskog groblja je pravilna i skladna hortikulturalna cjelina, ako se izuzmu posljednji istočni i zapadni dodaci izvan

⁹¹ Usp. Stanko Piplović, *Promišljanja o bazilici sv. Stjepana pod borovima u Splitu*, u: *Croatica Christiana periodica*, br. 36, 1995., str. 12, <https://hrcak.srce.hr/77703>, (pregledano 26. ožujka 2019.)

⁹² Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 40.

⁹³ Usp. Isto, str. 43.

⁹⁴ Usp. Stanko Piplović, *Splitske prokurative*, 2015., str. 373.

⁹⁵ Usp. Isto, str. 373.

⁹⁶ Usp. Isto, str. 374.

prijašnjeg ogradnog zida.⁹⁷ Središnja glavna aleja vodi od glavnog ulaza središtem groblja do velikog kamenog križa i klasicističkog paviljona, gdje se sječe sa glavnom poprečnom alejom, te se pruža dalje prema istoku do kraja groblja. Groblje nije nastajalo nasumice, već je 1822. godine bilo planski projektirano te je 1825. građeno prema zadanom planu.⁹⁸

Grupa III objašnjava ukratko položaje grobnica na Sustipanskom groblju i pokazuje parcele na prezentaciji [Prezentacija 2/10]. Na dvjema jugozapadnim parcelama, do središnjeg paviljona nalazio se najstariji dio groblja sa zidanim grobnicama od 1826. do otprilike 1850. godine, a u drugoj polovici 19. stoljeća grobnice su se zidale i u dva sjeverozapadna polja. Sjeveroistočno od paviljona, na srednjoj sjevernoj parceli zidane grobnice su se podizale nakon 1900. godine. Na ostalim istočnim parcelama bili su smješteni zemljani grobovi s nepravilnim unutrašnjim rasporedom, dok su se rjeđe zidane grobnice smjestile uz rubove novonastalih aleja sa čempresima.⁹⁹ Nažalost, samo je malen dio skulptura na groblju sačuvan, jer su ostale barbarski uništene. U 19. stoljeću splitski kovači su na Sustipanskom groblju stvarali oblike u klasicističkom, zatim u historijskim stilovima s posebnim naglaskom na neogotičkim dekorativnim elementima a bilo je i secesijski oblikovanih željeznih ograda koje su ograđivale grobnice, ali su nažalost sve te željezne ograde prodane u staro željezo.¹⁰⁰

Grupa III na kraju izlaganja objašnjava da je na Sustipanskom groblju 1928. godine već bilo pokopano 38700 pokojnika, da je ta brojka premašila broj tada živih stanovnika grada Splita te da su se skupne grobnice punile preko svoje predviđene mogućnosti. Stoga je groblje zatvoreno, a iste godine otvoreno je novo splitsko groblje u istočnom predjelu Trščenica. Sustipansko groblje je 1959. godine u potpunosti uništeno, pri čemu su ostale sačuvane samo crkva sv. Stjepana Prvomučenika i središnji Paviljon.¹⁰¹ Unatoč činjenici da je ovo groblje tada u potpunosti uklonjeno, ono je i dalje od velikog povijesno-kulturnog značaja zbog toga što su na njemu pokopani istaknuti Splićani iz 19. stoljeća i s početka 20. stoljeća, kulturni i vjerski radnici, članovi splitskih plemićkih obitelji i splitske bratovštine.¹⁰²

⁹⁷ Usp. Isto, str. 51.

⁹⁸ Usp. Isto, str. 52.

⁹⁹ Usp. Isto, str. 51.

¹⁰⁰ Usp. Duško Kečkemet, *Splitsko groblje Sustipan*, 1994., str. 75.

¹⁰¹ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 224.

¹⁰² Usp. Isto, str. 129.

Park-šuma Marjan

Grupa IV na kraju prvog nastavnog sata kratko izlaže o park-šumi Marjan koji se nalazi na poluotoku s najvišim vrhom od 178 m/nm, a obuhvaća površinu 340 ha. Prvi je put spomenut kao Marulianus u 8. stoljeću, zatim se pojavljuje u Statutu iz 1312. godine u kontekstu zabrane sječe drveća, a osim u pisanim izvorima, nalazimo ga i u likovnim primjerima kao što su vedute iz 17. i 18. stoljeća na kojima je prikazan kao iskrčen i zasađen maslinama i vinovom lozom. U gradu Splitu je 1850. godine osnovano *Središnje poljodjelsko društvo* koje je napravilo projekt za pošumljavanje Marjana koje je među prvima provela Židovska općina na svome groblju. Na prezentaciji se prikazuje fotografija istočne strane još nepošumljenog Marjana iz 1870. godine [Prezentacija 2/11] i fotografija iz 1880. godine, na kojoj je prikazan pogled s Marjana na Split [Prezentacija 2/12]. Od 1884. godine se počinje sustavno pošumljavati zimzelenim vrstama, osobito alepskim borom (*Pinus halepensis*) [Prezentacija 2/13]. Tijekom pošumljavanja postupno se pretvorio u javno gradsko šetalište Splita, jer su tada uređene šetnice, stubišta (Botičevo šetalište), vidikovci i ograde.¹⁰³ Društvo *Marjan* osnovano je 1903. godine s ciljem poljepšanja i uređenja Splita i Marjana koji je danas priznat kao zaštićena park-šuma i sastavni je dio identiteta grada Splita.¹⁰⁴ Put do prvog Marjanskog vrha uređen je 1898. godine,¹⁰⁵ a put od prvog do drugog vrha izgrađen je 1905. godine.¹⁰⁶ Na prezentaciji se prikazuje fotografija Marjana s početka 21. stoljeća, kako bi učenici uočili da je upravo pošumljavanje u 19. stoljeću uvelike pridonijelo današnjem izgledu Marjana [Prezentacija 2/14].

5.2.2. Četvrti nastavni sat: *Razvoj tržnica i uređenje Pazara, Splitska riva i Istočna obala (Nova obala)*

Razvoj tržnica i uređenje Pazara

Budući da je na prethodnom nastavnom satu grupa IV kratko izlagala, ona nastavlja sa svojim izlaganjem o novoj temi razvoja tržnica u Splitu u 19. stoljeću i uređenja Pazara. Na

¹⁰³ Usp. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, 2004., str. 164.

¹⁰⁴ Usp. Isto, str. 165.

¹⁰⁵ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, 2005., str. 146.

¹⁰⁶ Usp. Isto, str. 154.

prezentaciji se prikazuje fotografija današnjega Trga braće Radića koji je u prošlosti služio kao tržnica [Prezentacija 2/15]. Nastao je pored Mletačke kule i nazivao se isprva Piazza Milesi, jer je na njemu u 17. stoljeću podignuta reprezentativna barokna palača doseljene obitelji Milesi. Početkom 19. stoljeća preimenovan je u Trg pazara (*Piazza del Mercato*), krajem 19. i početkom 20. stoljeća nazivao se Voćni trg, jer se na njemu dugo prodavalo voće, a zatim Trg 20. novembra 1882. – Dana hrvatske pobjede splitske općine ili Trg preporoda.¹⁰⁷

Prostor koji se prostirao uz istočni zid Dioklecijanove palače sve do predgrađa Lučca i od Lazareta na južnoj strani do bastiona Contarini na sjeveru, bio je potpuno neizgrađen sve do druge polovice 19. stoljeća, kada se njegov južni dio počeo uređivati kao tržnica na otvorenome, danas poznata pod nazivom Stari Pazar [Prezentacija 2/16].¹⁰⁸ Područje koje je nekoć bilo zemljište vojnog skladišta i dominikanskog samostana prenamijenilo se i uredilo kao Pazar oko 1871. godine.¹⁰⁹ Danas se spomenuti Pazar nalazi na istom mjestu kao i u 19. stoljeću, između Zagrebačke i Hrvojeve ulice. Općinsko vijeće je 1883. godine iniciralo početak gradnje baraka na Pazaru s ciljem poboljšanja trgovine na malo.¹¹⁰ Otvoren prostor, koji je bio namijenjen prodaji povrća, popločan je 1889. godine, a značajniji su radovi provedeni tek 1910. godine kada je na južnoj strani trga izgrađena prizemnica za prodavaonice.¹¹¹ Krajem iste godine Općina je donijela odluku o uređenju prostora od željezničkog mosta do Realke te su tamo zasađena stabla, kao i oko crkve sv. Dominika.¹¹² Na prezentaciji se prikazuje fotografija s pogledom prema zapadnom dijelu grada Splita i s Pazarom u prvom planu [Prezentacija 2/17]. Grupa IV upućuje učenike da pažljivo promotre sliku i da na slici prepoznaju i usmeno navedu jednu zaštićenu prirodnu cjelinu i dva primjera arhitekture. Učenici će u pozadini fotografije prepoznati park-šumu Marjan, istočni zid Dioklecijanove palače, katedralu i zvonik sv. Duje. Učenicima se ističe da je prostor Pazara smješten uz istočni zid Dioklecijanove palače te da na prikazanoj fotografiji nisu vidljivi ostali reprezentativni primjeri arhitekture koji ga uokviruju, kao što su crkva sv. Petra, biskupska palača, Režija duhana i Velika realka. Budući da je taj prostor omeđen dvjema velikim ulicama i smješten u neposrednu blizinu Palače, integriran je u urbano tkivo gradske

¹⁰⁷ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 103.

¹⁰⁸ Usp. Stanko Piplović, *Splitske prokurative*, 2015., str. 60.

¹⁰⁹ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 189.

¹¹⁰ Isto.

¹¹¹ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 189.

¹¹² Usp. Stanko Piplović, *Urbanistički i graditeljski razvitak predgrađa Lučac u Splitu*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 48., 2006., str. 480., <https://hrcak.srce.hr/11893>, (pregledano 3. travnja 2019.)

jezgre i intenzivno povezan s društveno-kulturnim životom stanovnika Splita, a njegova mu monumentalnost i organiziranost omogućuju nesmetanu protočnost velikog broja ljudi.

Splitska riva

Grupa V izlaže o razvoju splitske Rive u 19. stoljeću. Južna strana grada Splita okrenuta je prema velikoj morskoj uvali na jugu, a u 17. i 18. stoljeću su uz južno pročelje Dioklecijanove palače izgrađene kućice, skladišta, trgovačke i obrtničke radnje [Prezentacija 2/18].¹¹³ U 19. je stoljeću Vicko Andrić predlagao rušenje objekata nadograđenih u srednjem vijeku uz južni zid Dioklecijanove palače kako bi on postao vidljiv.¹¹⁴

U vrijeme francuske vladavine, u razdoblju od 1807. do 1808. godine, Riva je produžena prema zapadu nasipom od Venecijanskog kaštela [Prezentacija 2/19]. Između 1833. i 1853. godine riva je proširena prema jugu, ali zbog plitkosti mora ondje nije bilo moguće pristajanje većih brodova [Prezentacija 2/19]. Na zapadnoj strani Rive bila je smještena ribarska lučica Matejuška, a na istočnoj strani stare obale Lazaret koji je podignut još u doba venecijanske uprave.¹¹⁵ Ispred južne strane Rive prema moru nalazio se Mletački pristan koji je danas poznat kao gat sv. Nikole i koji štiti luku prema otvorenome moru [Prezentacija 2/20], a čija je južna polovica proširena između 1861. i 1862. godine.¹¹⁶ Operativna obala u splitskoj luci je u razdoblju od 1856. do 1859. godine produžena na istok ispred Lazareta, čije su zidine tada bile smještene tik uz more. Izgradnjom široke obale sa šetalištem omogućena je povezanost s istočnom stranom luke u kojoj će se nalaziti pristanište za velika plovila.¹¹⁷

Splitska se riva danas proteže od jugoistočne kule Dioklecijanove palače do početka Marmontove ulice i naziva se Obala hrvatskog narodnog preporoda. U međuratnom razdoblju istočni se dio rive nazivao Dioklecijanova, a zapadni Francuska obala, kao sjećanje na francuskog maršala Marmonta koji je bio začetnik zapadnog dijela produžene i izgrađene rive.¹¹⁸ Danas se zapadni završetak rive naziva Trg dr. Franje Tuđmana.¹¹⁹

¹¹³ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 61.

¹¹⁴ Usp. Isto.

¹¹⁵ Usp. Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 91.

¹¹⁶ Usp. Isto, str. 61.

¹¹⁷ Usp. Isto, str. 92.

¹¹⁸ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 138.

¹¹⁹ Usp. Isto, str. 139.

Istočna obala (Nova obala)

U zadnjem dijelu nastavnog sata grupa V izlaže o razvoju Istočne obale u Splitu u 19. stoljeću, koja je dugo bila neizgrađena i na kojoj su se nalazile posljednje kuće pučkog predgrađa Lučca te mala privezišta za lađice lučanskih ribara.¹²⁰ Na prezentaciji se prikazuje karta grada Splita na kojoj je crvenom bojom označena nekadašnja težačka četvrt Lučac na istočnoj strani grada i današnja Obala kneza Domagoja [Prezentacija 2/21]. Učenike se upućuje da riješe prvi zadatak u kojem trebaju promotriti fotografiju Istočne obale potkraj 19. stoljeća, pročitati članak Frane Barasa i odgovoriti na ponuđena pitanja [Vježba 4/ Zadatak 1]. Učenici u zadatku također trebaju zaokružiti na fotografiji Istočne obale dvije građevine koje su istaknute podebljanim slovima u spomenutom članku, imenovati četiri predgrađa grada Splita nastanjena pučkim, težačkim i ribarskim stanovništvom, imenovati dvije različite zone grada Splita formirane uz obalu kroz 19. stoljeće, opisati nastanak Istočne obale, navesti dvije stranke koje su vladale u drugoj polovici 19. stoljeća u Splitu i imenovati njihove predstavnike. Cilj prvog zadatka jest da učenici čitajući i analizirajući izvorni tekst sakupe najvažnije podatke o izgledu Splita, ondašnjim političkim okolnostima u 19. stoljeću i o nastanku Istočne obale. Grupa V proziva jednog učenika da pokaže pred svima koje je građevine označio [Prezentacija 2/22], a zatim se izvodi zajednička analiza prvog zadatka.

Dva su se splitska težačka predgrađa Lučac i Varoš razvili još u 16. stoljeću, dok su u drugoj polovici 17. stoljeća, u doba Kandijskog rata (1645.-1669.), naseljena i druga dva težačka predgrađa Dobri i Manuš. Navedena četiri predgrađa su se od početka 15. do sredine 17. stoljeća nazivala talijanskom riječju Borgo, što je na hrvatskom značilo „sav grad izvan zidina“ ili „Zagrađe“, a tek su u 19. stoljeću dobila svoje nazive koje i danas nose.¹²¹

U 19. stoljeću u Splitu su se uz more formirale dvije različite zone grada: Riva kao središnji dio i istočna strana obale. Riva se istaknula kao najznačajnija urbanistička cjelina s reprezentativnim stambenim i javnim građevinama, dok su na istočnoj strani bili smješteni Željeznička stanica i lučko pristanište za putničke i trgovačke brodove. Zapadna strana obale se razvila tek kroz 20. stoljeće i bila je središte industrije.¹²² Nasipavanje i uređivanje istočne obale je počelo u drugoj polovini 19. stoljeća, a tome je doprinijela izgradnja prve željeznička

¹²⁰ Usp. Isto, str. 173.

¹²¹ Usp. Josip Lasić, Onomastički opis splitske hodonimije, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 28., <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9440/1/Lasic%2C%20Josip.pdf>, (pregledano 6. travnja 2019.)

¹²² Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću.*, 2015., str. 91.

pruge Split-Siverić 1877. godine, jer je pritom prokopan željeznički usjek pa je iskopana zemlja iskorištena za nasipavanje Istočne obale (današnje Obale kneza Domagoja). Prije nasipavanja Istočne obale more se pružalo sve do Radovanove ulice u predgrađu Lučac.¹²³ Kada je pred željezničkom stanicom istočna obala potkraj 19. stoljeća nasuta i proširena, nazvana je Nova obala, dok je riva tada bila zvana Stara obala. Nova obala pružala se od zgrade Lučkog poglavarstva sve do lukobrana. U drugoj polovini 19. stoljeća porastao je izvoz vina u Splitu, pa je 1888. godine stotine tisuća hektolitara vina bilo poredano niz Istočnu obalu. Zbog toga privremeno drveno pristanište sagrađeno 1881. godine nije imalo kapacitet primiti veći broj parobroda te je nastala potreba za izgradnjom novog Gata sv. Petra.¹²⁴ Ovaj gat izgrađen je 1893. godine, a južni gat sv. Duje 1911. godine.¹²⁵

Odgojno-obrazovni ishodi drugog tjedna učioničke nastave su da učenici mogu i znaju: analizirati i usporediti tlocrte Marmontova i Gradskog perivoja; objasniti ulogu javnih perivoja u 19. stoljeću; prepoznati tip javnih perivoja; objasniti povijesnu i urbanističku vrijednost Marmontove ulice u Splitu; imenovati dva arhitektonska primjera iz prve polovice 19. stoljeća na otoku Sustipanu; prepoznati tlocrt Sustipanskog groblja; imenovati i opisati tip parka kojem pripada Sustipansko polje; objasniti razlog zatvaranja Sustipanskog groblja; prepoznati Voćni trg i Pazar iz razdoblja druge polovice 19. stoljeća; navesti dvije povijesne ličnosti koje su bile zaslužne za oblikovanje splitske Rive u 19. stoljeću; imenovati četiri predgrađa grada Splita nastanjena pučkim, težačkim i ribarskim stanovništvom; imenovati dvije različite zone grada Splita formirane uz obalu kroz 19. stoljeće; opisati nastanak Istočne obale; navesti dvije stranke koje su vladale u drugoj polovici 19. stoljeća u Splitu; imenovati njihove predstavnike.

5.3. Treći tjedan projektne nastave: *Historicistička arhitektura u Splitu u drugoj polovici 19. stoljeća*

U trećem tjednu projektne nastave učenici će obrađivati temu *Historicistička arhitektura u Splitu u drugoj polovici 19. stoljeća*, pri čemu će podteme biti obrađene u dva nastavna sata. Slijede nazivi podtema petog nastavnog sata, a u zagradama su rimskim brojkama označene grupe koje drže izlaganje uz dotičnu temu: Palača Bajamonti-Dešković

¹²³ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 174.

¹²⁴ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću.*, 2015., str. 100.

¹²⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 175.

(VI); Teatro Bajamonti (VII); Prokurative (VIII). Podteme šestog nastavnog sata su: Lučka kapetanija (I) i Hrvatsko narodno kazalište (II).

5.3.1. Peti nastavni sat: *Palača Bajamonti-Dešković, Teatro Bajamonti, Prokurative*

Palača Bajamonti-Dešković

Grupa VI na početku nastavnog sata učenicima dijeli radne listiće i daje im upute da najprije pročitaju cjeloviti prvi zadatak, pažljivo slušaju predavanje i rade bilješke kako bi mogli potpuno odgovoriti na pitanja u zadatku [Vježba 5/ Zadatak 1]. U zadatku se od učenika traži da pod: (a) imenuju gradonačelnika Splita koji je inicirao izgradnju palače Bajamonti-Dešković, navedu godinu izgradnje palače i opišu njezine funkcije u 19. stoljeću; (b) definiraju pojam *rizalit*; (c) imenuju jedan primjer renesansne talijanske palače uz Canal Grande koja poput palače Bajamonti-Dešković ima samo bogato ukrašeno pročelje, dok su ostale strane palače bez dekoracije. Cilj prvog zadatka jest da učenici prije odlaska na terensku nastavu, na kojoj će uslijediti neposredno promatranje i analiza pročelja palače Bajamonti-Dešković, sakupe osnovne informacije o izgradnji i funkciji ove palače i o uzoru prema kojem je građena.

Izlaganje grupe VI započinje prezentacijom na kojoj se prikazuje fotografija pročelja Bajamontijeve palače [Prezentacija 3/2], koja se svrstava među najljepše primjere stambene arhitekture sredine 19. stoljeća u Hrvatskoj.¹²⁶ Doktor Bajamonti je od Splita htio napraviti suvremeni europski grad te se kao autonomaš zalagao za autonomnu Dalmaciju, za razliku od narodnjaka koji su se borili za pripojenje Dalmacije sjevernoj Hrvatskoj.¹²⁷ Godine 1858. sagradio je palaču koja je zatvarala zapadnu stranu splitske Rive.¹²⁸ Osim što je palača bila namijenjena vlastitom stanovanju, u doba Bajamontijeve uprave gradom pa sve do 1882. godine, kada su na vlast došli narodnjaci, u toj je palači bila smještena općinska uprava.¹²⁹ U palaču se ulazilo kroz pet portala u prostraniji reprezentativni atrij iz kojega su dva široka stubišta vodila na gornje katove. Bajamontijev stan u palači je bio prostran i bogato opremljen, a stropovi su mu bili oslikani alegorijskim zidnim slikama i različitim

¹²⁶ Usp. Branko Matulić i Tonči Borovac, »Restauracija stropnog oslika u salonu prvoga kata palače Bajamonti-Dešković«, u: *Kulturna baština*, br. 34, 2007., str. 256., <https://hrcak.srce.hr/66962>, (pregledano 7. travnja 2019.)

¹²⁷ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 469.

¹²⁸ Usp. Slavko Muljačić, *Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godine 1862.*, 2011., str. 180, <https://hrcak.srce.hr/90026>, (pregledano 7. travnja 2019.)

¹²⁹ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 470.

ornamentima. Nakon Bajamontijeve smrti njegova je palača počela propadati, a kasnije je postala vlasništvo obitelji Dešković. Nacionalizacijom poslije rata uslijedilo je propadanje i nagrđivanje izgleda palače jer se stanari i razne organizacije nisu brinule o njezinom održavanju.¹³⁰ Posljedice osuvremenjivanja palače su većinom bile negativnog karaktera: „Stari kameni pločnik u ulaznom atriju je zamijenjen pomodnim „mozaikom“ nepravilnih ploča, dok je stilska ograda stubišta zamijenjena jednostavnim šipkama.“¹³¹ Kasnije se atrij pregradio u dvije prostorije, a stanari su pregradili i Bajamontijev stan u manje prostorije, pri čemu su uništili zidne slike na stropovima.¹³² Duško Kečkemet uspio je u Muzej grada Splita pohraniti velike mramorne skulpture koje su izbačene iz niša atrija palače, kao i dijelove Bajamontijeva namještaja.

Bajamontijeva palača velika je četverokatnica čije je glavno pročelje okrenuto prema Rivi te je njegov središnji dio s pet prozorskih osi uvučen, a istaknuti bočni rizaliti imaju po dvije prozorske osi [Prezentacija 3/3]. Blaga uvučenost središnjeg dijela pročelja i blago isticanje bočnih rizalita stvaraju dojam dinamičnosti. Prizemnu zonu pročelja karakterizira plošna imitacija rustikalne obrade kamenih blokova i na njenim se bočnim rizalitima nalaze po dva lučno zaključana prozora, dok je središnji dio prizemlja rastvoren s pet lučnih ulaza. Pročelje je zaključeno nazubljenim vijencem na koji naliže krov. Građeno je po uzoru na većinu talijanskih palača, a osobito mletačkih, dekorirano za razliku od njenih ostalih strana [Prezentacija 3/4]. Grupa VI na prezentaciji prikazuje fotografiju pročelja neorenesansne palače Bajamonti-Dešković i uspoređuje ju s fotografijom na kojoj je renesansna Palazzo Corner della Ca' Grande (Jacopo Sansovino, 1533. – 1556.)¹³³ u Veneciji čije bogato ukrašeno pročelje gleda na Canal Grande, dok su ostale strane palače nedekorirane. Grupa VI najavljuje učenicima da će detaljna analiza pročelja Bajamontijeve palače uslijediti na terenskoj nastavi te im daje upute da kod kuće svoje natuknice oblikuju u potpune odgovore u prvoj vježbi koju trebaju priložiti u mapu za ocjenjivanje.

¹³⁰ Usp. Isto, str. 470.

¹³¹ Usp. Isto, str. 471.

¹³² Usp. Isto.

¹³³ *Palazzo Corner della Ca'Granda*, Da Wikipedia, L' enciclopedia libera, https://it.wikipedia.org/wiki/Palazzo_Corner_della_Ca%27_Granda, (pregledano 23. kolovoza 2019.)

Teatro Bajamonti

Grupa VII nastavlja nastavni sat i upućuje učenike da pročitaju pitanja u drugom i trećem zadatku te da na njih odgovore kod kuće samostalnim angažmanom i istraživanjem, ali i da prate izlaganje koje slijedi, jer im ono može pomoći u odgovaranju. U drugom zadatku se od učenika traži da imenuju venecijanskog arhitekta i projektanta Teatra Bajamonti te splitskog gradonačelnika koji je financirao njegovu izgradnju [Vježba 5/ Zadatak 2]. U trećem zadatku se od učenika traži da opišu društvene manifestacije koje su se održavale u Teatru Bajamonti i da objasne njihovu povezanost s autonomaškom propagandom [Vježba 5/ Zadatak 3].

Grupa VII započinje s izlaganjem o Teatru Bajamonti. U antici su kazališta bila smještena na otvorenom, o čemu nam svjedoči kazalište u Solinu, podignuto krajem 1. ili početkom 2. stoljeća¹³⁴ [Prezentacija 3/5]. U srednjem vijeku su se crkvena prikazivanja predstavljala na splitskom Katedralnome trgu, odnosno Peristilu [Prezentacija 3/5]. U 18. i 19. stoljeću počele su se intenzivno adaptirati ili graditi kazališne zgrade u Splitu. Tako je gradska vijećnica u Splitu 18. stoljeću bila adaptirana u kazališnu dvoranu s pozornicom, ložama i parterom te su se u njoj predstave izvodile sve do 1817. godine

U Splitu je 1850. godine osnovano *Kazališno društvo* koje je vodio gradonačelnik Antonio Bajamonti,¹³⁵ koji je 1859. predložio izgradnju privatnog kazališta [Prezentacija 3/6]. Na prezentaciji se prikazuje tlocrt Bajamontijevog teatra te natuknice koje slijede uz izlaganje. Kada je Općina iste godine odobrila prijedlog, na sjevernom kraju današnjeg Trga Republike krenula je izgradnja kazališta po projektima mletačkog arhitekta Giovannija Battiste Medune (Venecija, 1800. – Venecija, 1886.).¹³⁶ Kazalište je postalo poznato pod imenom *Teatro Bajamonti*. Split je u to doba imao oko 15 000 stanovnika, a Teatro Bajamonti je imalo kapacitet primiti ukupno 1400 do 1500 posjetilaca. Sklop kazališta sadržavao je četiri reda loža, kavanu, konačište za glumce, stan čuvara i pomoćne prostorije. Polukružni prostor gledališta sličan je izgledu salonitanskog teatra i tako podsjeća na tradicionalnu formu kazališta iz doba antike. Budući da je Bajamonti 1860. godine postao splitski načelnik, kazalište je često služilo i za autonomašku propagandu, pri čemu se propagirao talijanski

¹³⁴ Usp. *Teatar*, Virtualni muzej grada Solina, <https://vmgs.hr/teatar.html>, (pregledano 8. travnja 2019.)

¹³⁵ Usp. Slavko Muljačić, »Studija o prostornome razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807. – 1989.)«, 1990., str. 123., <https://hrcak.srce.hr/163660>, (pregledano 8. travnja 2019.)

¹³⁶ *Giovanni Battista Meduna*, Da Wikipedia, L' enciclopedia libera, https://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Meduna, (pregledano 10. travnja 2019.)

jezik, pozivale su se talijanske kazališne trupe, održavale su se proslave i sastanci s ciljem suprotstavljanja splitskim Hrvatima koji su se tada borili za političku slobodu i za priznanje hrvatske kulture, umjetnosti i statusa hrvatskog jezika. Dok su autonomaši zagovarali autonomnu Dalmaciju i širenje talijanske kulture, splitski narodnjaci ili aneksionisti su se borili za pripojenje Dalmacije sjevernoj Hrvatskoj te za uvođenje hrvatskog jezika i djela domaćih autora u kazališne predstave. Tada je postojalo nekoliko hrvatskih patriotskih društava kao što su bili *Napredak*, *Čitaonica*, *Zvonimir* i ostali. Narodna stranka je 1882. godine uspjela pobijediti autonomaše na općinskim izborima u Splitu. Prethodne godine, 1881. godine, teatro Bajamonti je uništen u požaru zbog čega je zaživjela ideja izgradnje novog narodnoga kazališta.¹³⁷ Sjeverni dio zgrade teatra s pozornicom i gledalištem s ložama je potpuno izgorio, a južni i istočni dio zgrade su djelomično spašeni.¹³⁸ Na prezentaciji se na lijevoj strani prikazuje detalj fotografije južnog pročelja teatra Bajamonti (fotografirao Petar Zink) iz 1859. godine, a na desnoj strani fotografija obnovljene zgrade Teatra Bajamonti, ali ne u izvornom obliku [Prezentacija 3/7].

Na kraju svojeg izlaganja o Teatru Bajamonti grupa VII podsjeća učenike da kod kuće dovrše svoje odgovore u drugom i trećem zadatku na radnim listićima i da ih prilože u mapu za ocjenjivanje.

Prokurative

Zadnji dio petog nastavnog sata posvećen je temi Prokurative. Grupa VIII najprije upućuje učenike na četvrti zadatak [Vježba 5/ Zadatak 4]. U prvom se segmentu zadatka od učenika traži da na predviđene linije upišu naziv trga i grada u kojem se nalazi reproducirani primjer, a u drugom segmentu učenici trebaju usporediti tri primjera trgova. Cilj četvrtog zadatka je upoznati učenike sa strukturom geometrijski oblikovanih gradskih trgova u Splitu, Firenci i Veneciji prije samog predavanja koje slijedi. Na prezentaciji se prikazuje četvrti zadatak s fotografijama Trga Svetog Marka (*Piazza San Marco*) u Veneciji, Trga Navještenja (*Santissima Annunziata*) u Firenci i Trga Republike u Splitu [Prezentacija 3/8]. Grupa VIII diskutira s učenicima o rješenjima koja se animiraju na prezentaciji [Prezentacija 3/9] te proziva nekoliko učenika da pročitaju svoje usporedbe trgova. Nakon toga slijedi izlaganje unutar kojeg se analiziraju strukture razmatranih trgova.

¹³⁷ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 214.

¹³⁸ Usp. Stanko Piplović, »Splitske prokurative«, u: *Kulturna baština*, br. 41, 2015., str. 251., <https://hrcak.srce.hr/167066>, (pregledano 10. travnja 2019.)

Prostor triju trgova je pregledan, širok i geometrijski oblikovan, pri čemu je trg u Veneciji trapezoidnog oblika, dok trg u Firenci i u Splitu imaju pravokutni oblik. Kod svih su triju trgova građevine organizirane oko geometrijski oblikovanog prostora, pri čemu Trg Republike u usporedbi s ostala dva trga ima naglašenu simetričnost jer su mu oba krila jednako raščlanjena, iste duljine i širine te završavaju jednako raščlanjenim trokatnicama. Ovaj trg je po prostornoj organiziranosti nalik venecijanskom Trgu svetog Marka, jer ga čine tri povezane zgrade, dok Trg Navještenja okružuju četiri nepovezane zgrade.

Na prezentaciji se prikazuju fotografije razmatranih trgova u Veneciji i Splitu, pri čemu obje fotografije prikazuju pogled iz zraka [Prezentacija 3/10]. Grupa VIII objašnjava povijest nastanka kompleksa građevina na Trgu Republike u Splitu. Splitski gradonačelnik Antun Bajamonti bio je zaslužan za dovršenje gradnje zapadnog dijela rive te je na kraju tog dijela rive dao sagraditi kompleks Prokurativa koje su trebale služiti javnim i trgovačkim službama te kazalištu.¹³⁹ Mletački arhitekt Giovanni Battista Meduna (Venecija, 1800. – Venecija, 1886.) projektirao je cijeli građevni kompleks Prokurativa.¹⁴⁰ Meduna je poznat po svojim mnogobrojnim ostvarenjima – izgradio je kazalište u Ravenni, restaurirao je venecijansko kazalište La Fenice i mletačku gotičku palaču Ca d'Oro, baziliku sv. Marka i mnoge druge građevine.¹⁴¹ Godine 1858. godine projektirao je u Splitu na prostoru nekadašnjeg Marmontova perivoja, današnjeg Trga Republike, dva bočna južna krila Prokurativa s arkadama u prizemlju i biforama na katu, koja su zajedno s teatrom Bajamonti na sjeveru zatvarala središnji prostor trga čija je južna strana ostala otvorena s pogledom prema moru. Zapadno krilo Prokurativa izgrađeno je između 1863. i 1867. godine, dok je nastavak istočnog krila do zgrade Teatra sagrađen tek 1928. godine.¹⁴² Bočna krila Prokurativa dobila su ime po venecijanskom arhitektonskom uzoru – po Prokurativama na Trgu sv. Marka.¹⁴³ Kompleks dvokatnih palača, koji je zatvarao trapezoidnu površinu Trga svetog Marka, sastojao se od sjevernog krila, zvanog Stare prokurative (*Procuratie Vecchie*), južnog krila, zvanog Nove prokurative (*Procuratie Nuove*), i palače zvane Napoleonsko krilo (*Ala Napoleonica*) ili *Procuratie Novissime*, koja je na zapadnom dijelu spajala oba krila. Stare prokurative su podignute između 1496. i 1517. godine i imaju renesansna obilježja,

¹³⁹ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 137.

¹⁴⁰ *Giovanni Battista Meduna*, Da Wikipedia, L' enciclopedia libera, https://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Meduna, (pregledano 10. travnja 2019.)

¹⁴¹ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 472.

¹⁴² Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 59.

¹⁴³ Usp. Slavko Muljačić, »Studija o prostornome razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807. – 1989.)«, 1990., str. 124., <https://hrcak.srce.hr/163660>, (pregledano 12. travnja 2019.)

Nove prokurative su izgrađene između 1584. i 1640. godine, dok je Napoleonsko krilo projektirano 1810. godine.¹⁴⁴

Na prezentaciji se prikazuje detalj fasade Novih prokurativa na Trgu svetog Marka u Veneciji i detalj fasade zapadnog krila Prokurativa na Trgu Republike u Splitu [Prezentacija 3/11]. Između 1863. i 1867. godine akcionarsko je društvo *L'Associazione dalmatica*, poznato kao Dalmatinska zadruga, sagradilo zapadno krilo Prokurativa koje je nazvano po uzoru na venecijanske Nove prokurative na Trgu svetog Marka.¹⁴⁵ Grupa VIII traži od učenika da usmeno opišu sličnosti i razlike u raščlambi fasada splitskog zapadnog krila Prokurativa i venecijanskih Novih prokurativa. Tijekom analize zadatka bitno je naglasiti renesansne elemente raščlambe zida i konstruktivne elemente renesansne arhitekture. Zapadno i istočno bočno jednokatno krilo Prokurativa u prizemlju imaju trijemove na četvrtastim stupovima koji podržavaju lučno zaključene arkade, dok je prvi kat naglašen udvojenim biforama. Renesansni elementi na splitskim Prokurativama su polukružni lukovi arkade trijema i kapiteli koje nalazimo i na venecijanskim Novim prokurativama. One za razliku od splitskih Prokurativa imaju trokatnu strukturu, ali im je zajednička karakteristika da se u prizemlju nalazi trijem s polukružnim arkadama i da su prozori iznad smješteni u istoj vertikalnoj osi sa sredinom arkada. Za razliku od splitskih Prokurativa, Venecijanske Nove prokurative se odlikuju intenzivnije naglašenom raščlanjenošću i dekorativnošću jer ih je u 17. stoljeću dovršio talijanski graditelj Baldassare Longhena (Venecija, 1598. – Venecija, 1682.) koji je bio predstavnik venecijanskog klasicistički modificiranog kasnobaroknog stila koji karakteriziraju bogato obrađena pročelja.¹⁴⁶

Grupa VIII se u svom izlaganju osvrće na funkciju Prokurativa u Splitu i Prokurativa u Veneciji. Pritom se na prezentaciji animiraju natuknice koje slijede uz izlaganje i fotografiju detalja fasade Starih prokurativa u Veneciji te fotografiju detalja fasade Istočnog krila Prokurativa u Splitu [Prezentacija 3/12]. Budući da su u dvokatnim palačama na Trgu sv. Marka u vrijeme Mletačke Republike stanovali najviši državni službenici (prokurator) između kojih se birao dužd, kompleks mletačkih građevina je dobio naziv Prokurative, a po uzoru na Veneciju splitski kompleks građevina na Trgu Republike je također prisvojio isti

¹⁴⁴ *Prokurative*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50612>, (pregledano 12. travnja 2019.)

¹⁴⁵ Usp. Slavko Muljačić, »Studija o prostornome razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807. – 1989.)«, 1990., str. 124., <https://hrcak.srce.hr/163660>, (pregledano 12. travnja 2019.)

¹⁴⁶ *Baldassare Longhena*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37094>, (pregledano 15. travnja 2019.)

naziv.¹⁴⁷ Danas se, primjerice, u gornjim katovima venecijanskih Novih prokurativa nalaze muzeji i Javna uprava grada Venecije, dok se u arkadama nalaze najstarije i najpoznatije venecijanske kavane. Građevni kompleks splitskih Prokurativa je bio zamišljen tako da istovremeno imaju reprezentativnu i praktičnu ulogu. U 19. stoljeću su oba krila Prokurativa bila namijenjena raznim društvenim korisnicima kao što su Gimnazija, Realna škola, Općinski uredi, Trgovinska komora, općinska straža, Gradski kasino, Čitaonica, kavana, hotel, gostionica, 18 dućana i 17 stanova. Trijemovi u prizemlju duž oba krila su trebali štiti prolaznike od vremenskih nepravilnosti.¹⁴⁸ Za razliku od nekadašnjeg najvažnijeg javnog gradskog perivoja današnji trg unatoč svojoj monumentalnosti nema više značajnu ulogu u centru grada, a živne samo jednom u godini kada se na njemu održava splitski festival zabavne glazbe. Danas trijemovi splitskih Prokurativa imaju praktičnu ulogu te su u njima smještene kavane i restorani, slično kao i na Trgu svetog Marka u Veneciji.

Na prezentaciji se prikazuje fotografija detalja trijema Starih prokurativa u Veneciji i fotografija detalja trijema zapadnog krila Prokurativa u Splitu [Prezentacija 3/13]. Obje građevine imaju trijemove rastvorene stubovima s kapitelima s abakom. Stubovi trijemova su raščlanjeni dekorativnim plitkim lezenama. Grupa VIII zaključuje s ostatkom razreda da su oba trijema renesansnog karaktera jer su u njihovoj arhitektonskoj raščlanjenosti vidljive proporcije i zakonitosti antičke arhitekture. Kao što je već na početku izlaganja spomenuto, Stare prokurative su renesansna građevina dovršena u 16. stoljeću. Grupa VIII pita usmeno ostatak razreda kojem umjetničkom pravcu pripada zapadno krilo Prokurativa na Trgu Republike ako je njegova izgradnja trajala u drugoj polovici 19. stoljeća. Kada su učenici uočili da su zapadno krilo splitskih Prokurativa i Trg Republike oblikovani prema renesansnim načelima, trebaju imenovati umjetnički pravac u 19. stoljeću kojemu su kao uzor služili oblici talijanske renesanse. Grupa VIII uvodi pojam neorenesanse i definira ga kao jedan od smjerova unutar povijesnih stilova 19. stoljeća kojemu kao uzor služe oblici talijanske renesanse, osobito u arhitekturi.¹⁴⁹

Grupa VIII upućuje učenike da pažljivo slušaju izlaganje kako bi mogli riješiti peti zadatak u kojem se od njih traži da objasne pojam *historicism* [Vježba 5/ Zadatak 5]. Cilj petog zadatka jest da učenici povežu znanje o prethodno analiziranim građevinama s pojmom

¹⁴⁷ *Prokurative*, Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d19hXhU%253D, (pregledano 15. travnja 2019.)

¹⁴⁸ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 473.

¹⁴⁹ *Neorenesansa*, Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF5IWBk%253D, (pregledano 17. travnja 2019.)

historicizma i da tijekom sljedećih analiza u učioničkoj i na terenskoj nastavi mogu samostalno imenovati povijesni stil kojeg su historicističke građevine oponašale. Grupa VIII uvodi pojam *historicizam* i definira ga kao pojavu u europskoj arhitekturi, slikarstvu, skulpturi i primijenjenim umjetnostima u 19. stoljeću. Ta je pojava proizašla iz romantičarske zanesenosti prošlošću, iz brojnih novonastalih otkrića nastalih prilikom povijesnih, arheoloških i povijesno-umjetničkih istraživanja te iz intenzivnog sakupljanja umjetničkih djela za muzeje. Historicizam se dijeli na romantični historicizam, koji traje između 1830. i 1860. godine, strogi historicizam, koji traje od 1850. do 1880. godine, i kasni historicizam, koji je trajao do polovice 20. stoljeća i to usporedno sa secesijom i modernom arhitekturom. Historicizam je svoja najbrojnija ostvarenja ostvario u arhitekturi i umjetničkom obrtu, pri čemu su arhitekti projektirali nove građevine ili provodili restauratorske zahvate oponašajući konstrukcijske i dekoracijske elemente prethodnih povijesnih stilova. Zbog toga je u historicizmu postojalo nekoliko umjetničkih pravaca koji su nazvani po povijesnim stilovima koje su oponašali i koji su istovremeno bili označeni prefiksom *neo-*: neoromanika, neogotika, neorenesansa, neobarok, neoklasicizam.¹⁵⁰

5.3.2. Šesti nastavni sat: *Lučka kapetanija i Hrvatsko narodno kazalište*

Lučka kapetanija

Grupa I započinje šesti nastavni sat s temom Lučke kapetanije, ali će najprije kratko izlagati o sklopu lazareta koji je bio porušen u 19. stoljeću i na čijem je mjestu Lučka kapetanija dijelom izgrađena. Na prezentaciji su prikazani plan splitskog lazareta, kojeg je Vicko Andrić napravio 1817. godine, i fotografija sačuvanog dijela splitskog lazareta tridesetih godina 19. stoljeća te se animiraju natuknice koje slijede izlaganje grupe I [Prezentacija 3/14].

U periodu od 15. do 18. stoljeća Split je postao glavna luka za razmjenu robe između Istoka i Zapada. Budući da su s Istoka prijetile zarazne bolesti koje su se prenosile robom, splitski pokršteni mletački Židov Danijel Rodriga je krajem 16. stoljeća potaknuo gradnju velikih lazareta u splitskoj luci. Lazareti su nazvani po sv. Lazaru koji je bio zaštitnik od

¹⁵⁰ *Historicizam*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25760>, (pregledano 17. travnja 2019.)

kuge.¹⁵¹ Prvi od splitskih lazareta izgrađen je krajem 16. stoljeća istočno od južnog pročelja Dioklecijanove palače, a kad su izgrađena još dva lazareta, nastala je dugačka građevina lazareta koja se pružala od današnje Lučke kapetanije (uključivši i nju) do današnjeg pothodnika na obali. Građevinu lazareta su izvana štitile visoke zidine i nekoliko obrambenih kula, a unutar zidina je bilo smješteno pet velikih dvorišta sa skladištima za robu, prenočištima, stajama za konje i bazenima za dezinfekciju robe koja je stizala iz Kine, Indije i Turskog Carstva.¹⁵² U lazaretima se trebala pregledavati i raskužiti roba s pristiglih karavana prije nego li se ukrca u brod koji je išao dalje za Veneciju. Kompleksi lazareta bili su odvojeni od grada te su imali prostore i građevine različitih funkcija: dvorište za prijem karavana, stovarišta za robu, bazene za dezinfekciju, konačišta za trgovce i pratioce karavana i crkvicu sv. Roka.¹⁵³ Splitski lazaret je bio funkcionalno i arhitektonski cjelovita građevina i spadao je među najveće lazarete u Europi, ali je u 19. stoljeću izgubio svoju osnovnu funkciju jer se pojavom parnih brodova središte trgovine na Jadranu premjestilo u Trst.¹⁵⁴ Stoga su građevine prenamijenjene u zatvore i carinarnicu. Lazareti u 20. stoljeću nisu bili vrednovani kao kulturno-povijesni spomenici, već su porušeni s ciljem brisanja sjećanja na razdoblje kada su služili kao fašistički zatvori te s ciljem otvaranja pogleda na cijelu Dioklecijanovu palaču s juga.¹⁵⁵ Učenici danas nažalost nemaju priliku vidjeti niti ostatke uništenih lazareta jer je cijeli teren prokopan rovovima, a temelji lazareta su nasuti armiranim betonom, čime se onemogućilo svako njihovo daljnje istraživanje i rekonstrukcija.¹⁵⁶

Na jednom dijelu bivšeg lazareta izgrađene su nove građevine kao što su Lučka kapetanija, Režija duhana i Skladište soli. Kao i neoromanička crkva sv. Petra, zgrada Režije duhana uništena je bombardiranjem u Drugom svjetskom ratu, a njeni se ostaci mogu vidjeti na fotografiji s prezentacije [Prezentacija 3/15].¹⁵⁷ Projektirao ju je Kamilo Tončić 1905. godine u Beču kao dvokatnicu u historicističkom stilu neorenesanse.¹⁵⁸

Grupa I na prezentaciji prikazuje fotografiju zgrade Lučke kapetanije i drži kratko izlaganje o nastanku građevine. Krajem 19. stoljeća su krenule pripreme za podizanje zgrade

¹⁵¹ *Lazaret*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35692>, (pregledano 19. rujan 2019.) Riječ lazaret nastala je također prema imenu venecijanskog otoka „[Santa Maria di] Nazarèth“ na kojem su bile smještene prve karantene.

¹⁵² Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad.*, 2002., str. 450.

¹⁵³ Usp. Isto, str. 120–121.

¹⁵⁴ Usp. Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad.*, 2002., str. 451.

¹⁵⁵ Usp. Isto, str. 122.

¹⁵⁶ Usp. Isto, str. 123.

¹⁵⁷ Usp. Isto, str. 121.

¹⁵⁸ Usp. Ivana Svedružić Šeparović, »Istočna obala Splita – kronologija zbivanja«, u: *Kulturna baština*, br. 39., 2013., str. 300., <https://hrcak.srce.hr/129893>, (pregledano 20. travnja 2019.)

(uglovnice) Lučkog poglavarstva u blizini gata svetog Nikole na sjeveroistočnoj obali Rive. Gradnja je započela 1890. godine prema projektu nadmjernika dr. Frane Rubčića (Zadar, 1841. – Split, 1898.),¹⁵⁹ a završena je 1892. godine. U početku je zgrada imala dva kata, a 1926. joj je nadograđen još jedan koji je bio istovjetan starijem dijelu.¹⁶⁰ Grupa IV najavljuje učenicima da će na terenskoj nastavi biti detaljnije obrađena arhitektonska raščlanjenost fasade.

Hrvatsko narodno kazalište u Splitu

Grupa II upućuje učenike na rješavanje prvog zadatka u kojem se od njih traži da prepoznaju četiri hrvatska kazališta na fotografijama i na predviđene linije upišu imena gradova u kojima se kazališta na fotografijama nalaze [Vježba 6/ Zadatak 1]. Zadatak se prikazuje i na prezentaciji [Prezentacija 1/18]. Cilj ovog zadatka jest da se učenici prisjete hrvatskih nacionalnih kazališta i gradova u kojima su ona smještena. Nakon što su učenici imenovali gradove, na prezentaciji se prikazuju animirana rješenja te se uz nazive gradova pojavljuje i njihova godina izgradnje: *HNK u Zagrebu* (Hermann Helmer; Ferdinand Fellner; 1895.); *HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci* (Ferdinand Fellner; 1885.); *HNK u Splitu* (Ante Bezić; Emil Vecchiatti; 1893.) i *HNK u Varaždinu* (Hermann Helmer; 1873.) [Prezentacija 1/19].

Učenike se upućuje na drugi zadatak u kojem se od njih traži da objasne ulogu kazališta u kontinentalnoj Hrvatskoj i Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća, a koji trebaju riješiti nakon izlaganja koje slijedi [Vježba 6/ Zadatak 2]. Cilj drugog zadatka jest upoznavanje učenika s ulogom kazališta u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća. Grupa II upućuje učenike da pažljivo slušaju izlaganje koje slijedi kako bi kod kuće mogli formulirati potpune odgovore u zadatku i priložiti ga u mapu za ocjenjivanje.

Grupa II započinje svoje izlaganje o izgradnji kazališta u 19. stoljeću. Nakon sloma Bachovog apsolutizma u Hrvatskoj započinje utemeljiteljsko doba (Gründerzeit).¹⁶¹ To je doba u Hrvatskoj obilježeno intenzivnom izgradnjom znanstvenih zavoda, muzeja, škola, te kazališta u Varaždinu, Rijeci, Zadru, Trogiru, Splitu, Zagrebu i Osijeku. Hrvatsko utemeljiteljsko doba završava 1895. godine i obilježeno je sviješću o važnosti nacionalne

¹⁵⁹ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 403.

¹⁶⁰ Usp. Isto, str. 121.

¹⁶¹ Usp. Vladimir Maleković, *Historicizam u Hrvatskoj*, u: Vladimir Maleković (ur.), *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., str. 13.

kulture.¹⁶² U traganju za nacionalnom samosviješću pojava historicizma je bila dobro prihvaćena, jer je shvaćena kao istraživanje porijekla kulture neke nacije u prošlosti. Nagli tehnološki napredak doveo je do pobune protiv „vulgarnog utilitarizma“ i bijega od zbilje, okarakteriziranih neoidealizmom.¹⁶³ Pomoću neoidealizma građani su nastojali prevladati svakidašnjost industrijske civilizacije, pri čemu su se okretali vjeri i umjetnosti u kojoj su idealizirali prošlost.¹⁶⁴ U Europi je u razdoblju od 1889. do 1926. godine izgrađeno 1500 kazališta.¹⁶⁵ U drugoj polovini 19. stoljeća došlo je do procvata gradnje kazališta u kontinentalnoj Hrvatskoj i Dalmaciji s ciljem samoodržanja hrvatske nacionalne kulture.¹⁶⁶

Grupa II podsjeća ostatak razreda na Teatar Bajamonti koji je 1881. godine izgorio. Iako je tada bivši načelnik Bajamonti predlagao obnovu izgorjelog kazališta na Prokurativama, novi je načelnik dr. Gajo Bulat donio 1888. godine odluku o izgradnji novog kazališta na Dobrome, pa je kamen temeljac postavljen 4. travnja 1891. godine.¹⁶⁷ Pobjedom Nacionalne stranke došlo je do nacionalne osviještenosti, a Split je tada dobio hrvatskog načelnika Dujma Rendića Miočevića, hrvatsku upravu te su se rasprave počele voditi samo na hrvatskom jeziku.¹⁶⁸ Na prezentaciji se prikazuje fotografija Općinskog kazališta na Dobrome, danas poznatog kao Hrvatsko narodno kazalište u Splitu, a na drugoj je fotografiji prikazan Gajo Bulat (1836–1900.) koji je 1885. godine postao splitski načelnik [Prezentacija 3/20]. Bulat je dvije godine ranije bio predvodnik akcije Dalmatinskih zastupnika u Carevinskom vijeću i tada je posebnim zakonom, nazvanim *lex Bulat*, odlučeno da stranke i njihovi zastupnici na sudovima ravnopravno koriste talijanski i hrvatski jezik.¹⁶⁹ Projektanti Općinskog kazališta su bili splitski arhitekti Ante Bezić i dr. Emil Vecchietti, a gradnja je trajala od 1891. do 1893. godine, kada je kazalište svečano otvoreno.¹⁷⁰ Pri obnovi kazališne zgrade 1940. godine osnovalo se Hrvatsko narodno kazalište u Splitu pa je tako ujedno i nastao njezin sadašnji naziv.¹⁷¹

Grupa II upućuje učenike da zapisuju bilješke tijekom izlaganja koje slijedi kako bi kod kuće mogli dati potpun odgovor u trećem zadatku u kojem se od njih traži da imenuju dva

¹⁶² Usp. Isto, str. 14.

¹⁶³ Usp. Isto, str. 15.

¹⁶⁴ Usp. Isto, str. 18.

¹⁶⁵ Usp. Jasna Galjer, *Arhitektura kazališta u Hrvatskoj u drugoj polovini 19. stoljeća*, u: Vladimir Maleković (ur.), *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., str. 127.

¹⁶⁶ Usp. Isto, str. 135.

¹⁶⁷ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 214.

¹⁶⁸ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, 2005., str. 122.

¹⁶⁹ Usp. Isto, str. 142.

¹⁷⁰ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 215.

¹⁷¹ Prema: *Povijest HNK*, HNK Split, <https://www.hnk-split.hr/o-kazalistu/povijest>, (pregledano 19. rujna 2019.)

tipa kazališta koja su obilježila drugu polovicu 19. stoljeća i usporediti ih te za svaki tip navesti po jedan primjer iz Hrvatske [Vježba 6/ Zadatak 3]. Cilj trećeg zadatka jest potaknuti učenike na promišljanje o razlikama između mediteranskog i srednjoeuropskog tipa kazališta. Četvrti zadatak učenici također rješavaju kod kuće, a u njemu trebaju imenovati dva arhitekta koji su projektirali HNK u Splitu [Vježba 6/ Zadatak 4]. Cilj četvrtog zadatka jest da učenici utvrde osnovne informacije o HNK u Splitu koje su prethodno čuli u izlaganju.

Grupa II započinje raspravu o dekoraciji zidova Općinskog kazališta, pri čemu traži od učenika da promotre fotografiju pročelja na prezentaciji i usmeno opišu razliku u dekoraciji pročelja splitskog HNK i njegovog južnog zida [Prezentacija 3/20]. Učenici trebaju uočiti da je pročelje kazališta bogato dekorirano za razliku od južne strane građevine. Zatim ih se upućuje da promotre četiri fotografije kazališta u prvom zadatku na radnim listićima i da usmeno opišu koja kazališta imaju bogatu dekoraciju na pročelju, ali i na bočnim stranama [Vježba 6/Zadatak 1]. Učenici dolaze do zaključka da su jedino na splitskom kazalištu bočne strane gotovo bez dekoracije. Zatim se na prezentaciji prikazuju fotografije četiriju kazališta iz zraka i pita se učenike da objasne kako je splitsko kazalište smješteno u prostoru u usporedbi s ostalim kazalištima [Prezentacija 3/21]. Učenici trebaju uočiti da kazališta u Zagrebu, Rijeci i Varaždinu omeđuju široke ulice i parkovi, dok je HNK u Splitu smješteno između dvije uske ulice tako da njegove bočne strane za razliku od pročelja nisu mogle doći do izražaja. Iz tog razloga nije bilo potrebno raskošno ukrašavati ostale strane kazališta, već samo pročelje. Grupa II na prezentaciji pokazuje fotografiju pročelja i sjeverne strane splitskog HNK i fotografiju pročelja i bočne strane palače Vendramin-Calergi u Veneciji (Mauro Codussi, 1481. – 1509.)¹⁷² [Prezentacija 3/22]. Učenici trebaju usmeno usporediti pročelja i bočne strane obje građevine i opisati sličnosti. Učenici će uočiti da su pročelja obje građevine raskošno ukrašena za razliku od bočnih strana. Grupa II objašnjava da je mediteranska tradicija uočljiva posebice na gotovo svim mletačkim palačama koje su građene u razdoblju od srednjeg vijeka do novijeg doba. Tako su zidovi mletačkih palača, koji su se nalazili u uskim ulicama, imali najjednostavnije prozore i vrata, dok su pročelja tih palača bila bogato ukrašena ako su bila okrenuta prema trgu, kanalu ili obali. U Veneciji postoje mnogobrojni primjeri reprezentativnih palača čije je glavno pročelje prema Canal Grandu ili prema nekome trgu bogato dekorirano, dok su ostale strane ostale potpuno neukrašene.¹⁷³ Drugu polovicu 19. stoljeća obilježila su dva tipa kazališta: srednjoeuropski tip kazališta i

¹⁷² Prema: *Ca' Vendramin Calergi*, Wikipedija. Slobodna enciklopedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Ca%27_Vendramin_Calergi (pregledano 25. kolovoza 2019.)

¹⁷³ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 215.

talijanski, odnosno mediteranski tip kazališta koji je bio vezan uz tradicionalno barokno kazalište 17. i 18. stoljeća. Kazališta mediteranskog tipa su se najčešće podizala u gradovima s puno uskih ulica i malo prostora pa im je samo glavno pročelje bilo dekorirano. Srednjoeuropska su se kazališta podizala na širim urbanim prostorima, uglavnom posred trga, zbog čega su sa svih strana bila arhitektonski dekorirana.¹⁷⁴ Kazališta arhitektonskog ureda Fellnera i Helmera su tipični primjeri srednjoeuropskog tipa kazališta, a to su primjerice zagrebačko, varaždinsko i riječko kazalište.¹⁷⁵ Zagrebačko kazalište je za razliku od splitskog izgrađeno na širokom slobodnom prostoru i zidovi su mu jasno vidljivi sa svih strana koje su oblikovane u potpunom volumenu i arhitektonski dekorirane, iz čega je vidljivo da ono pripada sjevernjačkom parkovnom tipu urbanizma i arhitekture koji u južnim gradovima gotovo ne postoji.¹⁷⁶

Grupa II na kraju izlaganja ističe da je splitsko kazalište imalo ulogu kulturnog i društvenog odgoja jer su se njime afirmirala kazališna i glazbena kultura te se promicao hrvatski jezik.¹⁷⁷ Budući da su autonomaši u vrijeme austrougarske vladavine postajali otvoreni talijanaši, zastupali protuhrvatsku politiku, narodnjaci su s druge strane pokušavali probuditi socijalnu i nacionalnu svijest u građanima i pučanima grada Splita, pri čemu je splitsko kazalište od svoje izgradnje 1893. do kraja austrougarske vladavine 1918. godine trebalo poslužiti promicanju hrvatskog jezika, domaće tradicije i kulture te hrvatske književnosti i glume. U svrhu promicanja hrvatske kulture i jezika u splitskom kazalištu su se uz kazališne predstave često održavale patriotske i kulturne manifestacije te društveni plesovi patriotskih društava.¹⁷⁸

Odgojno-obrazovni ishodi trećeg tjedna učioničke nastave su da učenici znaju: imenovati gradonačelnika Splita koji je inicirao izgradnju palače Bajamonti-Dešković; navesti godinu izgradnje palače i opisati njezine funkcije u 19. stoljeću; definirati pojam *rizalit*, imenovati jedan primjer renesansne talijanske palače uz Canal Grande slične palači Bajamonti-Dešković s bogato ukrašenim pročeljem i ostalim nedekoriranim stranama; opisati kontinuiranu kazališnu tradiciju grada Splita od antike do danas; imenovati venecijanskog arhitekta i projektanta Teatra Bajamonti; imenovati splitskog gradonačelnika koji je financirao izgradnju Teatra Bajamonti; opisati društvene manifestacije koje su se održavale u

¹⁷⁴ Usp. Isto.

¹⁷⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 216.

¹⁷⁶ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 218.

¹⁷⁷ Usp. Isto, str. 217.

¹⁷⁸ Usp. Isto, str. 222.

Teatru Bajamonti; objasniti povezanost društvenih manifestacija u Teatru Bajamonti s autonomaškom propagandom; prepoznati i imenovati Trg Svetog Marka u Veneciji; Trg Navještenja u Firenci i Trg Republike u Splitu i usporediti ih; objasniti pojam *historicizam*; prepoznati zgradu Lučke kapetanije; imenovati četiri grada u Hrvatskoj u kojima se nalaze nacionalna kazališta sagrađena u 19. stoljeću; objasniti ulogu kazališta u kontinentalnoj Hrvatskoj i Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća; imenovati dva tipa kazališta koja su obilježila drugu polovicu 19. stoljeća i usporediti ih; imenovati jedan primjer za mediteranski tip kazališta u Hrvatskoj i jedan primjer za srednjoeuropski tip kazališta u Hrvatskoj; imenovati dva projektanta Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu; opisati društveno-političku ulogu Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu od njegove izgradnje 1893. godine do kraja austrougarske vladavine 1918. godine.

5.4. Četvrti tjedan projektne nastave: *Historicistička arhitektura u Splitu na početku 20. stoljeća*

U četvrtom tjednu projektne nastave učenici će obrađivati temu *Historicistička arhitektura u Splitu na početku 20. stoljeća*, pri čemu će podteme biti obrađene u dva nastavna sata. Slijede nazivi podtema sedmog nastavnog sata, a u zagradama su rimskim brojkama označene grupe koje drže izlaganje uz dotičnu temu: Biskupova palača (III); Palača Stock-Dujmović (IV) i Željeznička stanica (V). Tema osmog nastavnog sata su konzervatorski-restauratorski zahvati, a podteme su raspoređene po grupama: Gradska vijećnica (VI), Zvonik sv. Duje (VII) i Crkva sv. Frane (VIII).

5.4.1. Sedmi nastavni sat: *Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović, Željeznička stanica*

Biskupova palača

Grupa III na početku sata objašnjava učenicima da će uslijediti obrada historicističke arhitekture u Splitu na početku 20. stoljeća. Učenici dobivaju radne listiće na kojima je prvi zadatak u kojem su fotografije pročelja Biskupove palače u Splitu i fotografije palače Medici-Riccardi u Firenci (Michelozzo di Bartolomeo, 1444. – 1484.)¹⁷⁹. U prvom se zadatku od učenika traži da opišu i usporede način podjele pročelja i način obrade fasada pročelja dviju

¹⁷⁹ Prema: *Palazzo Medici Riccardi*, Wikipedia, The Free Encyclopedia, (pregledano 18. kolovoza 2019.)

građevina na fotografijama [Vježba 7/ Zadatak 1]. Cilj prvog zadatka jest da se učenicima kroz analizu osnovnih arhitektonskih elemenata raščlambe zida na primjeru pročelja Biskupove palače u Splitu i palače Medici-Riccardi u Firenci vizualno približi Biskupova palača prije početka izlaganja i analize na terenskoj nastavi te da im se ukaže na značajke renesansnog stila. Na prezentaciji se također prikazuje prvi zadatak [Prezentacija 4/2]. Nakon što učenici pismeno opišu i usporede pročelja građevina, čitaju svoje opise građevina, a grupa III ih nadopunjuje, ispravlja ako je potrebno te zatim provodi analizu zadatka. Na fotografijama se vidi da obje palače imaju troetažnu podjelu pročelja, koja je naglašena horizontalnim vijencima, ali i različitom obradom zida. Na prezentaciji se prikazuju uvećane fotografije detalja pročelja razmatranih palača, na kojima će se animacijom označivati dijelovi koji će biti spomenuti u analizi prvog zadatka koja slijedi [Prezentacija 4/3]. Na palači Medici-Riccardi zona prizemlja je oblikovana kao bunjasto rustično zide s izbočinama, tankim reškama i priklesanim rubovima, zid prvog kata je sastavljen od glatkih kamenih blokova, a zid drugog kata ima glatku, ravnu površinu. Grupa III objašnjava da se bunjasto zide koristilo u rimskoj i srednjovjekovnoj arhitekturi u utilitarnu i obrambenu svrhu, a patricijske obitelji kao što su bile Medici, Pitti i Strozzi su ga primjenjivale na palačama kao simbol moći.¹⁸⁰ Zbog toga se primjeri rustikalno obrađenih dijelova pročelja mogu često pronaći na obiteljskim palačama u Italiji te su karakteristični za razdoblje rane renesanse u Firenci.¹⁸¹ Kada se usporede oba pročelja uočavaju se sličnosti u načinu oblikovanja fasada građevina: kameni zid prizemlja Biskupove palače je slično rustikalno obrađen s tankim reškama kao zid prizemlja palače Medici-Riccardi, ali su mu kameni blokovi zaglađeni. Zidovi gornja dva kata Biskupove palače su ožbukani, od kojih je zid prvog kata horizontalno kaneliran, dok drugi kat poput zadnjeg kata palače Medici-Riccardi ima ravnu, glatku plohu zida. Od učenika se traži da usmeno opišu kakav dojam stvaraju donji katovi u odnosu na gornje s obzirom na način oblikovanja fasade. Učenici trebaju uočiti da rustikalno obrađeni, niži dijelovi građevine djeluju masivno i teško u odnosu na glatke, ravne plohe gornjih katova koji se doimaju lakšima. Kameni zid prizemlja Biskupove palače te zid prizemlja i prvog kata palače Medici-Riccardi su slično oblikovani jer imaju nizove prozora iznad kojih su radijalno složeni kamenovi. Obje palače imaju iznad najvišeg kata jako istaknut potkrovni vijenac –

¹⁸⁰ Usp. Werner Müller i Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 2: Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti*, Zagreb: Golden marketing: Institut građevinarstva Hrvatske, 2000., str. 423.

¹⁸¹ Usp. Isto, str. 423.

radi se o kontinuiranom profiliranom vijencu koji je s donje strane završen zupcima (dentima), a koji se u arhitekturi pojavljivao kao tipičan detalj firentinske rane renesanse.¹⁸²

Grupa III upućuje učenike da prate nastavak izlaganja o Biskupovoj palači i rade bilješke kako bi mogli riješiti drugi zadatak i priložiti ga u mapu za ocjenjivanje, a u njemu se od učenika da objasne kako je s obzirom na funkcije katova Biskupove palače oblikovano njezino sjeverno pročelje [Vježba 7/ Zadatak 2]. Cilj drugog zadatka je potaknuti učenike na promišljanje o odabranom primjeru s obzirom na izgled pročelja i funkciju katova Biskupove palače. Prizemlje firentinske palače Medici-Riccardi bilo je namijenjeno za skladišta i stražu, pa je bilo obrađeno od grubo klesanog kamena (rustike) i raščlanjeno malim prozorskim otvorima te je svojim grubim i masivnim oblikovanjem pružalo dojam sigurnosti. Gornji katovi palače Medici-Riccardi su imali veće bifore polukružnoga gornjega dijela, čime je omogućeno prodiranje veće količine svjetla u prostorije koje su bile namijenjene za vlasnika palače (piano nobile).¹⁸³ Biskupova palača ima danas druge funkcije, no prije je prizemlje imalo administrativnu ulogu i nalik palači Medici-Riccardi je bilo rustikalno obrađeno i raščlanjeno malim pravokutnim prozorima da bi odalo dojam sigurnosti, dok je prvi kat s većim pravokutnim prozorima i blagom rustikalnošću imao reprezentativnu ulogu, a na gornjem drugom katu, koji se isticao glatkom, ravnom površinom zida i jednostavnim, pravokutnim, velikim prozorima te je završavao istaknutim potkrovnim vijencem, bile su odaje biskupa.¹⁸⁴

Nakon analize pročelja dviju palača grupa III upućuje učenike da pažljivo prate izlaganje koje slijedi jer će na radnom listiću u trećem zadatku trebati na predviđene linije napisati naziv građevine, arhitekta i graditelja, godinu izgradnje i umjetnički stil u kojem je izgrađena [Vježba 7/ Zadatak 3]. Cilj trećeg zadatka jest upoznati učenike s osnovnim podacima o Biskupovoj palači u Splitu. Grupa III izlaže ukratko o okolnostima prije izgradnje Biskupove palače i prikazuje na prezentaciji *Plan grada* Roberta Adama iz 1764. godine [Prezentacija 4/4]. Kada se počela graditi istočna, takozvana Nova obala, zapadni polubastion sv. Jurja (San Giorigio) iz 1664. godine, nazivan i Kapucinski polubastion, srušen je 1859. i 1885. godine. Na tome mjestu je sagrađena Biskupska palača. Spojni zidovi (kortine) među

¹⁸² Usp. Isto, str. 423.

¹⁸³ Usp. Elen Zubek, Blanka Petrinec Fulir, Natalija Stipetić Ćus, Zrinka Jurić Avmedovski, *Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., [prvo izdanje 2010.], str. 47.

¹⁸⁴ Usp. Slavica Marković, *Ćiril Metod Iveković: arhitekt i konzervator*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992., str. 83.

bedemima su također srušene kako bi se uspostavila veza između starijega i novijega grada.¹⁸⁵ Biskupova palača u Splitu podignuta je 1903. godine prema nacrtima arhitekta Ćirila Metoda Ivekovića.¹⁸⁶ Iveković je projektirao građevinu prema uzoru na renesansne palače, što je vidljivo u strogom zoniranju etaža prema principu da je prizemlje rustikalno, središnji kat raskošno oblikovan, dok je zadnja etaža smirenijih oblika.¹⁸⁷ Dakle, Biskupova je palača primjer neorenesansne arhitekture jer ima renesansna arhitektonska obilježja kao palača Medici-Riccardi. Grupa III najavljuje učenicima da će na terenskoj nastavi uslijediti detaljnija analiza pročelja Biskupove palače.

Palača Stock-Dujmović

Grupa IV upućuje učenike na rješavanje četvrtog zadatka u kojem su fotografije pročelja palače Stock-Dujmović u Splitu i palače Vendramin-Calergi u Veneciji [Vježba 7/ Zadatak 4], u kojem se od njih traži da usporede i opišu kompozicije oba pročelja te navedu njihove zajedničke elemente raščlambe zida i zajedničke dekorativne elemente [Prezentacija 4/5]. Cilj ovoga zadatka jest da se učenici kroz uspoređivanje dviju građevina prisjete renesansnih elemenata raščlambe zida i dekorativnih elemenata. Učenici čitaju svoje analize, a grupa IV ih ispravlja ako je potrebno, na prezentaciji se animiraju podaci o građevinama te istaknuti elementi raščlambe zida i dekorativni elementi [Prezentacija 4/6].

Oba troetažna pročelja palača su podijeljena s pet vertikalnih prozorskih osi čijim je rasporedom stvorena simetrična kompozicija. Prvi i drugi kat palače Vendramin-Calergi (Mauro Codussi, 1481. – 1509.)¹⁸⁸ rastvoreni su biforama s polukružnim završetkom, dok su prvi i drugi kat palače Stock-Dujmović rastvoreni izduženim prozorima s polukružnim završetkom. Prozori i bifore prvog i drugog kata obje palače su flankirani stupovima. Na obje su palače središnja os pročelja i prvi kat istaknuti velikim, središnjim balkonom kojeg podržavaju konzole. Pritom valja istaknuti da je od 13. stoljeća omiljen tip stambene ili poslovne kuće talijanskog plemstva bila gradska palača, u kojoj se prvi kat nazivao *piano nobile* i koji je imao javnu ulogu te služio gospodarskim interesima patricijskih obitelji.¹⁸⁹ Zbog reprezentativne uloge prvog kata njegova je fasada bila bogatije raščlanjena i ukrašena u

¹⁸⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 187.

¹⁸⁶ Usp. Isto, str. 178.

¹⁸⁷ Usp. Slavica Marković *Ćiril Metod Iveković: arhitekt i konzervator.*, 1992., str. 83.

¹⁸⁸ Prema: *Ca' Vendramin Calergi*, Wikipedija. Slobodna enciklopedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Ca%27_Vendramin_Calergi (pregledano 25. kolovoza 2019.)

¹⁸⁹ Usp. Werner Müller i Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 2*, 2000., str. 455.

odnosu na fasade ostalih katova palače. Palače u koje su se gradile u neorenesansnom stilu također su preuzele takav način raščlambe i dekoracije pročelja, što se može uočiti na primjeru palače Stock-Dujmović na kojoj je prvi kat u odnosu na ostale istaknut velikim, središnjim balkonom na masivnim konzolama. Na oba se pročelja iznad stupova drugog kata nalazi potkrovni vijenac ukrašen nizom zubaca (*denta*). Grupa IV zaključuje da je neorenesansna palača Stock-Dujmović 1903. godine izgrađena prema uzoru na renesansnu palaču Vendramin-Calergi u Veneciji.¹⁹⁰

Željeznička stanica

Učenicima se na prezentaciji prikazuju natuknice uz fotografije južne prizemnice i sjeverne prizemnice Željezničke stanice u Splitu i grupa V najavljuje da će držati izlaganje o Željezničkoj stanici u Splitu koja je podignuta 1906. godine [Prezentacija 4/7]. Na fotografijama je prikazana istočna strana prizemnica. Grupa V objašnjava da obje prizemnice imaju glavno pročelje okrenuto prema zapadu, dok je istočna strana okrenuta prema željezničkoj prugi. Između prizemnica je prolaz natkriven trijemom. Učenici s grupom V sudjeluju u usmenoj analizi raščlanjenosti pročelja prizemnica. Istočna strana sjeverne prizemnice se sastoji od rustikalno obrađenih kamenih blokova i rastvorena je pravilno raspoređenim pravokutnim otvorima koji imaju kamene okvire. Istočna strana sjeverne prizemnice odiše smirenošću i ostavlja dojam skladnog zdanja s istaknutim rizalitom u središnjem dijelu pročelja i istaknutim, jednostavno oblikovanim vijencem pravokutnog presjeka. Istočna strana južne prizemnice se cijela sastoji od rustikalno obrađenih kamenih blokova, a u sredini je rastvorena trijemom pod kojim su smještene klupe za putnike. Bočno pravokutna istaknuta krila južne prizemnice rastvorena su simetrično raspoređenim pravokutnim otvorima s ravnim završetkom i s istaknutim zaglavnim kamenom.

Na prezentaciji se prikazuje fotografija zapadnog glavnog pročelja sjeverne prizemnice koje je raščlanjeno pravilno raspoređenim, pravokutnim otvorima koji nemaju kamene okvire te je u sredini rastvoreno s dva glavna ulaza koji su lučno zaključani s radijalno složenim kamenovima i istaknutim zaglavnim kamenom [Prezentacija 4/8]. Vijenci glavnog pročelja sjeverne prizemnice su jednostavno oblikovani i pravokutnog presjeka, osim glavnog vijenca koji se volumenom ističe iz mase zida. Cilj usmene analize kompozicijskih karakteristika, elemenata raščlambe zida i dekorativnih elemenata obiju prizemnica

¹⁹⁰ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 195.

Željezničke stanice jest ukazati učenicima na renesansne elemente raščlambe zida, što će ih dovesti do zaključka da se radi o neorenesansnoj građevini. Grupa V naglašava učenicima da su se dosad u ovom projektu bavili palačama kao profanom reprezentativnom stambenom arhitekturom i javnom arhitekturom kazališta, a željeznički kolodvor u ovom projektu prvi je primjer profane utilitarne arhitekture jednostavnog oblikovanja. U južnoj zgradi je smještena čekaonica, a u sjevernoj zgradi su uredske prostorije.

Grupa V započinje kratku priču o razlozima podizanja oko dvadeset česama i fontana u Splitu tijekom 19. stoljeća, kako bi učenici mogli lakše prepoznati umjetničko i povijesno značenje sačuvane javne česme na željezničkom kolodvoru. Otkad je u Split 1880. godine dovedena tekuća voda, odlučeno je da se izgradi monumentalna spomen-fontana (uništena 1947.) ispred palače Bajamonti-Dešković kao simbol obnove Dioklecijanovog akvedukta.¹⁹¹ Osim monumentalne fontane u Splitu je postavljeno je još desetak manjih kamenih česama u sve dijelove grada i pučkih predgrađa, ali ih je većina uklonjeno jer su se smatrale zastarjelima i nekorisnima.¹⁹² Ostale su primjerice sačuvane dvije zidne česme, od kojih se jedna nalazi unutar Dioklecijanove palače, a druga na željezničkom kolodvoru.¹⁹³ Na prezentaciji se uz natuknice prikazuje fotografija javne česme na željezničkom kolodvoru raskošno oblikovane u duhu neorenesanse tako da je baza, odnosno bazen česme, oblika školjke i u njega teče voda iz muške glave oblikovane proporcionalno u visokom reljefu. Glava je flankirana simetrično izvedenim vegetabilnim ukrasnim reljefnim oblicima, a iznad nje je postavljena plitka niša u obliku školjke [Prezentacija 4/9].

5.4.2. Osmi nastavni sat: *Konzervatorsko-restauratorski zahvati – Gradska vijećnica, Zvonik sv. Duje, Crkva Sv. Frane*

Uvod u konzervatorsko-restauratorske zahvate

Cijeli nastavni sat posvećen je konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti u Splitu tijekom 19. stoljeća, pri čemu će učenici iz grupe VI, VII i VIII održati svoja izlaganja pripremljena za tu temu i izvesti metodičke vježbe. Nastavnik dijeli učenicima radne listiće koji se odnose na cjelinu *Konzervatorsko-restauratorski zahvati*. Primarni cilj ovoga sata je učenicima dočarati intenzivnu konzervatorsku djelatnost u Splitu u 19. stoljeću. Grupa VI

¹⁹¹ Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 343.

¹⁹² Usp. Isto, str. 382.

¹⁹³ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 383.

upućuje učenike da tijekom izlaganja koje slijedi rade bilješke, kako bi mogli kod kuće oblikovati potpune odgovore u prvom i drugom zadatku na radnom listiću. U prvom zadatku se od učenika traži da objasne tko je bio Vicko Andrić, navedu jedan njegov ostvaren projekt u Splitu iz prve polovice 19. stoljeća i jednu njegovu konzervatorsku djelatnost u Splitu iz druge polovice 19. stoljeća [Vježba 8/ Zadatak 1]. U drugom zadatku se od učenika traži da objasne tko je bio don Frane Bulić i koju je znanost utemeljio [Četvrti tjedan: Vježba 6]. Cilj prvog i drugog zadatka jest upoznavanje učenika s osnovnim podacima o istaknutim domaćim konzervatorima 19. stoljeća i o njihovim djelatnostima u Splitu.

U doba historicizma zbog napretka znanosti i romantičnog doživljavanja prošlosti u Splitu dolazi do poriva za restauriranjem građevina. Od sredine 19. stoljeća raste svijest o spomeničkoj i umjetničkoj vrijednosti Palače koja se u to vrijeme počinje proučavati i štititi kao kulturno dobro.¹⁹⁴ Na prezentaciji se prikazuje tlocrt Dioklecijanove palače Roberta Adama iz 1764. godine, na kojem će grupa VI tijekom daljnjeg izlaganja pokazivati laserom dijelove palače koji su restaurirani u 19. stoljeću [Prezentacija 4/11]. Zatim se prikazuje fotografija arhitekta i prvog hrvatskog konzervatora Vicka Andrića koji je učenicima već poznat kao autor plana za uređenje novog groblja na Sustipanu 1826. godine. Andrić je istraživao Dioklecijanovu palaču te je svojim djelovanjem obilježio 19. stoljeće. U periodu između 1822. i 1846. godine proveo je restauratorske radove između Peristila i Obale.¹⁹⁵ Između 1822. i 1824. godine zahvatom je ponovno uspostavljena komunikacija između Peristila i Južnih vrata Palače.¹⁹⁶ Svoju konzervatorsku djelatnost Andrić je izvršavao od 1853. do 1866. godine, a 1854. godine je imenovan konzervatorom Splita i Dalmacije. Andrić se izjasnio kao klasicist i posvetio se posebno izradi projekta za obnovu carskog Mauzoleja.¹⁹⁷ Izradio je projekt regulacije Dioklecijanove palače tako što je arhitektonski snimio sve njezine vidljive ostatke, a te su snimke bile potrebne prilikom restauracije i purifikacije antičkog kompleksa Palače od svih naknadnih pregradnji. Sredinom 19. stoljeća započeo je čišćenje zatrpanih antičkih podrumskih prostorija.¹⁹⁸ Zlatna vrata, koja su još u kasnoj antici bila zazidana, otvorena su 1857. godine.¹⁹⁹ Silazno stubište ispod Vestibula otvoreno je 1862.

¹⁹⁴ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 233.

¹⁹⁵ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, 2005., str. 127.

¹⁹⁶ Usp. Joško Belamarić, *Split: od carske palače do grada: kulturno-povijesni vodič*, Split: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel, 1997., str. 27.

¹⁹⁷ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 235.

¹⁹⁸ *Vicko Andrić*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=586>, (pregledano 25. travnja 2019.)

¹⁹⁹ Usp. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, 2005., str. 133.

godine i time je ponovno uspostavljena veza sa središnjom prizemnom dvoranom.²⁰⁰ Andrić je pronašao i otkopao sve ostatke staroga rimskog vodovoda i bavio se njegovom obnovom.²⁰¹ Za izvanredna postignuća u području zaštite kulturne baštine u Hrvatskoj dodjeljuje se *Nagrada Vicko Andrić*.²⁰²

Na prezentaciji se prikazuje fotografija Don Frane Bulića (Vranjic kraj Splita, 1846. – Zagreb, 1934.) koji je bio arheolog, konzervator, povjesničar i znanstvenik svjetskog glasa, ravnatelj Splitske klasične gimnazije, upravitelj Arheološkog muzeja i konzervator za splitsku okolicu te se istaknuo kao utemeljitelj hrvatske arheološke znanosti u Dalmaciji [Prezentacija 4/11]. Istraživao je najvažnije spomenike u Saloni, ali se bavio i iskopavanjima na brojnim lokalitetima Grčke, Male Azije i Egipta.²⁰³

Gradska vijećnica

Grupa VI upućuje učenike da riješe treći zadatak u kojem prema uputi trebaju različitim bojama označiti zadane elemente raščlambe i dekorativne elemente pročelja na fotokopiji shematskog nacрта pročelja istočne zgrade Komunalne palače [Vježba 8/ Zadatak 3]. Cilj trećeg zadatka je potaknuti učenike na aktivnu raspravu o odabranom primjeru i uvesti ih u formalnu analizu pročelja palače prije izlaganja o njezinoj povijesti izgradnje i njezinom uzoru. Jedan učenik je zatim prozvan da dođe na prezentaciji pokazati koje je dijelove označio bojama, a zatim se prikazuju animirana rješenja [Prezentacija 4/13].

U ranom srednjem vijeku peristil Dioklecijanove palače je imao ulogu splitskog gradskog trga i na njemu su se nalazile tada najvažnije gradske ustanove: katedrala i općinska palača. Kada se grad proširio zapadno od Dioklecijanove palače, trg sv. Lovre postao je glavni gradski trg pa je stara crkva sv. Lovre bila srušena, jer je smetala, a kult sv. Lovre se prenio u istoimenu kapelicu, koja je tada izgrađena u sklopu Komunalne palače.²⁰⁴ Na prezentaciji se najprije animacijom prikazuje akvarel Vicka Andrića koji predstavlja Komunalnu i Kneževu palaču na Trgu sv. Lovre u Splitu [Prezentacija 4/14]. U vrijeme mletačkog dužda Franje Foscarija prvo je 1433. godine započeta izgradnja istočne zgrade

²⁰⁰ Usp. Joško Belamarić, *Split: od carske palače do grada: kulturno-povijesni vodič*, 1997., str. 59.

²⁰¹ Usp. Isto, str. 133.

²⁰² *Nagrada Vicko Andrić*, Središnji državni portal Ministarstva kulture Republike Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=36>, (pregledano 27. travnja 2019.)

²⁰³ *Frane Bulić*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10126>, (pregledano 27. travnja 2019.)

²⁰⁴ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 325.

gotičke Komunalne palače.²⁰⁵ Nakon što je istočna zgrada dovršena 1455. godine, krenulo se kasnije s izgradnjom srednje i zapadne zgrade Komunalne palače koje je karakterizirao kićeniji gotički stil. Sve tri zgrade Komunalne palače su činile reprezentativno sjeverno pročelje trga, dok je zapadnu stranu trga zatvarala Kneževa palača kao ondašnje sjedište mletačkoga kneza, upravitelja grada.²⁰⁶ U gradu Splitu su građevine Komunalne palače i Kneževe palače nekoć bile najznačajnije srednjovjekovne građevine. Te su se građevine od svoje izgradnje u 15. stoljeću nalazile na središnjem gradskom trgu koji je svoj naziv mijenjao kroz stoljeća, pa se prvotno nazivao Trg sv. Lovre, zatim je u vrijeme mletačke uprave dobio naziv Trg oružja sve do 1821. godine, a potom Gospodski trg, a danas se naziva Narodni trg ili Pjaca.²⁰⁷ Kečkemet tvrdi da ukrašavanje srednje i zapadne zgrade Komunalne palače i Kneževe palače odgovara mletačkom stilu *gottico fiorito* jer se navedene građevine ističu kićenim gotičkim ukrasima velike trifore, monofora, vrata i druge lože. Zatim uspoređuje prethodno spomenute građevine s mletačkim zgradama 15. stoljeća i naglašava da je Juraj Dalmatinac u Veneciji razvio tip gotičke stambene zgrade te prenio taj tip u Split i u ostatak Dalmacije. Građevni elementi gotičke stambene zgrade koje Kečkemet pronalazi i na srednjoj i zapadnoj zgradi Komunalne palače te građevini Kneževe palače su: loža, vanjsko stubište s ulaznim vratima na vrhu koja vode u glavnu dvoranu i dvorište s bunarom.²⁰⁸ Kneževa palača je prvotno bila namijenjena stanovanju mletačkog kneza koji je bio na čelu grada, osim toga su u njoj bili smješteni i pravosudni uredi na prvom katu te zatvori i stražari na drugom katu. U 18. stoljeću se u srednjoj zgradi Komunalne palače nalazila prostrana dvorana vijećnice u kojoj je bilo adaptirano kazalište s tri reda loža, parterom i pozornicom. U zapadnoj zgradi Komunalne palače su bili zatvori, atrij kazališta i općinskih ureda, dok su se u istočnoj zgradi u prizemlju pod kazalištem nalazila skladišta. Najistočniji dio Komunalne palače je bio najstariji te je u prizemlju imao veliku otvorenu ložu, tada poznatu kao Vijećnicu u koja je služila izricanju javnih presuda, čitanju proglasa i sklapanju ugovora.²⁰⁹ Kneževa palača i dvije zapadne zgrade Komunalne palače su zbog svoje trošnosti i ruševnog stanja.²¹⁰ Istočna zgrada Komunalne palače je do danas ostala jedina sačuvana zgrada komunalnog kompleksa, iako je po mišljenju Kečkemeta potkraj 19. stoljeća radikalno i netočno obnovljena.²¹¹

²⁰⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 29.

²⁰⁶ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 323.

²⁰⁷ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 29.

²⁰⁸ Usp. Isto, str. 29.

²⁰⁹ Usp. Isto, str. 30.

²¹⁰ Usp. Isto, str. 31.

²¹¹ Usp. Isto, str. 30.

Splitska općina tada na čelu s prohrvatskim strankama 1890. godine restaurirala je svoju Općinsku vijećnicu u stilu neogotike.²¹² Nastavnik na prikazuje pročelje mletačke gotičke palače Ca d'Oro kako bi učenici uočili sličnosti sa starom Gradskom vijećnicom obnovljenom u neogotičkom stilu [Prezentacija 4/15]. U Gradskoj vijećnici je jedno vrijeme bio smješten Etnografski muzej, a 1945. godine je u njoj izabrana prva vlada Hrvatske s Vladimirom Nazorom na čelu.²¹³ Na pročelnom dijelu trijema vijećnice, koji je raščlanjen s tri luka na dva niska stupa, nalaze se reljefni ostaci stare vijećnice. To su ostaci otučenog Morosinijevog grba iz 1433. godine, gotičkog natpisa i gradskog grba, koji pripada ranijoj vijećnici iz 14. stoljeća. Gradski grb iz 1441-1443. nalazi se sada u Muzeju grada Splita.²¹⁴

Zvonik sv. Duje

Grupa VII nastavlja s izlaganjem. U razdoblju kada je hrvatska Narodna stranka pobijedila na općinskim izborima Splita, počinje se intenzivnije istraživati, obnavljati i uređivati Dioklecijanova palača, a pri tome se istaknuo don Frane Bulić koji je pokrenuo zahtjev da se prizna državno vlasništvo nad Dioklecijanovom palačom te je na njegovu inicijativu 1894. godine u Splitu i Solinu održan prvi međunarodni kongres kršćanske arheologije. U to vrijeme su se provodili temeljni konzervatorski radovi u unutrašnjosti katedrale i na obnovi zvonika. Srednjovjekovni dijelovi zvonika katedrale u Splitu temeljito su restaurirani odnosno pregrađeni. Na prezentaciji se prikazuju fotografija zvonika splitske katedrale oko 1880. godine i fotografija današnjeg stanja splitskog zvonika [Prezentacija 4/16]. Na donjim dvama katovima splitskog zvonika je od 1890. do 1896. godine oštećeni kamen zamijenjen novim, a 1896. godine je zbog trošnosti uklonjen treći kat.²¹⁵ Radovi na zvoniku će se izvoditi sve do 1903. godine prema projektu austrijskog arhitekta, restauratora i arheologa Aloisa Hausera (Beč, 1841. – Baden kraj Beča, 1896.).²¹⁶ Šef odjela za arhitekturu Ministarstva unutarnjih poslova Emil Förster je promijenio raščlambu šestoga kata splitskog

²¹² Usp. Slavko Muljačić, *Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godine 1862.*, 2011., str. 181., <https://hrcak.srce.hr/90026>, (pregledano 30. travnja 2019.)

²¹³ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 324.

²¹⁴ Usp. Cvito Fisković, »Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti«, u: *Peristil*, br. 1, 1954., str. 91., <https://hrcak.srce.hr/134877>, (pregledano 30. travnja 2019.)

²¹⁵ Usp. Dragan Damjanović, »Završavanje tornjeva srednjovjekovnih crkava (Turmvollendungen) u hrvatskoj arhitekturi historicizma«, u: Andrej Žmegač (ur.), *Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, 2013., str. 210

²¹⁶ *Alois Hauser*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24600>, (pregledano 2. svibnja 2019.)

zvonika tako da su izvedene izdužene bifore i bogato dekoriran završni vijenac na koji je postavljena izdužena piramida kao završetak zvonika.²¹⁷

Crkva Sv. Frane

Grupa VIII upućuje učenike na fotografiju crkve sv. Frane iz 1904. godine na prezentaciji i na fotografiju sadašnjeg izgleda zapadnog pročelja samostana crkve sv. Frane [Prezentacija 4/17]. Crkva sv. Frane sa samostanom smještena je na zapadnom kraju splitske rive. U ranom srednjem vijeku crkva je bila u 5. ili 6. stoljeću posvećena sv. Feliksu. U 14. stoljeću je staroj crkvi dograđen srednjovjekovni romaničko-gotički klaustar. Crkva je prvobitno imala ulaz na zapadu, od strane predgrađa Veli Varoš, a kasnije je otvoren ulaz na istočnoj strani, prema luci.²¹⁸ Općina je zatražila da se ulaz okrene prema istoku gdje je obala koja je postala središte javnog i gospodarskog života. Na crkvi su između 1855. i 1864. godine porušene kapele i apsida na istoku te je napravljeno novo glavno pročelje.²¹⁹ Početkom 1902. pristupilo se zidanju zvonika crkve Sv. Frane koji je završen iste godine. Novi zvonik imao je četvrtasti tlocrt s lođom za zvona. Četiri godine kasnije odlučeno je da se na mjestu stare zgrade samostana gradi nova. Rušenje samostana počelo je 1907. kada je položen temeljni kamen i zakopana olovna cijev s raznim novcem. Radovi su bili završeni 1908. godine. Samostan je povišen za jedan kat, a bifore su uklonjene. U prizemlju je bio horizontalno postavljen niz otvora koji završavaju polukružnim lukom, a gornja dva kata su bila rastvorena nizom pravokutnih prozora iznad kojih je bio lučni završetak. Oba pročelja sa simetričnim rasporedom otvora su ožbukana. Otvori u prizemlju dobili su polukružni završetak.²²⁰ Od stare crkve su ostali samo bočni zidovi, pa crkva po svim ostalim obilježjima pripada 19. stoljeću te je reprezentativan primjer neoromanike.²²¹

Odgojno-obrazovni ishodi četvrtog tjedna učioničke nastave su da učenici znaju: opisati i usporediti način podjele pročelja i način obrade pročelja Biskupove palače u Splitu i palače Medici-Riccardi u Firenci; objasniti povezanost između načina oblikovanja fasade

²¹⁷ Usp. Dragan Damjanović, »Završavanje tornjeva srednjovjekovnih crkava (Turmvollendungen) u hrvatskoj arhitekturi historicizma«, 2013., str. 210.

²¹⁸ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 155.

²¹⁹ Usp. Stanko Piplović, *Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu tijekom XIX. stoljeća i početkom XX. stoljeća*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 46, 2004., str. 427., <https://hrcak.srce.hr/12110>, (pregledano 2. svibnja 2019.)

²²⁰ Usp. Goran Borčić, *Kratka povijest splitske rive*, u: *Vijenac 213*, Matica hrvatska, <http://www.matica.hr/vijenac/213/kratka-povijest-splitske-rive-15018/>, (pregledano 5. svibnja 2019.)

²²¹ Usp. Stanko Piplović, *Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu tijekom XIX. stoljeća i početkom XX. stoljeća*, 2004., str. 432., <https://hrcak.srce.hr/12110>, (pregledano 5. svibnja 2019.)

pročelja i funkcije prostorija unutar Biskupove palače u Splitu; prepoznati i imenovati Biskupovu palaču u Splitu; imenovati arhitekta i graditelja, godinu izgradnje i umjetnički stil Biskupove palače u Splitu; opisati i usporediti kompoziciju pročelja palače Stock-Dujmović u Splitu i palače Vendramin-Calergi u Veneciji; imenovati njihove zajedničke elemente raščlambe zida i zajedničke dekorativne elemente; prepoznati i opisati izgled južne i sjeverne prizemnice Željezničke stanice u Splitu; imenovati umjetnički stil u kojem su prizemnice Željezničke stanice u Splitu izgrađene; objasniti tko je bio Vicko Andrić; imenovati jedan ostvaren projekt Vicka Andrića u Splitu iz prve polovice 19. stoljeća; imenovati jedan konzervatorski zahvat Vicka Andrića u Splitu iz druge polovice 19. stoljeća; objasniti tko je bio don Frane Bulić i što je utemeljio; prepoznati elemente raščlambe i dekorativne elemente pročelja istočne zgrade Komunalne palače u Splitu; imenovati umjetnički stil u kojem je restaurirana istočna zgrada Komunalne palače u Splitu; imenovati dva primjera arhitekture restaurirane u duhu historicizma u drugoj polovici 19. stoljeća u Splitu; imenovati jedan primjer arhitekture restaurirane u duhu historicizma na početku 20. stoljeća u Splitu.

5.5. Peti tjedan projektne nastave

U petom tjednu projektne nastave su predviđena dva puna sata za ponavljanje sadržaja iz učioničke nastave u obliku kviza na prezentaciji – pitanja sastavljaju grupe učenike i međusobno se ispituju. Nastavnik započinje sat ponavljanjem u kojem učenike podsjeća na građevine koje su obradili u grupnim skupinama i na radne listiće kako bi se što bolje pripremili za rad na terenu. Učenici dobivaju upute da na terensku nastavu ponesu običnu olovku, kemijsku olovku, običan blok koji će im služiti za skice i zapisivanje bilješki tijekom izlaganja te *Radnu bilježnicu za terensku nastavu* u kojoj će ispunjavati zadatke na terenu.

6. Druga faza projekta – terenska nastava

Nakon pet tjedana učioničke nastave slijedi terenska nastava u trajanju od dva dana u gradu Splitu, gdje će učenici moći primijeniti i proširiti svoje znanje stečeno u prethodnim tjednima projekta. Učenici će na terenskoj nastavi ponoviti najvažnije podatke o arhitektonskim primjerima obrađenima unutar učioničke nastave, ali će pretežito rješavati metodičke vježbe pomoću kojih će analizirati pojedine elemente arhitekture. Terenska nastava je zamišljena kao interaktivna suradnja nastavnika i učenika. Svi će učenici aktivno i samostalno trebati sudjelovati u analizi arhitektonskih primjera. Terenska nastava je koncipirana tako da učenici dođu u neposredan kontakt s arhitektonskim ostvarenjima čiji su geografski i povijesni kontekst prethodno upoznali u učioničkoj nastavi. Iako su u učioničkoj nastavi detaljno obrađeni urbanistički zahvati i povijesne okolnosti u 19. stoljeću u Splitu te brojni primjeri historicističke arhitekture, na terenskoj nastavi će se izvoditi metodičke vježbe koje su vezane samo uz najistaknutije primjere historicističke arhitekture, a ostatak historicističke baštine u Splitu će učenici samo razgledati u obilasku.

Učenici će na početku terenske nastave dobiti u prvom zadatku pregled arhitektonskih primjera koji će se obrađivati kroz vježbe na terenu. Nastavnik će na početku prvog dana terenske nastave podijeliti *Radne bilježnice* sa zadacima i metodičkim vježbama koje će učenici rješavati na terenu.

6.1. Prvi dan: Palača Bajamonti-Dešković, Prokurative, Gospa od Dobrića, Lučka kapetanija, Monumentalna fontana, Općinsko kazalište, Kuća Perović

Učenici se nalaze s nastavnikom na Rivi u Splitu pored palače Bajamonti-Dešković gdje nastavnik dijeli *Radne bilježnice za terensku nastavu* [dalje: *Radna bilježnica*] te im daje upute za rad na terenu. Nastavnik upućuje učenike da će prvu i drugu vježbu u *Radnoj bilježnici* rješavati tijekom dvodnevnog obilaska svih građevina koje su predviđene. U prvoj vježbi se od učenika traži da tijekom terenske nastave na mapi označe gdje se nalaze sve građevine (brojkama ispred svake građevine) i upišu na predviđene linije njihove adrese i umjetnički stil u kojem su izgrađene ili restaurirane [Radna bilježnica: Vježba 1].²²² U drugoj vježbi se od učenika traži da spoje arhitekta s njihovim arhitektonskim ostvarenjima u Splitu

²²² U daljnjem tekstu će uglate zgrade upućivati na vježbe koje se nalaze u poglavlju *Radna bilježnica za terensku nastavu*.

[Radna bilježnica: Vježba 2]. Cilj prve i druge vježbe je provjeriti jesu li učenici tijekom učioničke i terenske nastave usvojili najbitnije informacije o historicističkoj arhitekturi u Splitu.

Učenici se nalaze pred pročeljem palače Bajamonti-Dešković i nastavnik kratko ponavlja najvažnije podatke o palači. Palaču je 1858. godine sagradio Antonio Bajamonti na zapadnom kraju splitske Rive. Pročelje palače gleda prema Rivi i dekorirano je reljefnim ornamentima i natprozornicima za razliku od ostalih strana. Svi katovi imaju horizontalno postavljene niz jednostavnih dvokrilnih prozora: prozori na fasadi prva dva kata imaju naglašenu natprozornu gredu, a iznad prozora na fasadi prvog i trećeg kata je aplicirana plastična dekoracija koja podsjeća na trokutasti timpan. Bočni rizaliti su još više istaknuti na zid apliciranima plastičnim dekoracijama i dvama prozorima na prvom katu koji zajedno dijele konzolno poduprtu ogradu, i prozorima na preostalim katovima, osim zadnjem, koji imaju po jednu ogradu zasebno. Pročelje je zaključeno nazubljenim vijencem na koji naliježe krov. Na pročelju je ispod nazubljenog vijenca horizontalno postavljena bogato oblikovana reljefna imitacija friza. Središnji dio prizemlja rastvoren je s pet lučnih ulaza, od kojih je svaki naglašen s iznad postavljenom gredom. Nastavnik učenike upućuje na rješavanje treće vježbe u kojem se od njih traži da fotografiraju zadane dekorativne elemente raščlambe na pročelju palače Bajamonti-Dešković: plastičnu dekoraciju iznad prozora koja podsjeća na trokutasti timpan, naglašenu natprozornu gredu i dekorativni friz ispod nazubljenog vijenca [Radna bilježnica: Vježba 3]. Cilj treće vježbe je potaknuti učenike na pažljivo promatranje dekorativnih elemenata raščlambe na pročelju odabranog primjera.

Nakon što su učenici fotografirali zadane elemente u trećem zadatku, kreću se s nastavnikom prema kompleksu Prokurativa te ih on pritom podsjeća da je arhitekt Meduna 1858. godine projektirao dva bočna južna krila koja su imala arkade u prizemlju te bifore na katu. Zapadno krilo Prokurativa izgrađeno je između 1863. i 1867. godine, dok je nastavak istočnog krila do zgrade Teatra sagrađen tek 1928. godine.²²³ Objašnjava im da je kompleks Prokurativa nazvan po uzoru na venecijanske Nove prokurative na Trgu svetog Marka²²⁴ te ih upućuje da riješe četvrtu vježbu u kojoj trebaju linijom upariti pojmove (abak, stub, arkada, bifora) s njihovom definicijom i onda ih označiti na reprodukciji pripadajućim brojem [Radna bilježnica: Vježba 4]. Cilj četvrte vježbe je da učenici na fotografiji i istovremeno neposredno

²²³ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 59.

²²⁴ Usp. Slavko Muljačić, »Studija o prostornome razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807. – 1989.)«, 1990., str. 124.

na terenu promatraju konstruktivne elemente i elemente raščlambe odabranog primjera i da usvoje pojmove kao što su abak, stub, arkada i bifora.

Nakon što su učenici obišli palaču Bajamonti-Dešković i Prokurative, nastavnik im objašnjava da trebaju riješiti petu vježbu koja se sastoji od tablice s pitanjima i četiri fotografije detalja koji pripadaju različitim građevinama [Radna bilježnica: Vježba 5]. Učenici najprije trebaju promotriti sve četiri fotografije u petoj vježbi i imenovati motiv koji je zajednički ponuđenim reproduciranim likovnim primjerima. Cilj pete vježbe je upoznavanje učenika s dekorativnim motivima na odabranim arhitektonskim primjerima i stvaranje poveznica između znanja o arhitekturi Splita i Venecije. Budući da učenici u petoj vježbi kraj fotografija u tablicu trebaju napisati naziv građevine kojoj pripada reproducirani detalj te okvirno vrijeme njenog nastanka, nastavnik upućuje učenike da trebaju obići palaču Bajamonti-Dešković, zapadno krilo Prokurativa i trokatnicu koja se nalazi na kraju zapadnog krila. Učenici će promatranjem fotografija i neposrednim promatranjem motiva na građevinama imenovati vrstu reljefa s obzirom na stupanj izbočenosti motiva. Na kraju vježbe trebaju pronaći poveznicu između prikaza i pisano je objasniti. Na terenu neće uspjeti pronaći detalj s prve fotografije, ali će s predznanjem o uzoru splitskih Prokurativa moći pretpostaviti da se radi o reljefu s Novih prokurativa na Trgu svetog Marka u Veneciji. Između lučnih ulaza je na zid aplicirana figurativna dekorativna plastika u obliku lavljih glavica. Nastavnik će objasniti da se taj motiv također pojavljuje primjerice i na palači Ca d' Oro na Canal Grandeu u Veneciji.²²⁵ To opravdava misao da Bajamonti projektira građevine po uzoru na Veneciju.²²⁶

Nakon analize pete vježbe učenici se s nastavnikom kreću prema prolazu koji spaja Prokurative s Marmontovom ulicom u kojoj se nastavnik kratko zaustavlja. Budući da su već u učioničkoj nastavi učili o Marmontovoj ulici, nastavnik ih samo podsjeća da se nalaze u pravocrtnoj Marmontovoj ulici koju su Bajamonti i njegov arhitekt Meduna oblikovali u vrijeme kada su projektirali i građevinski kompleks Prokurativa te su je u čast njezina začetnika nazvali Marmontova ulica.²²⁷ Zatim se s nastavnikom iz Marmontove ulice spuštaju na Rivu, pa kreću prema istoku, do Mletačke kule gdje će ući na Trg Braće Radić koji se krajem 19. i početkom 20. stoljeća nazivao Voćni trg jer se na njemu nekoć prodavalo voće.

²²⁵ Usp. Zana Dragičević, *Elementi venecijanske cvjetne gotike na lovranskim vilama: primjeri graditelja Carla Seidla i Attilia Maguola*, br. 1, 2012., str. 182, <https://hrcak.srce.hr/148562>, (pregledano 7. svibnja 2019.)

²²⁶ Branko Matulić i Tonči Borovac, »Restauracija stropnog oslika u salonu prvoga kata palača Bajamonti-Dešković«, 2007., str. 256., <https://hrcak.srce.hr/66962>, (pregledano 7. svibnja 2019.)

²²⁷ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 196.

Zatim se od trga kreću prema ulici Dobrić gdje se nalazi crkva Gospa od Dobrića. Ovdje ih se upućuje da riješe šestu vježbu koja se sastoji od fotografije pročelja crkve Gospe od Dobrića i pojmova kao što su polukružno profiliran luk, trifora i slijepi lukovi [Radna bilježnica: Vježba 6]. U vježbi se od njih traži da neposredno promotre pročelje crkve Gospe od Dobrića i na fotografiji označe tražene dijelove tako da ih strelicom spoje s ponuđenim pojmovima. Tijekom usmene analize vježbe jedan učenik pokazuje i imenuje dijelove koje je označio. Cilj šeste vježbe je da učenici usvoje važne pojmove iz arhitekture koji se mogu vidjeti na primjeru crkve Gospe od Dobrića. Nastavnik objašnjava da je u Splitu tijekom 19. stoljeća izgrađeno nekoliko novih sakralnih građevina, a da su neke postojeće restaurirane. Crkvu Gospa od Dobrića je izgrađena 1868. godine prema projekturu Emila Vecchietija.²²⁸ Zapadni ulaz crkve ima sporednu ulogu jer se pred njim nalazi samo mali prostor. Zbog položaja ulice glavni ulaz u crkvu smješten je s južne bočne strane crkve i iznad njega se nalazi polukružno profiliran luk koji je plitko izveden. Iznad glavnog ulaza simetrično je postavljena trifora koju čine vertikalno izdužena tri prozora, od kojih je središnji viši. Iznad sva tri prozora se nalaze plitko izvedeni, polukružno profilirani lukovi. Neposredno ispod krova nalazi se vijenac visećih lukova. Cilj analize pročelja crkve Gospe od Dobrića je da se učenici prisjete arhitektonskih elemenata iz romanike, da uoče da je fasadna dekoracija vrlo jednostavna, što je tipično za romaničke građevine u Hrvatskoj te da se upoznaju s pojmom neoromanika. Pročelje crkve Gospe od Dobrića skromno je dekorirano u neoromaničkom stilu.²²⁹ Nastavnik učenicima iznosi zanimljive činjenice u vezi crkve Gospe od Dobrića i navodi da se njeno ime veže uz toponim Dobrić, a koji je bio studenac pitke vode u tom dijelu grada.²³⁰

Nakon analize šeste vježbe i izlaganja o crkvi Gospe od Dobrića učenici se s nastavnikom vraćaju do Mletačkog kaštela i Rive gdje im on kratko ponavlja gradivo s učioničke nastave i ukazuje na Mletački kaštel od kojeg je u razdoblju od 1807. do 1808., u vrijeme francuske vladavine, prema zapadu maršal Marmont nasipom produžio Rivu, zbog čega se njen zapadni dio nazivao Francuska obala, a danas se naziva Trg dr. Franje Tuđmana. Učenici se kreću od Rive prema gatu svetog Nikole i ulici pod nazivom Obala Lazareta te se od njih traži da usmeno definiraju pojam lazaret i objasne zašto se ulica tako naziva. Prisjećaju se da je lazaret bio sklop građevina koji je izgrađen krajem 16. stoljeća i porušen u 19. stoljeću i dijelom u 20. stoljeću te da se u njemu odvijao pregled i raskuživanje robe i ljudi

²²⁸ Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 200.

²²⁹ Usp. Usp. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, 2015., str. 201.

²³⁰ Usp. Perislav Petrić: »Sakralna topografija u staroj gradskoj jezgri«, u: *Kulturna baština*, br. 19., 1989., str. 279., <https://hrcak.srce.hr/163646>, (pregledano 10. svibnja 2019.)

s pristiglih karavana prije nego li se ukrca u brod koji je išao dalje za Veneciju. Na sjeveroistočnom dijelu Rive, na kojem se ranije nalazi lazaret, sagrađena je između 1890. i 1892. uglovnica Lučke kapetanije. Učenici obilaze s nastavnikom uglovnicu i nakon toga imaju pauzu od sat vremena u kojoj mogu samostalno razgledati staru splitsku jezgru. Prema dogovoru je sljedeće sastajalište ispred Prokurativa kod fontane gdje će se nastaviti s terenskom nastavom.

Na Rivi ispred fontane nastavnik upućuje učenike da riješe sedmu vježbu u kojoj se od njih traži da pažljivo promotre razglednicu iz 1898. godine i imenuju spomenik s razglednice, odrede njegovu lokaciju i opišu što se danas nalazi na mjestu spomenika kulture s razglednice [Radna bilježnica: Vježba 7]. Cilj sedme vježbe je da učenici usvoje osnovne podatke o Monumentalnoj fontani. Jedan učenik je prozvan da pročita svoje odgovore, nakon čega slijedi razgovor o Monumentalnoj fontani koja se nalazila na zapadnom kraju Rive, ispred Bajamontijeve palače i Prokurativa, i na čijem se mjestu danas nalazi nizak okrugao bazen s vodoskocima bez skulpturnih i reljefnih dekoracija. Učenici trebaju pažljivo pratiti izlaganje nastavnika o Monumentalnoj fontani kako bi u osmoj vježbi mogli na predviđene linije upisati pojmove vezane uz povijest izgradnje Monumentalne fontane i njezin značaj [Radna bilježnica: Vježba 8]. Cilj osme vježbe jest upoznati učenike s informacijama vezanim uz Monumentalnu fontanu, a to uključuje godinu njenog nastanka, prezime kipara, ime i prezime gradonačelnika koji je predložio i financirao izgradnju, simboliku i ime vlasti koja ju je srušila. Nastavnik započinje s izlaganjem i ponavlja da je monumentalna spomen-fontana simbolizirala obnovu Dioklecijanovog akvedukta. Po narudžbi Bajamontija Monumentalna fontana je izrađena u milanskoj klesarsko-kiparskoj radionici R. Dall'Ara (Milano), a izradio ju je kipar Luigi Ceccon (Padova, 1833. – 1919.),²³¹ koji je bio profesor na Umjetničkoj akademiji u Padovi.²³² Živio je u Padovi i Veneciji te je zasigurno bio najpoznatiji padovanski kipar. U Rimu se usavršavao na antičkoj i talijanskoj renesansnoj skulpturi.²³³ Splitska Monumentalna fontana je stoga značajna ne samo iz razloga što ima preko dvadeset alegorijskih skupina, već zato što je djelo istaknutog talijanskog kipara i zato što je isklesana u uglednoj talijanskoj radionici u Milanu.²³⁴ U Split je došao iz Milana majstor koji je trebao složiti sve dijelove fontane na postolju koje je već prethodno napravljeno.²³⁵ Bajamonti je

²³¹ Prema: *Luigi Ceccon*, Recta Galleria d'arte, <https://www.galleriarecta.it/autore/ceccon-luigi/>, (pregledano 16.08.2019.)

²³² Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 344.

²³³ Usp. Isto, str. 547.

²³⁴ Usp. Isto, str. 548.

²³⁵ Usp. Isto, str. 545.

predložio izgradnju fontane, financijski pomagao njezino podizanje i otišao u Milano preuzeti izvedenu fontanu. Unatoč tome fontana se nikada nije nazivala Bajamontijeva fontana niti Bajamontuša (tako su pučani nazivali dobivenu vodu), nego se prvo nazivala Monumentalna fontana, a zatim Česma Franje Josipa I.²³⁶ Fontana je bila dovršena 1880. godine, ali je postavljena na obalu tek 1888. godine kada je i puštena voda iz nje. Budući da je 1882. narodna hrvatska stranka pobijedila autonomašku na općinskim izborima, umjesto Bajamontija je načelnik Narodne stranke Gajo Bulat otkrio fontanu i zahvalio se Bajamontiju na njegovom zalaganju i sredstvima koje je dao u svrhu podizanja fontane.²³⁷ Komunisti su 1947. godine uništili cijelu fontanu minama.²³⁸

Učenici se s nastavnikom od Monumentalne fontane upućuju prema Marmontovoj ulici i dolaze do Hrvatskog narodnog kazališta na Trgu Gaje Bulata u Splitu te ih se upućuje da promotre građevine koje okružuju kazalište. S južne strane pročelja splitskog kazališta nalazi se ostatak bastiona gradskih zidina, sa sjeverne strane se nalazi franjevačka crkva i samostan, a preko puta kazališta, s istočne strane, se nalazila stambena kuća. Spomenute građevine su zatvarale novonastali trg koji se danas naziva Trg Gaje Bulata.²³⁹ Učenici se prisjećaju da za razliku od glavnog pročelja kazališta ostale tri fasade nisu arhitektonski razrađene niti ukrašene slijedeći tako talijansku i mediteransku tradiciju. Zatim ih se upućuje da pažljivo promotre pročelje Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu i riješe devetu vježbu u kojoj trebaju na predviđene linije upisati pojmove koji se odnose na označene dijelove na skici pročelja [Radna bilježnica: Vježba 9]. Cilj devete vježbe jest potaknuti učenike na aktivno promatranje elemenata raščlambe i dekoracije pročelja kazališta. Usmena analiza njihovih rješenja započinje s opisivanjem pročelja kazališta koje je oblikovano simetrično i vertikalno podijeljeno u tri dijela, pri čemu se središnji dio ističe bogatijom raščlanjenošću te su zona prvog i zona drugog kata flankirane pilastrima. Dva pilastra na prvom katu imaju plitke zaglađene lezene, a dva pilastra na drugom katu su kanelirana. Zona prizemlja u žbuci imitira rustični kameni zid, bočne strane su rastvorene s po jednom pravokutnom, dekorativnom zidnom nišom iznad koje je polukružni završetak. Središnji dio prizemlja rastvoren je trima lučno zaključenim ulazima s zaglavnim kamenovima. Bočne strane fasade prvog i drugog kata rastvorene su s po jednim pravokutnim prozorom iznad kojeg je na zid aplicirana plastična dekoracija koja podsjeća na trokutasti timpan. Središnji dio fasade u zoni

²³⁶ Usp. Isto, str. 545.

²³⁷ Usp. Isto, str. 344.

²³⁸ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 157.

²³⁹ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 218.

prvog kata je rastvoren s tri lučno zaključana prozora i ispred svakog prozora je istaknut mali balkon s balustradom. Središnja zona drugog kata rastvorena je velikom ostakljenom lunetom koja ima željeznu rešetku od koncentrirano raspoređenih prečki ispred kojih je smještena alegorijska skulpturalna figuralna kompozicija. Stolarija u luneti oblikovana je na način da se radijalno širi prema vrhu lunete i podsjeća na zrake izlazećeg sunca. Kompoziciju čine vila Mosorka i Marjanka, a u sredini Talija.²⁴⁰ Zona drugog kata kazališta završava širokim krovnim vijencem iznad kojeg se nalazi balustrada koju flankiraju dvije niše u obliku školjke. Simetrično oblikovanje pročelja ukazuje na značajnost pravilnih proporcijskih odnosa krajem 19. stoljeća. Nakon analize devete vježbe učenici trebaju riješiti desetu vježbu u kojoj se od njih traži da pismeno definiraju ponuđene pojmove kao što su *pilastar*, *kanelira*, *luneta*, *balustrada* i *flankirati* [Radna bilježnica: Vježba 10]. Cilj desete vježbe je provjeriti jesu li učenici tijekom učioničke i terenske nastave uspjeli usvojiti pojmove vezane uz elemente raščlambe u renesansnoj arhitekturi.

Učenici se nakon analize Hrvatskog narodnog kazališta vraćaju Marmontovom ulicom na Rivu i kreću prema istoku. Nastavnik se zaustavlja kod bogato dekorirane dvokatnice na Rivi i upućuje učenike da pažljivo promotre južnu fasadu dvokatnice i riješe jedanaestu vježbu u kojoj se nalazi fotografija južne fasade Kuće Perović na Rivi i pojmovi kao što su *slijepi lukovi*, *balustrada*, *erker*, *parapet* i *pilastar* te njihove definicije [Radna bilježnica: Vježba 11]. Učenici u jedanaestoj vježbi trebaju linijom upariti zadane pojmove s njihovom definicijom i označiti ih na fotografiji pripadajućim brojem. Cilj jedanaeste vježbe je potaknuti učenike na aktivno neposredno promatranje pročelja odabranog primjera i formalnu analizu pročelja te im omogućiti usvajanje novih pojmova kao što su *erker* i *parapet*. Učenici s nastavnikom analiziraju svoja rješenja i opisuju južnu fasadu dvokatnice pomoću pojmova koje su prethodno uparili s definicijama. Nastavnik objašnjava povijesnu pozadinu i stil izgradnje dvokatnice na Rivi. Graditelj i crtač Ante Bezić (Grohote na Šolti, 1849. – Split, 1906.)²⁴¹ projektirao je mnoge zgrade u historijskim stilovima te je restaurirao stare građevine u Splitu, pri čemu se na Rivi ističe dvokatna stambena kuća splitskog bankara Perovića, koja je prema nacrtima Bezića sagrađena 1896. godine u maurskom stilu.²⁴² Na prvom su katu dva ugaona balkona iza kojih su lučno zaključani prozori odvojeni tordiranim stupovima, na

²⁴⁰ Usp. Zdeslav Perković, *Arhitektura dalmatinskih kazališta: s posebnim osvrtom na splitski teatar*, 1989., str. 29.

²⁴¹ Usp. Ante Bezić, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1897>, (pregledano 15. svibnja 2019.)

²⁴² Usp. Isto.

južnoj je strani pročelja jedan istak, erker pravokutnog tlocrta s arabesknim ukrasima na parapetima, dok je drugi kat istaknut prozorima koji su zaključani trolisnim oblicima. Građevina završava bogato ukrašenim krovnim vijencem kojeg čine slijepi lukovi, a iznad se nalazi balustrada. Nastavnik zaključuje da je dvokatnica sa svojim orijentalizirajućim motivima tipičan primjer maurskog stila. Zanimljiva je činjenica da je Stevo Perović 1898. godine pozvao i ugostio bečkog psihoanalitičara Sigmunda Freuda, koji je navodno trebao izliječiti njegovu bolesnu suprugu.²⁴³

6.2. Drugi dan: Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović, Gradska vijećnica

Drugi dan terenske nastave odnosi se na historicističke građevine koje su izgrađene na početku 20. stoljeća i građevine koje su restaurirane u historicističkom stilu u drugoj polovici 19. stoljeća i na početku 20. stoljeća. Učenici se s nastavnikom nalaze ispred Biskupove palače koju će učenici prepoznati jer su ju obrađivali u učioničkoj nastavi. Nastavnik učenicima postavlja pitanje kako je građevina podijeljena i kako je obrađena fasada sjevernog pročelja. Usmena se pitanja postavljaju s ciljem poticanja učenika na aktivnu raspravu i ponavljanja gradiva s učioničke nastave. Biskupska palača ima oblik kvadra. Troetažnu podjelu naglašavaju horizontalni vijenci, ali i različita obrada zida. Fasada prizemlja je rustikalno obrađena, fasada prvog kata ima horizontalno kaneliranu glatku površinu, a fasada drugog kata je oblikovana kao ravna glatka ploha. Nastavnik objašnjava učenicima da se sa sjeverne strane nalazi glavno pročelje s ulazom jer se s te strane prilazilo palači, a južno je pročelje okrenuto prema luci. Monumentalni ulazni portal omogućavao je izravni ulaz kočijama u predvorje palače. Nakon rata Biskupska je palača bila nacionalizirana i do danas su se u njoj izmjenjivale brojne institucije, a sama palača u 20. stoljeću nije bila pažljivo održavana.²⁴⁴

Nastavnik upućuje učenike da aktivno slušaju njegovo izlaganje o Biskupovoj palači kako bi mogli riješiti dvanaestu vježbu u kojoj se od njih traži da pronađu i fotografiraju zadane elemente raščlambe sjevernog pročelja Biskupove palače: *kamenu balustradu, prekinuti segmentni zabat, segmentni zabat, trokutasti zabat, polukružni luk od peterokutnih klesanaca sa zaglavnim kamenom, volutnu konzolu i detalj završnog vijenca sa zupcima i ovulima* [Radna bilježnica: Vježba 12]. Cilj dvanaeste vježbe je potaknuti učenike na aktivno,

²⁴³ Usp. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, 2009., str. 139.

²⁴⁴ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 481.

neposredno promatranje Biskupove palače i samostalno prikupljanje fotografskog materijala. Nastavnik započinje s izlaganjem. U sredini Biskupove palače nalazi se glavni ulaz koji je istaknut s dva polustupa na koje se odozgora oslanja kamena balustrada manjeg balkona. Središnji ulaz je naglašen tako da je iznad te balustrade postavljen dvokrilni prozor-vrata s prekinutim segmentnim zabatom i visokim reljefom s motivima biskupskih simbola s vegetabilnim motivom. Dva ravna kvadratična vijenca horizontalno raščlanjuju trodijelno pročelje, a jasna horizontalna raščlamba je naglašena s tri reda jednostavno oblikovanih dvokrilnih prozora. U donjem dijelu se iznad svakog prozora nalazi polukružni luk od peterokutnih klesanaca sa zaglavnim kamenom. U prizemlju pročelja, iznad prvog kvadratičnog kamenog vijenca su postavljene volutne konzole koje nose stupove prozora prvog kata. Reprezentativnost građevine je naglašena na pročelju prvog kata, gdje su iznad prozora naizmjenice poredani segmentni i trokutasti zabati koji stvaraju efekt ritmičnosti. Nastavnik s učenicima obilazi sve strane Biskupove palače opisujući im ukratko izgled fasada. Istočna strana naglašena je plastično oblikovanim detaljem biskupske kapelice i jednim raskošnim dvokrilnim prozorom. Južno pročelje palače je također horizontalno podijeljeno vijencem na tri dijela, ali se vertikalno gledajući ističe rizalit u središnjem dijelu pročelja. S lijeve i desne strane rizalita nalaze se poluvaljkaste niše u obliku škropionica. Zadnja etaža južnog pročelja, s nizom dvokrilnih prozora, završava vijencem sa zupcima i ovulima, na koji sjeda krov, a rizalitni dio završava s vijencem i balustradom.²⁴⁵ Nakon što su učenici s nastavnikom obišli Biskupovu palaču sa svih strana, nastavnik im daje vremena da se vrate do sjevernog pročelja kako bi fotografirali sve tražene elemente u dvanaestoj vježbi.

Učenici se s nastavnikom kreću prema sjeveru Zagrebačkom ulicom koja se proteže od obale na jugu do Strossmayerova parka u kojem nastavnik nastavlja s izvođenjem terenske nastave. Strossmayerov park se nalazi sjeverno od Dioklecijanove palače i većina stanovnika Splita naziva ga Đardin. Nastavnik učenicima ukazuje na ostatke zidina dvaju mletačkih bastiona i postavlja im pitanje tko je 1808. godine dao porušiti spojni zid i s kojim ciljem. Učenici se prisjećaju gradiva s učioničke nastave. Maršal Marmont je naredio rušenje spojnog zida između sjevernog bastiona Cornaro i sjeveroistočnog bastiona Contarini kako bi se na tom mjestu između 1846. i 1864. godine uredio Strossmayerov perivoj. Učenici se s nastavnikom iz Đardina vraćaju u Zagrebačku ulicu gdje se danas nalazi palača Stock-Dujmović.

²⁴⁵ Usp. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, 2002., str. 83.

Nastavnik upućuje učenike da neposrednim promatranjem južnog pročelja palače Stock-Dujmović riješe trinaestu vježbu u kojoj se od njih traži da imenuju građevinu i njenu lokaciju, imenuju funkciju građevine, opišu kako je organizirano pročelje s obzirom na etaže, ulaze i prozore i opišu kojeg su oblika i proporcija ulazi i otvori [Radna bilježnica: Vježba 13]. Cilj trinaeste vježbe je da učenici sakupe osnovne informacije o palači i usavrše formalnu analizu pročelja. Nakon što su opisali organizaciju fasade pročelja, nastavnik učenike upućuje da odmah riješe i četrnaestu vježbu u kojoj trebaju na fotografiji južnog pročelja palače Stock-Dujmović u praznine upisati brojeve elemenata raščlambe zida i dekorativnih elemenata koji nedostaju [Drugi dan: Vježba 14]. Cilj četrnaeste vježbe je da se učenici neposrednim promatranjem pročelja upoznaju s elementima raščlambe zida pročelja palače. Nakon što su učenici završili s trinaestim i četrnaestim zadatkom, slijedi usmena analiza pročelja.

Pročelje palače Stock-Dujmović ima oblik izduženog horizontalno položenog pravokutnika i rastvara ga pet simetrično raspoređenih vertikalnih prozorskih osi, pri čemu se u središnjoj osi nalaze dva prozora i glavni ulaz u palaču. Na trodijelnom pročelju su zid prizemlja i prvog kata odijeljeni frizom kojeg čine metope i triglifi, dok su zone prvog i drugog kata odvojene raskošnim nazubljenim vijencem. Svi prozori južnog pročelja su lučno zaključeni, pri čemu se prozori prvog i drugog kata razlikuju od prizemnih jer su flankirani s dva manja kanelirana stupa i dva veća stupa koja nose jednostavno grede. Izraziti plasticitet pročelja je postignut u zoni prvog i drugog kata gdje su postavljene edikule kao okviri za prozorske otvore. Edikule se sastoje od vanjskih dorskih stupova i unutarnjih kaneliranih korintskih polustupova. Motiv edikule se javlja u renesansnoj arhitekturi i preuzet je iz antike. Oblikovanje kapitela prozorskih edikula na pročelju ukazuje na renesansno superponiranje redova jer edikule prvog kata imaju kapitele s motivom akanta, dok edikule drugog kata jonske kapitele. U sredini pročelja, između zone prizemlja i zone prvog kata ističe se širok i dug balkon s masivnom balustradom poduprtom dekoriranim konzolama, a u središnjoj osi pročelja je iznad velikog balkona postavljen mali balkon s balustradom na dvije dekorirane konzole. Budući da pročelje ima obilje renesansnih arhitektonskih elemenata, nastavnik s učenicima zaključuje da se radi o neorenesansnoj građevini jer je palača podignuta 1903. godine. Učenici trebaju riješiti petnaestu vježbu u kojoj se od njih traži da na predviđene linije napišu dijelove koji su označeni na reprodukciji triju klasičnih arhitektonskih redova te da u drugom segmentu zadatka odrede kojem redu pripadaju detalji s fotografija 3 i 4 [Drugi dan: Vježba 15]. Opisana se vježba provodi s ciljem ponavljanja nazivlja dekorativnih elemenata koje su učenici usvojili analizirajući neorenesansnu palaču Stock-Dujmović. Nakon analize

petnaeste vježbe, upućuje ih se da riješe šesnaestu vježbu u kojoj trebaju navesti definicije ponuđenih pojmova (*metopa, triglif, friz, edikula, superponiranje, konzola*) i koja služi za ponavljanje usvojenih pojmova vezanih uz arhitektonsku raščlambu palače [Radna bilježnica: Vježba 16]. Šesnaesta vježba se ne analizira na terenu, već ju nastavnik ispravlja u šestom tjednu.

Nakon analize palače Stock-Dujmović učenici s nastavnikom odlaze do Narodnog trga, poznatog kao Pjaca, i tamo se zaustavljaju pred južnim pročeljem Stare gradske vijećnice. Nastavnik upućuje učenike da riješe sedamnaestu vježbu u kojoj se od njih traži da skiciraju zadane motive koji se nalaze na pročelju Stare gradske vijećnice u Splitu: motiv četverolista na balustradi balkona i motiv prozorskog otvora zašiljenog trolisnog oblika i sa zašiljenim lučnim zaključkom obrubljenim motivom venecijanskog zupca s lisnatim stručkom na vrhu [Drugi dan: Vježba 17]. Cilj sedamnaeste vježbe je potaknuti učenike na aktivno sagledavanje elemenata dekoracije na arhitekturi i na stvaranje vlastitih skica. Nakon što su učenici skicirali zadane motive analiziraju zajedno s nastavnikom pročelje Stare gradske vijećnice.

Nastavnik kratko ponavlja gradivo s učioničke nastave i ističe učenicima da je Stara gradska vijećnica bila istočna zgrada Komunalne palače i da je ona do danas ostala jedina sačuvana zgrada komunalnog kompleksa, ali da je bila restaurirana u neogotičkom stilu.²⁴⁶ Učenicima se postavlja pitanje s kojom je građevinom u učioničkoj nastavi bila uspoređena restaurirana Stara gradska vijećnica. Cilj usmenog postavljanja pitanja je potaknuti učenike na aktivnu raspravu te ih podsjetiti da su u učioničkoj nastavi uspoređivali pročelje Stare gradske vijećnice u Splitu s pročeljem palače Ca' d'Oro u Veneciji i podsjetiti ih da je Juraj Dalmatinac (Zadar, početak 15. st. – Šibenik, između 1473. i 1475.)²⁴⁷ u Veneciji razvio tip gotičke stambene zgrade te prenio taj tip u Split i u ostatak Dalmacije.²⁴⁸ Učenici su već u učioničkoj nastavi uočili kod venecijanske palače Ca' d'Oro i Stare gradske vijećnice u Splitu slično oblikovanje lođa, arkada, prozorskih otvora i balustrada. Nastavnik se u formalnoj analizi građevine na terenskoj nastavi posebno osvrće na dekorativne elemente pročelja. Učenici usmeno opisuju svoje skice iz sedamnaestog zadatka a nastavnik im objašnjava da se radi o tipičnim elementima neogotičke dekoracije i ujedno elementima venecijanske cvjetne gotike. Za izradu prve skice u sedamnaestoj vježbi bilo je potrebno promotriti balustradu rastvorenu s tri jednaka četverolista s kojima su se učenici već susreli u učioničkoj nastavi na

²⁴⁶ Usp. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, 1993., str. 30.

²⁴⁷ Prema: *Juraj Dalmatinac*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29536>, (pregledano 16.08.2019.)

²⁴⁸ Usp. Isto, str. 29.

primjeru pročelja palače Ca' d'Oro. Za izradu druge skice u istoj vježbi bilo je potrebno pažljivo promotriti tri prozora iznad središnje arkade pročelnog dijela trijema Stare gradske vijećnice. Po obrubima šiljastih lučnih zaključaka prozorskih otvora nižu se venecijanski zupci koji su tipični elementi neogotičke dekoracije i venecijanske cvjetne gotike kao i zašiljeni trolisni oblik prozora s raskošnim lisnatim stručkom na vrhu.²⁴⁹

Nastavnik će s učenicima zaključiti terensku nastavu tako što će tražiti od učenika da komentiraju svoje negativne i/ili pozitivne dojmove s terenske nastave, da postave dodatna pitanja ako postoje još neke nejasnoće te će ih podsjetiti da pri povratku s terenske nastave trebaju na ocjenjivanje predati svoje mape s ispunjenim radnim listićima s učioničke nastave, ispunjenom radnom bilježnicom s terenske nastave i s fotografijama.

²⁴⁹ Usp. Zana Dragičević, »Elementi venecijanske cvjetne gotike na lovranskim vilama: primjeri graditelja Carla Seidla i Attilia Maguola«, 2012., str. 179.

7. Treća faza projekta – prezentacija i evaluacija projekta

Nakon povratka s terenske nastave u sedmom tjednu svaki će učenik sve svoje radne materijale s učioničke i terenske nastave složiti u mapu koju će na početku osmog tjedna predati nastavniku na pregled i evaluaciju.

Učenici se u osmom i devetom tjednu pripremaju za izlaganje o projektnoj nastavi, koje je predviđeno u desetom tjednu projekta i zamišljeno kao predstavljanje dovršenih i sakupljenih materijala samih učenika pred njihovim vršnjacima i djelatnicima škole. Budući da je u projektu sudjelovalo osam grupa učenika, svaka će grupa izabrati svog predstavnika koji će izložiti grupno osmišljenu i izrađenu prezentaciju o dojmovima s terenske i učioničke nastave te o stečenim vještinama i znanjima kroz projektnu nastavu. Cilj izlaganja o terenskoj nastavi je potaknuti ostale učenike škole na diskusiju o budućim projektima i na razmjenu ideja za nove teme koje bi se mogle obrađivati u projektnoj nastavi.

U prostoru održavanja izlaganja o projektnoj nastavi bit će postavljeni plakati s fotografijama, skicama i odabranim analizama primjera historicističke arhitekture koje su učenici sakupljali tijekom terenske nastave. Plakati će učenicima i djelatnicima dati uvid u tijek projektne nastave i raznovrsne oblike i metode rada, od frontalne nastave, rada u grupama, u paru pa sve do individualnog rada.

Nakon završetka izlaganja svih predstavnika grupa o projektnoj nastavi, nastavnik će na temelju ostvarenih bodova iz grupne prezentacije i izlaganja učioničkog seminara ocijeniti grupni rad učenika. Svaka grupa dobiva zajedničku ocjenu iz ovih segmenata, pri čemu može maksimalno ostvariti 20 bodova. Bodovanje grupnog rada uključuje prikupljanje literature (5 boda), pisanje seminara (5 bodova), izradu i izlaganje prezentacije (5 bodova) te izvođenje vježbi (5 bodova) na nastavi. Učenici će također biti pojedinačno ocijenjeni na temelju njihovog individualnog rada tijekom učioničke i terenske nastave, a to znači na temelju ostvarenih bodova u *Radnim listićima za učioničku nastavu* i u *Radnoj bilježnici za terensku nastavu*. Učenici u *Radnim listićima* mogu dobiti ukupno 153 boda, a u *Radnoj bilježnici* 120 bodova, pri čemu je u oba slučaja pored teksta svake vježbe i zadatka u zagradi naveden broj bodova koji se može ostvariti rješavanjem istih. Tijekom projektne nastave učenici su mogli sakupiti maksimalno 293 bodova: za ocjenu dovoljan potrebno je bilo sakupiti od 147 do 190 bodova, za ocjenu dobar od 191 do 234 boda, za ocjenu vrlo dobar od 235 do 263 boda i za ocjenu odličan od 264 do 293 boda.

Osim što nastavnik ocjenjuje učenike, na kraju projekta će se provesti i samoevaluacija, jer je bitno da svaki učenik preuzme aktivnu ulogu vrednovanja svog učenja i stjecanja vještina. U tu svrhu nastavnik je izradio upitnike u tablicama i ljestvice procjene, koji se nalaze u *Prilozima*. Učenici će najprije ispuniti tablicu koja se odnosi na samoevaluaciju vlastitog rada i uspjeha u savladavanju novih pojmova i vještina u učioničkoj nastavi, a zatim će ispuniti tablicu koja se odnosi na samoevaluaciju njihovog rada i uspjeha u terenskoj nastavi. Budući da obje tablice iznose jednak broj pitanja (11), učenici će u konačnici moći usporediti ukupni rezultat obje tablice i vidjeti je li im prema njihovoj procjeni bila uspješnija učionička ili terenska nastava. Učenici na bazi samoprocjene neće samo uvidjeti koliko su uspješni, već ih se potiče i da zauzmu kritički stav prema svom radu, postanu odgovorni i osjete izazov za daljnjim napretkom.²⁵⁰

²⁵⁰ Usp. Vera Turković, »Likovno obrazovanje: nove pedagoške prakse«, u: Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu, Zagreb: Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske, 2013., str. 9., <https://www.bib.irb.hr/733446>, (pregledano 21. rujna 2019.)

8. Zaključak

U gradu Splitu se nalaze vrsni i brojni primjeri domaće historicističke arhitekture koja je unatoč svom velikom povijesnom i kulturnom značaju slabo zastupljena u hrvatskom srednjoškolskom kurikulumu. Historicistička arhitektura u Splitu svjedoči o 19. stoljeću kao o bogatom povijesno-umjetničkom periodu. U radu se dao prijedlog za obradu svih segmenata historicističke arhitekture u 19. stoljeću i na početku 20. stoljeća u Splitu u obliku projektne nastave u kojoj su obrađena ključna arhitektonska ostvarenja ovoga perioda. Uvođenje učenika u tematiku projekta je zamišljeno kao predstavljanje geografsko-povijesnih okolnosti 19. stoljeća u Splitu. Nakon prikaza geografskih karakteristika grada Splita, uvođenja terminologije vezane uz fortifikacijsku arhitekturu i prikaza urbanističkih zahvata u 19. stoljeću u Splitu uslijedili su pregled i analiza formalnih karakteristika u profanoj gradnji na primjerima neorenesansnih gradskih palača, kazališta i željezničkog kolodvor te u sakralnoj gradnji na primjeru neoromaničkih crkava. Obradom splitske historicističke arhitekture učenici su dobili uvid u formalne karakteristike, izvornu i sadašnju namjenu te u društveno-povijesni i kulturni kontekst profane i sakralne arhitekture historicizma u Splitu. Učenici su se u učioničkoj nastavi upoznali s urbanističkim zahvatima istaknutih protagonista 19. stoljeća kao što su bili francuski general Marmont, splitski gradonačelnik Antun Bajamonti i arhitekt Giovanni Battista Meduna, s historicističkim arhitektonskim ostvarenjima vrsnih arhitekata kao što su bili Ante Bezić, Emil Vecchietti, Ćiril Metod Iveković, Špiro Nakić i Frane Rubčić te s konzervatorsko-restauratorskim zahvatima koji su također obilježili 19. stoljeće u Splitu i koje su izvodili Vicko Andrić, Frane Bulić i Alois Hauser. Druga faza projekta je zamišljena kao terenska nastava koja je u koherentno povezana s učioničkom nastavom jer omogućava učenicima utvrđivanje gradiva s učioničke nastave kroz neposredno promatranje arhitekture i proširivanje znanja o arhitekturi kroz detaljnu analizu pročelja, skiciranje i fotografiranje zadanih elemenata arhitekture.

Projektna nastava omogućuje učenicima upoznavanje raznolike historicističke arhitekture kroz pisanje seminara, izlaganje, metodičke vježbe, radne zadatke i obilaženje arhitekture. Primjeri historicističke arhitekture i konzervatorsko-restauratorskih zahvata su tijekom cijelog projekta poredani kronološki s ciljem stvaranja jasnoće i preglednosti tematike. Učionička i terenska nastava su pomno planirane, pri čemu su teme podijeljene po tjednima i cjelinama te su jasno definirani odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi za svaku vježbu koja se u projektu izvodi.

9. Prilozi

9.1. Vremeni

Projektna nastava: **Historicistička arhitektura u Splitu**

VREMENIK

Prva faza: učionička nastava, 5 tjedana

1. tjedan: *Geografski smještaj i Povijesne okolnosti*

prvi nastavni sat: *Geografski smještaj Splita*

drugi nastavni sat: *Povijesne okolnosti*

2. tjedan: *Urbanistički razvoj Splita u 19. stoljeću*

treći nastavni sat: Javni perivoji, Splitsko groblje Sustipan i Park-šuma Marjan

četvrti nastavni sat: Razvoj tržnica i uređenje Pazara, Splitska Riva i Istočna obala

3. tjedan: *Historicistička arhitektura u Splitu u drugoj polovici 19. stoljeća*

peti nastavni sat: Palača Bajamonti-Dešković, Teatro Bajamonti, Prokurative

šesti nastavni sat: Lučka kapetanija i Hrvatsko narodno kazalište

4. tjedan: *Historicistička arhitektura u Splitu na početku 20. stoljeća*

sedmi nastavni sat: Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović i Željeznička stanica

osmi nastavni sat: Konzervatorsko-restauratorski zahvati – Gradska vijećnica, Zvonik Sv. Duje i Crkva sv. Frane

5. tjedan: *Ponavljjanje gradiva i priprema za terensku nastavu*

Učenici tijekom učioničke nastave u grupama pišu seminare, izrađuju prezentacije, izlažu dodijeljene teme pred razredom, rješavaju radne listiće za učioničku nastavu te provode samoevaluaciju istraživačkog rada u grupi i vršnjačku evaluaciju rezultata istraživačkog rada.

Druga faza: terenska nastava u Splitu (u 6. tjednu; 2 dana)

1. dan: Palača Bajamonti-Dešković, Prokurative, crkva Gospa od Dobrića, Lučka kapetanija, Monumentalna fontana, Općinsko kazalište, Kuća Perović

2. dan: Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović, Gradska vijećnica

Učenici tijekom terenske nastave obilaze značajne primjere historicističke arhitekture,

rješavaju radnu bilježnicu za terensku nastavu, aktivno sudjeluju u usmenim analizama likovnih primjera, skiciraju i fotografiraju elemente raščlambe i dekorativne elemente na pročeljima.

- **u 7. tjednu** učenici sakupljaju i organiziraju svoje ispunjene radne listiće s učioničke nastave, ispunjenu Radnu bilježnicu, materijale i fotografije s terenske nastave u mapu koju potom predaju na kraju sedmog tjedna nastavniku na ocjenjivanje.
- **u 8. i 9. tjednu** nastavnik ispravlja sve materijale u mapama učenika, a učenici se za to vrijeme spremaju za izlaganje o projektu koje će uslijediti u 10. tjednu

Treća faza: Izložba o projektu i evaluacija projekta (u 10. tjednu)

Učenici drže izlaganje o projektnoj nastavi pred učenicima i djelatnicima škole te izlažu svoje skice, fotografije i pismene analize arhitekture te dojmove s terenske nastave pred sve djelatnike škole i ostale učenike.

Nakon završetka izlaganja svih predstavnika grupa o projektnoj nastavi, nastavnik će na temelju ostvarenih bodova iz grupne prezentacije i izlaganja učioničkog seminara ocijeniti grupni rad učenika, a na temelju njihovog individualnog rada tijekom učioničke i terenske nastave učenici će bit pojedinačno ocijenjeni.

Učenici će na kraju projekta provesti samoevaluaciju vlastitog rada i uspjeha u savladavanju novih pojmova i vještina u učioničkoj nastavi te samoevaluaciju njihovog rada i uspjeha u terenskoj nastavi.

9.2. Literatura za učioničku nastavu

<p>Preporučena literatura za sve grupe:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/ • Proleksis enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, http://proleksis.lzmk.hr/ • Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search • Werner Müller i Gunther Vogel, <i>Atlas arhitekture 2: Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti</i>, Zagreb: Golden marketing: Institut građevinarstva Hrvatske, 2000.
<p>Preporučena literatura po temama:</p>	
<p>1. TJEDAN</p>	

<p>Geografski smještaj</p> <p>Povijesne okolnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Split</i>, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57463 • Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, <i>Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih gradova u europskom kontekstu</i>, Zagreb: Šćitaroci: Arhitektonski fakultet, 2004. • Duško Kečkemet: <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009. • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Slavko Muljačić, »Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godin 1862.«, u: <i>Kulturna baština</i>, 2011., str. 173.–190., https://hrcak.srce.hr/90026 • Ana Grgić, »Vrtovi i perivoji Splita. Nastajanje i razvoj perivojne arhitekture grada«, u: <i>Prostor</i>, 1(29), 2005., str. 79–90., https://hrcak.srce.hr/10741 • <i>Između Venecije, Beča i Pešte</i>, Hrvatska. eu Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, http://croatia.eu/article.php?lang=1&id=22 • Mirko Sardelić: <i>Kratka povijest Splita: ljetopis</i>, Zagreb; Split: Ex libris, 2005. • Zdeslav Perković: <i>Arhitektura dalmatinskih kazališta: s posebnim osvrtom na splitski teatar</i>, Split: Logos, 1989., str. 36.
<p>2. TJEDAN</p> <p>Javni perivoji – Marmontov perivoj i Strossmayerov perivoj</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Slavko Muljačić, »Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godin 1862.«, u: <i>Kulturna baština</i>, 2011., str. 173.–190., https://hrcak.srce.hr/90026 • Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, <i>Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih gradova u europskom kontekstu</i>, Zagreb: Šćitaroci: Arhitektonski fakultet, 2004. • Slavko Muljačić, »Studija o prostornom razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807-1989)«, u: <i>Kulturna baština</i>, br. 20, 1990., str. 119.–134., https://hrcak.srce.hr/163660 • Duško Kečkemet: <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009. • Stanko Piplović, <i>Izgradnja Splita u XIX. stoljeću</i>, Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015. • Duško Kečkemet: <i>Vicko Andrić: Arhitekt i konzervator: 1793-1866.</i>, Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture-Split: Književni krug Split, 1993. • Duško Kečkemet, <i>Splitsko groblje Sustipan</i>, Split: Logos, 1994.

<p>Splitsko groblje Sustipan</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Župa sv. Stjepana pod Borovima – Meje</i>, Splitsko-makarska nadbiskupija, https://smn.hr/split-meje • Stanko Piplović, »Promišljanja o bazilici sv. Stjepana pod borovima u Splitu«, u: <i>Croatica Christiana periodica</i>, br. 36, 1995., str. 11–18., https://hrcak.srce.hr/77703 • Duško Kečkemet: <i>Vicko Andrić: Arhitekt i konzervator: 1793-1866.</i>, Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture-Split: Književni krug Split, 1993.
<p>Park-šuma Marjan</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, <i>Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih gradova u europskom kontekstu</i>, Zagreb: Šćitaroci: Arhitektonski fakultet, 2004. • Mirko Sardelić: <i>Kratka povijest Splita: ljetopis</i>, Zagreb; Split: Ex libris, 2005.
<p>Razvoj tržnica – Uređenje Pazara</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duško Kečkemet: <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009. • Stanko Piplović, »Urbanistički i graditeljski razvitak predgrađa Lučac u Splitu«, u: <i>Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru</i>, br. 48., 2006., str. 453–510, https://hrcak.srce.hr/11893
<p>Splitska riva</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stanko Piplović, <i>Izgradnja Splita u XIX. stoljeću</i>, Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015. • Duško Kečkemet: <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009. • Mirko Sardelić: <i>Kratka povijest Splita: ljetopis</i>, Zagreb; Split: Ex libris, 2005. • Slavko Muljačić, »Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godin 1862.«, u: <i>Kulturna baština</i>, 2011., str. 173–190. https://hrcak.srce.hr/90026 • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Josip Lasić, <i>Onomastički opis splitske hodonimije</i>, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 28., http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9440/1/Lasic%2C%20Josip.pdf
<p>3. TJEDAN</p> <p>Palača Bajamonti-Dešković</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Branko Matulić i Tonči Borovac, »Restauracija stropnog oslika u salonu prvoga kata palače Bajamonti-Dešković«, u: <i>Kulturna baština</i>, br. 34, 2007., str. 255–270., https://hrcak.srce.hr/66962 • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Slavko Muljačić, »Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz

<p>Teatro Bajamonti</p>	<p>godin 1862.«, u: <i>Kulturna baština</i>, 2011., str. 173–190., https://hrcak.srce.hr/90026</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Teatar</i>, Virtualni muzej grada Solina, https://vmgs.hr/teatar.html • Slavko Muljačić, »Studija o prostornom razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807-1989)«, u: <i>Kulturna baština</i>, br. 20, 1990., str. 119–134., https://hrcak.srce.hr/163660 • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Stanko Piplović, »Splitske prokurative«, u: <i>Kulturna baština</i>, br. 41, 2015., str. 245–290., https://hrcak.srce.hr/167066
<p>Prokurative</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duško Kečkemet: <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009. • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Slavko Muljačić, »Studija o prostornom razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807-1989)«, u: <i>Kulturna baština</i>, br. 20, 1990., str. 119–134., https://hrcak.srce.hr/163660
<p>Lučka kapetanija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Ivana Svedružić Šeparović, »Istočna obala Splita – kronologija zbivanja«, u: <i>Kulturna baština</i>, br. 39., 2013., str. 295–304., https://hrcak.srce.hr/129893 • Stanko Piplović, <i>Izgradnja Splita u XIX. stoljeću</i>, Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015.
<p>Hrvatsko narodno kazalište u Splitu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vladimir Maleković, »Historicizam u Hrvatskoj«, u: Vladimir Maleković (ur.), <i>Historicizam u Hrvatskoj</i>, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000. • Jasna Galjer, »Arhitektura kazališta u Hrvatskoj u drugoj polovini 19. stoljeća«, u: Vladimir Maleković (ur.), <i>Historicizam u Hrvatskoj</i>, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000. • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002. • Mirko Sardelić: <i>Kratka povijest Splita: ljetopis</i>, Zagreb; Split: Ex libris, 2005. • Duško Kečkemet, <i>Vicko Andrić: Arhitekt i konzervator: 1793-1866.</i>, Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture-Split: Književni krug Split, 1993.

4. TJEDAN	
Biskupova palača	<ul style="list-style-type: none"> • Werner Müller i Gunther Vogel, <i>Atlas arhitekture 2: Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti</i>, Zagreb: Golden marketing: Institut građevinarstva Hrvatske, 2000. • Elen Zubek, Blanka Petrinec Fulir, Natalija Stipetić Ćus, Zrinka Jurić Avmedovski, <i>Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom</i>, Zagreb: Alfa, 2014., [prvo izdanje 2010.] • Slavica Marković, <i>Ćiril Metod Iveković: arhitekt i konzervator</i>, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992. • Duško Kečkemet, <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009.
Palača Stock-Dujmović	<ul style="list-style-type: none"> • Werner Müller i Gunther Vogel, <i>Atlas arhitekture 2: Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti</i>, Zagreb: Golden marketing: Institut građevinarstva Hrvatske, 2000. • Duško Kečkemet, <i>Stari Split od kantuna do kantuna</i>, Zagreb: AGM, 2009.
Željeznička stanica	<ul style="list-style-type: none"> • Duško Kečkemet, <i>Borba za grad</i>, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002.

9.3. Pojmovnik

ABAK²⁵¹ (lat. *abacus*): u arhitekturi, ploča, većinom kvadratnog oblika, kojom završava kapitel stupa; na njoj stoji arhitrav, odnosno krak luka

ARKADE (lat. *arcus*: luk): u graditeljstvu, niz lukova oslonjenih na stupove ili stupce

BALUSTRADA: ograda stubišta, balkona, terase, galerije, odn. atika na početku krova, sastavljena od balustera koji nose profiliranu pokrovnu ploču ili rukohvat, a počivaju na jednako tako profiliranom podnožju

BASTION (lat. *bastire*: graditi, uređivati): istaknuti dio utvrde kojemu dvije stranice izbijaju van poput klina, dok se druge dvije vežu s glavnim zidom; pojavljuju se s razvojem topništva

BIFORA (lat. *biforis*: dvokrilan): prozor razdijeljen kamenim stupićem na dva dijela, od kojih svaki završava lukom

²⁵¹ Sve definicije (osim pojmova: *kortina, lazaret, slijepi luk, superponiranje*) su usklađene s pojmovima u: Josip Bilić (gl. ur.), *Likovni leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2014.

DOKSAT (tur.): izbočen, zatvoren prostor na prvome katu kuće, prigraden na vanjskoj fasadi; pravokutnoga ili kvadratnoga tlocrta s otvorom zakriljenim rešetkom; uobičajen u islamskom graditeljstvu, često bogato ukrašen rezbarijama

EDIKULA (lat. *aedicula*: kućica): u rimskoj antici manji hram (npr. kućno svetište) ili niša (npr. na grobnici), na prednjoj strani otvorena, najčešće sa stupovima i zabatom; namijenjena pohrani slika božanstva ili predaka; u europskoj umjetnosti preuzeta je kao ukras za uokvirivanje (npr. epitafa) ili za raščlanjivanje zidova i pročelja

ERKER (njem.): zatvorena prigradnja na gornjoj etaži (ili etažama) na pročelju ili uglu kuće; vrsta zatvorenog balkona, često ovalna ili poligonalna oblika, s prozorima sa svih strana; u arhitekturi druge polovice 19. stoljeća mnogo se primjenjivao kao dekorativni, sasvim nefunkcionalni element; u islamskoj arhitekturi sličan mu je doksat

FOYER (franc.: ognjište): foaje, dvorana ili predvorje u reprezentativnim građevinama (kazalište, hotel i slično) u kojem se zadržavaju i okupljaju posjetitelji, odnosno gosti

FRIZ (lat. *frisium*: obrub, ures): vodoravni zidni arhitektonski element nalik vrpci, nerijetko oslikan ili plastično oblikovan figurativnim ili ornamentalnim motivima; u antičkoj i grčkoj arhitekturi, to je središnji element trodijelnog gređa, vodoravna kamena greda iznad arhitrava, a ispod vijenca; na građevinama dorskoga reda friz je urešen nizom metopa i triglifa, a na građevinama antičko-jonskoga i korintskoga reda urešen je reljefima

HISTORICIZAM (historizam, historijski stilovi, povijesni stilovi): pojava u europskom graditeljstvu, kiparstvu i primijenjenoj umjetnosti u drugoj polovici 19. stoljeća, nastala buđenjem zanimanja za prošlost, povodjenjem za umjetničkim oblicima minulih stilova i primjenjivanjem njihovih elemenata na onodobno oblikovanje; u širem smislu svako preuzimanje i oponašanje minulih stilova. Revalorizacijom toga razdoblja šezdesetih godina 20. stoljeća mjesto naziva eklekticizam prihvaćen je naziv historicizam

KANELIRA (franc. *cannelure*): plitak uzdužni koritasti žlijeb kojim je raščlanjena ploha stupa ili nekog drugog, najčešće vertikalnog arhitektonskog elementa (polustupa, pilastra)

KONZOLA (njem. *Konzole*): greda ili ploča kojoj je jedan kraj ugrađen u zid ili drugi konstruktivni element, a drugi joj je kraj slobodan; nekoć je to bila razmjerno kratka ili kamena istaka na koju su se oslanjali lukovi, svodovi, vijenci, krovovi, balkoni, stubišta, kruništa utvrda i tako dalje; u klasičnoj arhitekturi kamene konzole nose vijence, u srednjovjekovnoj arhitekturi su služile kao podupirači istaknutih streha, galerija, balkona, kruništa i slično, a u baroknom razdoblju su bile omiljen, bogato dekoriran, arhitektonski element

KORTINA (franc. *courtine*): zid između dva bastiona²⁵²

LAZARET²⁵³: ustanova ili prostor gdje se smještaju oboljeli od zaraznih; karantena

LEZENA (lat. *laxeuma*: izradak u kamenu): okomita zidna istaka poput spljoštena pilastra bez baze, kapitela i drugih ukrasa; služi kao pojačanje konstrukcije i za dekorativnu ritmizaciju inače nerazvedenog zida

LUK: gornji konstruktivni završetak otvora u zidu ili između stupova; oblik luka može biti polukružan, šiljast, trolistan, potkovast, segmentan, sedlast; uz konstruktivnu ulogu ima i dekorativno značenje, osobito pri ukrašavanju pročelja zgrada (arkade, arhivolti); od rimske arhitekture luk preuzimaju mnoga kasnija stilska razdoblja zapadnoeuropskog kruga i islamska arhitektura te se on još javlja u historicizmu, a moderna arhitektura ga je gotovo napustila

LUNETA (tal. *lunetta*: mali mjesec): polukružno ili segmentno polje nad portalom, vratima ili prozorima, s gornje strane obrubljeno kamenim lukom; obično ispunjeno reljefom, mozaikom ili freskama

METOPA (grč.): pravokutna kamena ploča na frizu dorskoga reda između dvaju triglifa, može biti ukrašena dekorativnim reljefnim prikazima, no često ostaje i prazna

NEOBAROK: historicistički povratak na umjetnost visokoga i kasnoga baroka u 19. stoljeću; odvijao se u više faza, najizrazitije u graditeljstvu i umjetničkom obrtu, manje u slikarstvu i kiparstvu

NEOGOTIKA: stil koji se temelji na preuzimanju gotičkih stilskih oznaka u graditeljstvu, umjetnosti i umjetničkom obrtu; u širem smislu neogotičkima se smatraju pregradnje i restauracije mnogih gotičkih katedrala (restauracija zagrebačke katedrale, 1880–1902)

NEORENESANSA: stil u arhitekturi i umjetničkom obrtu 19. stoljeća koji se oslanja na renesansne oblike; u tom su historicističkom stilu podizana najviše javna zdanja: kazališta, muzeji i zgrade opere, ali i glavni kolodvori, u kojima su hale projektirane poput rimskih terma

NEOROMANIKA: preuzimanje romaničkih oblika u arhitekturi i umjetničkom obrtu 19. stoljeća; najizrazitije građevine toga stila su, uz crkve, dvorci i vojarne, a kao posebnost stila mostovi i željeznički kolodvori, podizani čeličnim gradnjama; neoromanika se zadržala i u prvim desetljećima 20. stoljeća

²⁵² Usp. *Identitet*, Gradska sigurnost Split, <https://www.gradska-sigurnost.hr/index.php/hr/identitet>, (pregledano 21. rujna 2019)

²⁵³ Definicije pojmova *lazaret* i *superponiranje* usklađene su s *Hrvatskim jezičnim portalom*, <http://hjp.znanje.hr/>

PARAPET (franc.: ograda): zid ili druga pregrada ispod prozorskog otvora, na rubu balkona, terase, galerije i slično, koja štiti od pada; katkada može imati i dekorativnu namjenu

PAZAR: mjesto, obično pod otvorenim nebom, gdje se obavlja trgovina; trg, pijaca NEMA U

PERIVOJ: planski uređena veća prirodna površina koja se ukrašava raslinjem (drvoredi, cvjetnjaci, travnjaci), stazama (često popločenim), vodom (vodoscoci, kaskade, umjetna jezera, ribnjaci) i različitim ukrasima (kipovi, reljefi, vaze, paviljoni, sjenice), u gradu ili izvan grada, namijenjena odmoru i rekreaciji; naziva se i park (srednjovjekovni lat. *parricus*: ograđeni prostor)

PILASTAR (lat. *pila*: stup): pravokutna zidna istaka nalik plosnatom stupcu s bazom i kapitelom priljubljenim uza zid; osim konstruktivne, ima uglavnom dekorativnu funkciju (rašćlanjuje zidnu plohu)

PROKURATIVE (tal. Procuratie): građevine što s tri strane zatvaraju Trg sv. Marka u Veneciji, gdje su živjeli najviši državni dužnosnici, prokurator: venecijanske Prokurative su služile kao uzor za gradnju Prokurativa u Splitu

RIZALIT (tal. *risalto*: izbočina): vertikalna, u odnosu na zidnu masu istaknuti dio pročelja, koji se u načelu proteže visinom svih etaža, katkada nadvisujući završni vijenac; rizalit se počinje javljati u antičkoj arhitekturi, gdje ima obrambenu funkciju; prema položaju na pročelju razlikuju se ugaoni, središnji i pobočni rizaliti; u novovjekovnoj arhitekturi gubi utilitarne funkcije, postajući važnim dijelom artikulacije eksterijera

RUSTIKA (lat.): zid od kamenih blokova s ispupčenim hrapavim, grubo oklesanim čeonim plohami; *bunjasti zid*; takav način obrade površine zidova u eksterijeru najčešće se javlja na nižim dijelovima pročelja, čime se postiže dojam težine i čvrstoće građevine; poznata još od antike, zatim je preuzeta u srednjovjekovnoj svjetovnoj i fortifikacijskoj arhitekturi te u konačnici u renesansnoj i baroknoj arhitekturi postaje uobičajena

SLIJEPI LUK: luk prislonjen uza zid

STUB (STUPAC U RJEČNIKU): vitak uspravni potporanj kvadratična ili pravokutna, ali i poligonalna ili okrugla presjeka, koji za razliku od stupa nema suženja trupa, entaze ni kapitela, mjesto kojeg, međutim ima impost; može stajati slobodna, ili dijelom svojega presjeka biti uklopljen u zid (pilastar, lezana)

SUPERPONIRANJE (SUPERPOZICIJA): u klasičnoj arhitekturi Grčke i Rima pravilo ili stil da se u arkadama, kolonadama ili na fasadama (amfiteataru i sl.) stupovi podižu vertikalno jedan iznad drugoga, na više katova

TRIFORA (lat. triforis: trokrilan, trodijelan): prozor razdijeljen s dva uspravna kamena stupića u tri dijela; čest u graditeljstvu romanike i gotike

TRIGLIF (grč.: trorez): u graditeljstvu antičke Grčke, četverokutna kamena ili mramorna ploča s tri reljefna utora, koja se kao graditeljski ures izmjenjuje s metopama na frizu grčke građevine dorskoga stila

TRIJEEM: natkriven prostor s jedne uzdužne strane omeđen zidom, a s druge strane nizom stupova koji preko greda ili lukova nose krov; najčešće je dio građevine, a može biti i samostalna arhitektonska cjelina

VAUBANOV SUSTAV FORTIFIKACIJA: zvjezdoliki sustav za obranu koji se sastojao od bastiona povezanih kortinama; takav način povezivanja tvrđava uveo je franc. vojni inženjer Vauban, a njegov utjecaj na fortifikacijsko graditeljstvo održao se u Europi do potkraj 19. stoljeća

VIJENAC: u arhitekturi, dio zgrade, vodoravna izbočina iz zida koja odvaja pojedine etaže i skriva grede stropne odnosno podne konstrukcije

9.4. Radni listići za učioničku nastavu

9.4.1. Prvi tjedan: Vježba 1

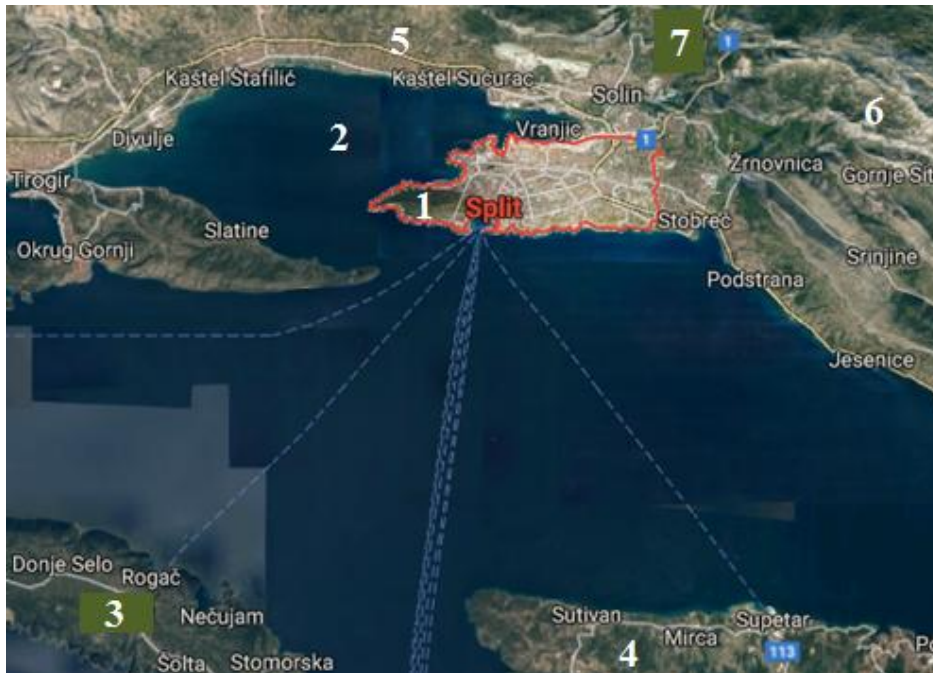
Zadatak 1: Pažljivo promotri slijepu kartu Hrvatske.

- a) Podebljanom točkom označi smještaj grada Splita. (1)²⁵⁴

²⁵⁴ Pored svakog zadatka navedeni je u ovalnoj zagradi maksimalan broj bodova koje učenik može ostvariti točnim rješenjem.

Zadatak 2: Pažljivo promotri satelitsku kartu grada Splita i njegove okolice.

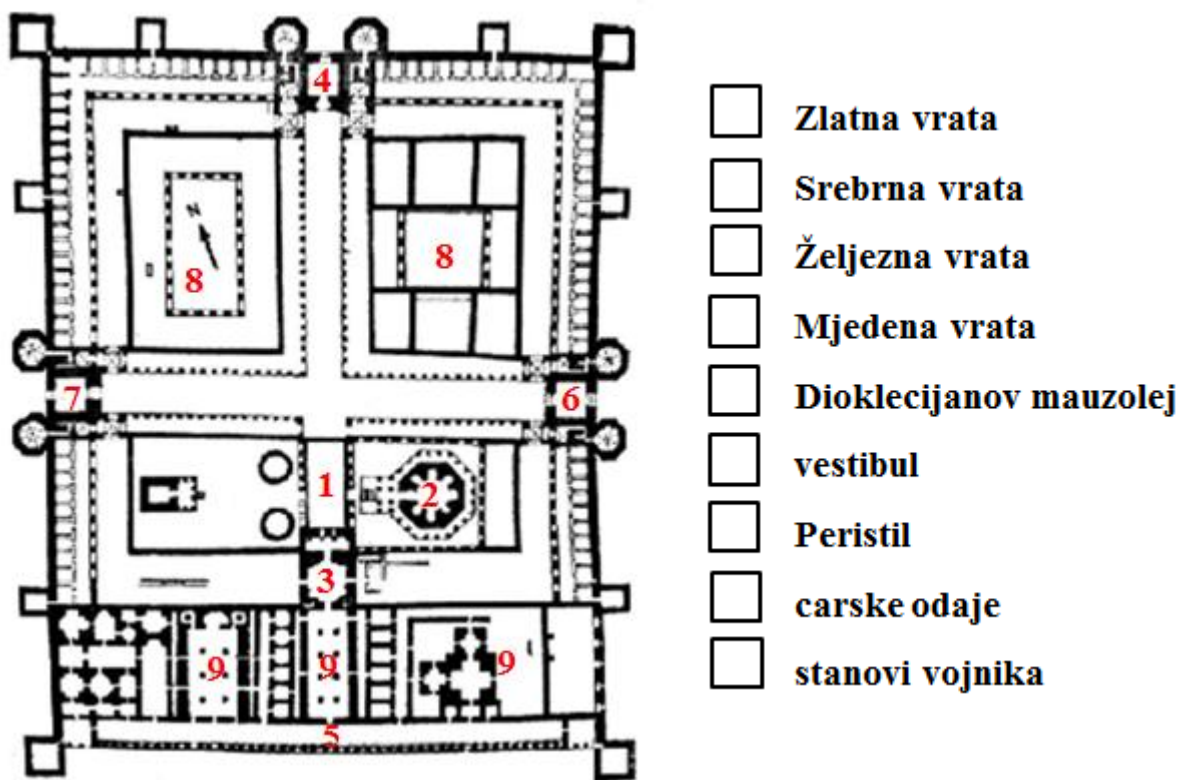
a) Upiši pojmove koji nedostaju u tekstu koji opisuje geografski položaj Splita. (7)

Split leži na poluotoku na čijem je zapadnom dijelu smješten park-šuma _____ . S otokom Čiovom Splitski poluotok zatvara _____ zaljev. Splitski poluotok okružuju otoci Čiovo, _____, _____ i Hvar. Split je sa kopnene strane okružen golim ili dijelom pošumljenim okolnim stjenovitim planinama: _____ na sjeverozapadu i _____ na sjeveroistoku. Kliški klanac je jedini uski prolaz koji se nalazi između tih dviju planina, a utvrda koja se nalazi poviše tog klanca naziva se _____ .

b) Promatrajući satelitsku kartu grada Splita i okolice upiši nazive brojkama označenih područja na odgovarajuće linije. (7)

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

Zadatak 3: Upiši brojke označenih dijelova tlocrta u kvadratiće pokraj odgovarajućih pojmova. Plavom bojom označi *cardo*, a žutom *decumanus*.

9.4.2. Prvi tjedan: Vježba 2

Zadatak 1: Pažljivo promotri plan grada Splita iz 1764. godine (prema R. Adamu) i upiši nazive označenih elemenata na za to predviđene linije prateći izlaganje grupe II. (7)

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____
- 6 _____
- 7 _____

Zadatak 2: Objasni zašto se u drugoj polovici 17. stoljeća gradi fortifikacijski sustav u Splitu i od čega se sastojao. (4)

Zadatak 3: Linijom spoji pojmove s njihovom definicijom. (3)

BASTION	zid između dva bastiona
KORTINA	zvjezdoliki sustav za obranu koji se sastojao od bastiona povezanih kortinama
VAUBANOV SUSTAV	istaknut dio bedema u obliku peterokuta
FORTIFIKACIJA	

Zadatak 4: Na karti Hrvatske crvenom bojom označi područje Ilirskih pokrajina (1809.–1813.). Plavom bojom označi područje Hrvatske koje je u vrijeme francuske okupacije (1809.-1813.) ostalo pod upravom Austrijskog Carstva. (2)

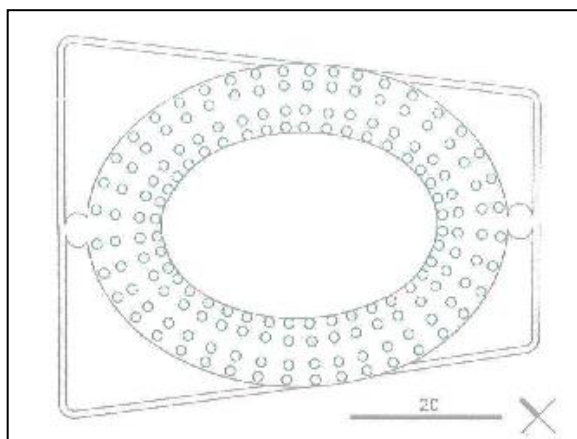
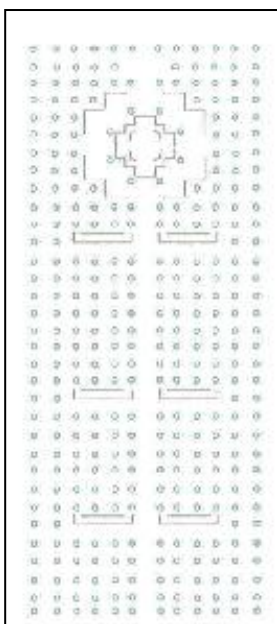

Zadatak 5: Četiri vladavine (a-d) su obilježile grad Split u razdoblju od 15. do početka 20. stoljeća. Linijom pridruži vladavine odgovarajućim vremenskim razdobljima. (4)

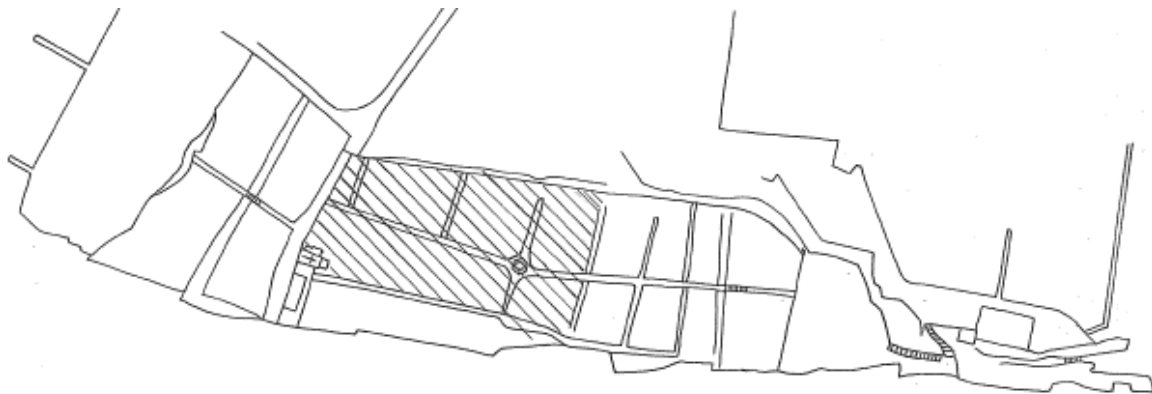
a) prva austrijska vlast	1420.-1797.
b) mletačka vlast	1797.-1806.
c) druga austrijska vlast	1805.-1813.
d) francuska vlast	1813.-1918.

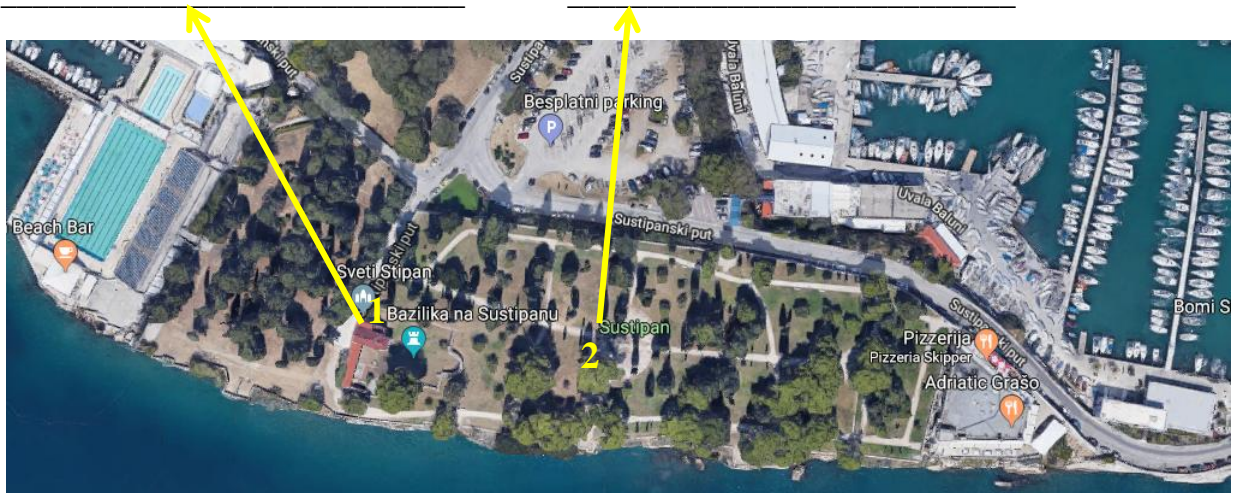
9.4.3. Drugi tjedan: Vježba 3

Zadatak 1: Usporedi prikazane tlocрте. (3)

Zadatak 2: Na satelitskoj karti Sustipanskog groblja pažljivo promotri brojkama označena mjesta koja zatim trebaš pronaći i brojkama označiti na situacijskom planu Sustipanskog groblja. (6)

Zadatak 3: Opiši tlocrt Sustipanskog groblja. Kakvom tipu parka pripada Sustipansko groblje? Obrazloži svoj odgovor. (4)

9.4.4. Drugi tjedan: Vježba 4

Zadatak 1: Profesor Frano Baras napisao je članak o izgledu istočne obale Splita potkraj 19. stoljeća. Zaokruži na fotografiji Istočne obale dvije građevine koje su istaknute podebljanim slovima u članku ispod fotografije. (2)

„Danas je Gradska luka zatrpana trajektima i kruzerima, ali dobro je podsjetiti kako je izgledala potkraj 19. stoljeća. I tada je bilo živo! Možda će vas zanimati... znate li kada je Split doticalo čak 16 parobrodskih pruga? U to je vrijeme grad završavao s težačkim kućicama Veloga Varoša, Dobroga, Manuša i Lučca.

U dnu „školjke“ Gradske luke – koju već zatvara lukobran – naziru se zidine Lazareta, visoki **zvonik crkve sv. Petra**, slikovito pročelje Dioklecijanove palače i skladni niz kamenih trokatnica. Lijepi, ali dotrajali **zvonik sv. Duje** već petu godinu prekriva divovska drvena skela natkrita prostranim krovom.[...]

Zgrada Lučke kapetanije još nije izgrađena. Na istoku je blatnjava Nova obala, nastala nasipanjem zemlje iz željezničkog usjeka. Na prostoru Zlodrine poljane podignuta je prva omanja željeznička stanica na „slijepoj“ pruzi Split-Siverić. [...]

Otkako je dovršen lukobran, promet u luci rastao je iz dana u dan. Kamenih gatova na Istočnoj obali još nije bilo, postojao je samo omanji drveni pristan. [...] Dok su manji brodovi pristajali uz obalu, oni veći te drveni i željezni parobrodi ostajali su razasuti na

sidrištima. [...] Najviše se rukovalo vinskim bačvama. [...] Konopari su tada bili najbrojnija zanatska struka u gradu. [...] Splitska se Općina nalazila već sedmu godinu u rukama hrvatskih narodnjaka (gradonačelnik Gajo F. Bulat) ali se još uvijek nije oporavila od dugova i financijskih tereta koje je nanijela kampanilistička i hazarderska uprava bivšeg autonomaškog potešata Antonija Bajamontija. Dakle, bilo je to godine 1889., a Split je tada brojio 15 500 stanovnika.

Izvor: Prof. Frano Baras, *Kako je Split izgledao krajem 19. stoljeća*,
u: Slobodna Dalmacija, 18.07.2018.

a) Navedi četiri predgrađa grada Splita u kojima je bilo nastanjeno pučko, težačko i ribarsko stanovništvo? (4)

b) Koje su se dvije različite zone grada Splita formirale uz obalu kroz 19. stoljeće? (2)

c) Kako je nastala Istočna obala? (1)

d) Navedi nazive dviju stranki koje bile na vlasti u drugoj polovici 19. stoljeća u Splitu i imena njihovih predstavnika. (4)

9.4.5. Treći tjedan: Vježba 5

Zadatak 1: Pažljivo prati izlaganje Grupe VI i odgovori na sljedeća pitanja:

a) Navedi ime i prezime gradonačelnika Splita koji je inicirao izgradnju palače Bajamonti-Dešković u Splitu. Navedi godinu izgradnje palače i njezine funkcije u 19. stoljeću? (4)

b) Što je *rizalit*? (1)

c) Navedi jedan primjer renesansne palače uz Canal Grande u Veneciji koja poput Bajamontijeve palače ima samo bogato ukrašeno pročelje, dok su ostale strane palače bez dekoracije. (1)

Zadatak 2: Navedi ime venecijanskog arhitekta koji je projektirao Teatar Bajamonti i ime splitskog gradonačelnika koji je financirao njegovu izgradnju. (2)

Zadatak 3: Navedi društvene manifestacije koje su se održavale u Teatru Bajamonti i objasni njihovu povezanost s autonomaškom propagandom. (5)

Zadatak 4: Pažljivo promotri trgove na sljedećim reprodukcijama i odgovori na pitanja.

a) Na predviđene linije upiši naziv trga i grad u kojem se nalazi. (6)

b) Usporedi prikazane trgove. (5)

Zadatak 5: Objasni pojam *historicizam*. (2)

9.4.6. Treći tjedan: Vježba 6

Zadatak 1: Prepoznaj kazališta na fotografijama i upiši na predviđene linije imena gradova u kojima se nalaze. (4)

Slika 14.

Slika 15.

Slika 16.

Slika 17.

Zadatak 2: Objasni ulogu kazališta u kontinentalnoj Hrvatskoj i Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća. (3)

Zadatak 3: Navedi nazive dva tipa kazališta koja su obilježila drugu polovicu 19. stoljeća u Hrvatskoj i usporedite ih. Za svaki tip kazališta navedi po jedan primjer iz Hrvatske. (6)

Zadatak 4: Navedi imena arhitekata koji su projektirali Hrvatsko narodno kazalište u Splitu. (2)

9.4.7. Četvrti tjedan: Vježba 7

Zadatak 1: Pomoću fotografija dviju građevina opiši i usporedi njihov način podjele pročelja i način obrade fasada pročelja. (6)

Biskupova palača, Split, 1901.-1903.

Palača Medici-Riccardi,
Firenca, započeta 1444.

Zadatak 2: Objasni kako je s obzirom na funkcije katova Biskupove palače oblikovana fasada njezinog sjevernog pročelja. (3)

Zadatak 3: Na predviđene linije upiši podatke o Biskupovoj palači. (5)

Naziv građevine: _____

Arhitekt: _____

Graditelj: _____

Godina izgradnje: _____

Umjetnički stil: _____

Zadatak 4: Usporedi i opiši kompoziciju oba pročelja. Navedi njihove zajedničke elemente raščlambe zida i zajedničke dekorativne elemente. (4)

Palača Stock-Dujmović, Split

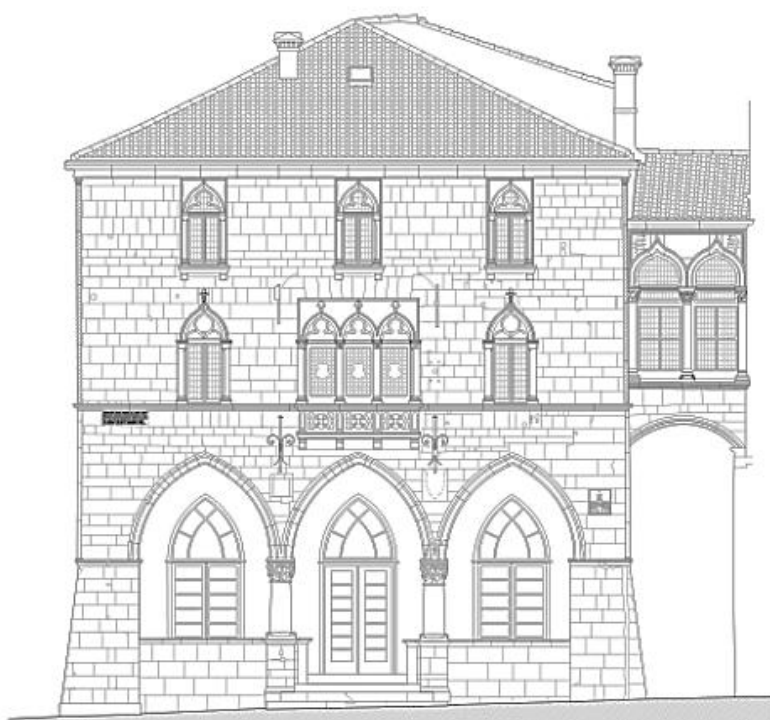
Palača Vendramin-Calergi, Venecija

9.4.8. Četvrti tjedan: Vježba 8

Zadatak 1: Tko je bio Vicko Andrić? Navedi jedan njegov ostvaren projekt u Splitu iz prve polovice 19. stoljeća i jednu njegovu konzervatorsku djelatnost u Splitu iz druge polovice 19. stoljeća. (3)

Zadatak 2: Tko je bio Don Frane Bulić i što je utemeljio? (2)

Zadatak 3: Crvenom bojom označi triforu. Žutom bojom označi monofore. Zelenom bojom označi arkade. Ljubičastom bojom označi balkon i konzole koje ga podržavaju. (5)

9.5. Radna bilježnica za terensku nastavu

Historicistička arhitektura u Splitu

**Radna bilježnica
za terensku nastavu**

Ime i prezime: _____

Datum: _____

Grupa: _____

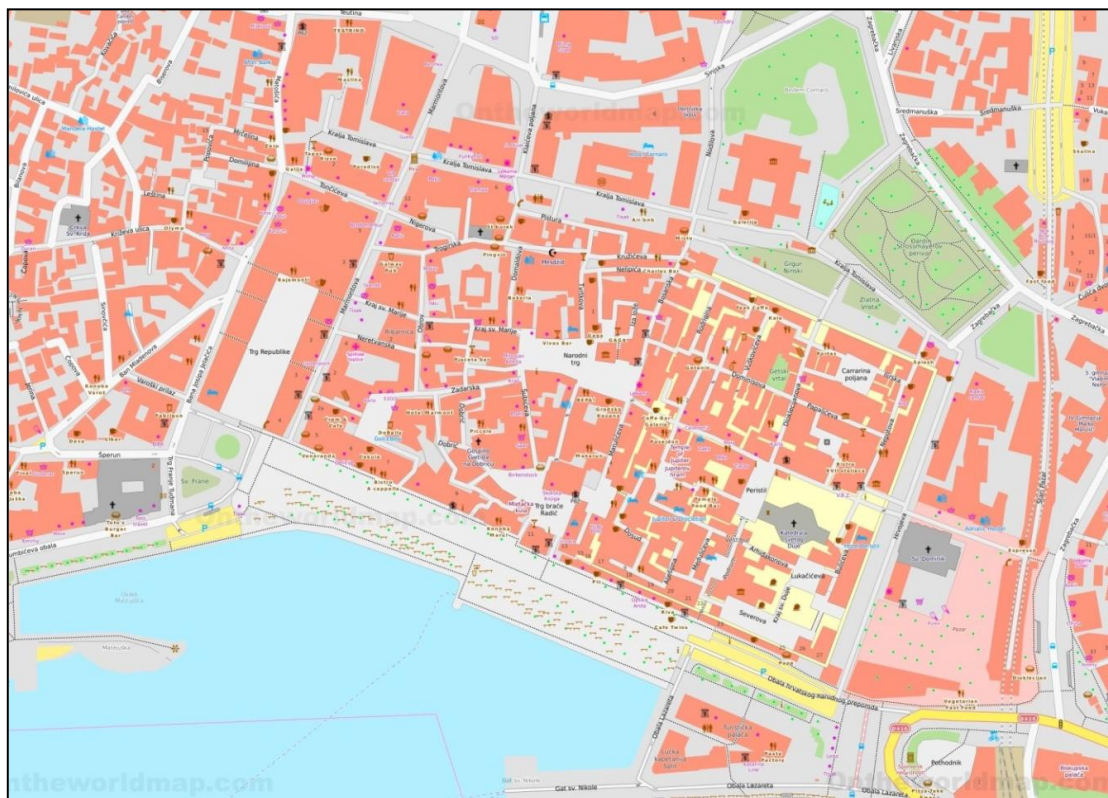
Broj ostvarenih bodova: _____

Vježba 1. Promotri prikazani isječak mape grada Splita i popis građevina. Prateći popis, tijekom terenske nastave na mapi označi gdje se nalaze sve građevine (brojkama ispred svake građevine) i upiši na predviđene linije njihove adrese i umjetnički stil u kojem su izgrađene ili restaurirane. (20)

Popis građevina za terensku nastavu u Splitu:

1. Palača Bajamonti _____, _____
2. Prokurative _____, _____
3. Crkva Gospe od Dobrića _____, _____
4. Lučka kapetanija _____, _____
5. Općinsko kazalište _____, _____
6. Kuća Perović _____, _____
7. Biskupova palača _____, _____
8. Palača Stock-Dujmović _____, _____
9. Crkva Sv. Frane _____, _____
10. Gradska vijećnica _____, _____

Slika 1.

Vježba 2. Spoji arhitekta s njihovim arhitektonskim ostvarenjima. (8)

Palača Bajamonti (1858.)	Ante Bezić (Šolta, 1849. – Split, 1906.)
Zapadno krilo Prokurativa (1863.-1867.)	Emil Vecchiatti (Split, 1830. – Split, 1901.)
Crkva Gospe od Dobrića (1868.)	Antonio Bajamonti (Split, 1822. – Split, 1891.)
Lučka kapetanija (1890.-1926.)	Ćiril Metod Iveković (Klanjec, 1864. – Zagreb, 1933.)
Općinsko kazalište (1891.-1893.)	Špiro Nakić (Split, 1872. – ?)
Kuća Perović (1896.)	Giovanni Battista Meduna (Venecija, 1800. – oko 1880.)
Biskupova palača (1901.-1903.)	Frane Rubčić (Zadar, 1841. – Split, 1898.)
Istočno krilo Prokurativa (1909.)	

Vježba 3. Fotografiraj sljedeće dekorativne elemente raščlambe na pročelju palače Bajamonti-Dešković: (3)

- a) plastična dekoracija iznad prozora koja podsjeća na trokutasti timpan
- b) naglašena natprozorna greda
- c) dekorativni friz ispod nazubljenog vijenca

Vježba 4. Linijom upari zadane pojmove s njihovom definicijom, a zatim ih označi na reprodukciji pripadajućim brojem. (8)

1. ABAK - niz lukova oslonjenih na stupove ili stupce
2. STUB - prozor razdijeljen kamenim stupićem na dva dijela, od kojih svaki završava lukom
3. ARKADE - slobodnostojeći nosač najčešće kvadratičnog presjeka
4. BIFORA - završna ploča na kapitelu antičkog stupa

Slika 2.

Vježba 5.

Koji je motiv zajednički ovim reproduciranim likovnim primjerima? (1)

Napiši naziv građevine kojoj pripada reproducirani detalj te okvirno vrijeme njenog nastanka. (8)

S obzirom na stupanj izbočenosti motiva (kojeg si prethodno prepoznao/la) imenuj vrstu reljefa. (4)

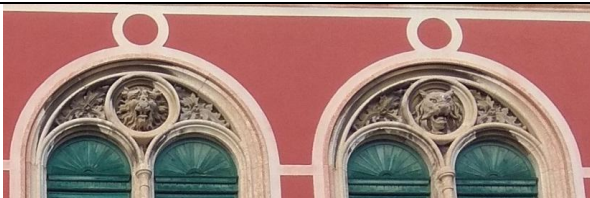
Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.

Slika 6.

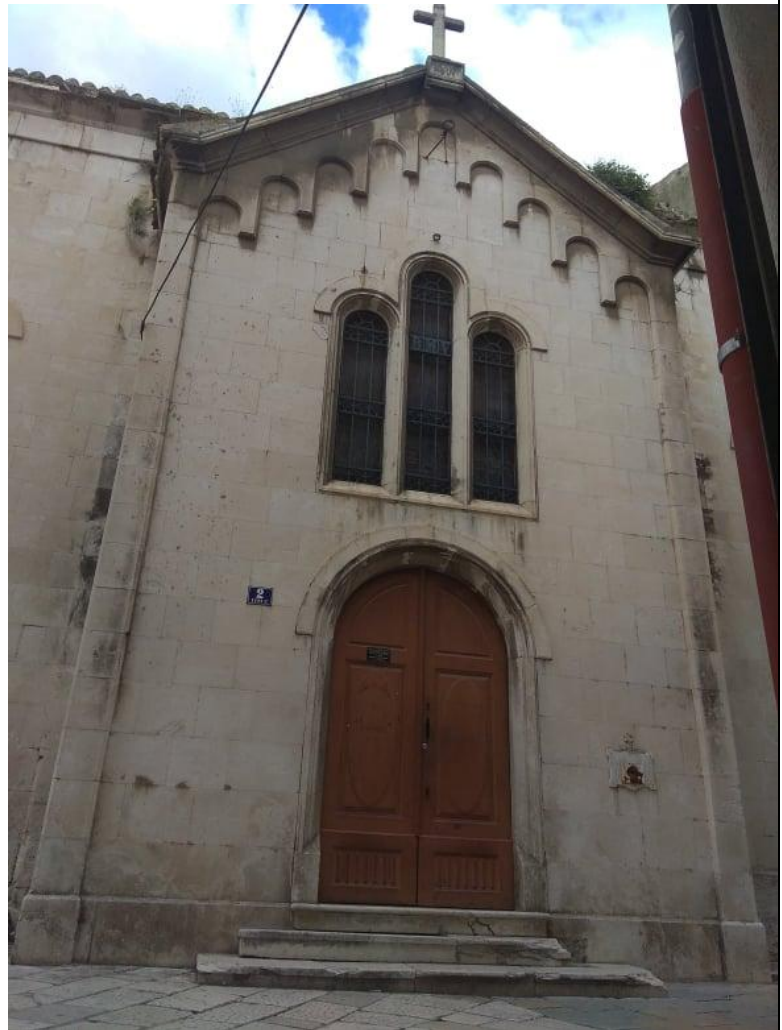
Pronađi poveznicu između prikaza i pisano ju objasni! (1)

Vježba 6. Na fotografiji označi tražene dijelove tako da ih strelicom spojiš s navedenim pojmovima. (3)

a) **POLUKRUŽNO
PROFILIRAN LUK**

b) **TRIFORA**

c) **SLIJEPI LUKOVI**

Slika 7. Gospa od Dobrića, Split

Vježba 7. Pažljivo promotri staru razglednicu iz 1898. godine na kojoj je u sredini prikazan spomenik i odgovorite na sljedeća pitanja:

a) Kako se naziva spomenik prikazan na razglednici? (1)

b) Koji dio grada je prikazan na razglednici? (1)

c) Što se danas nalazi na mjestu spomenika s razglednice? (1)

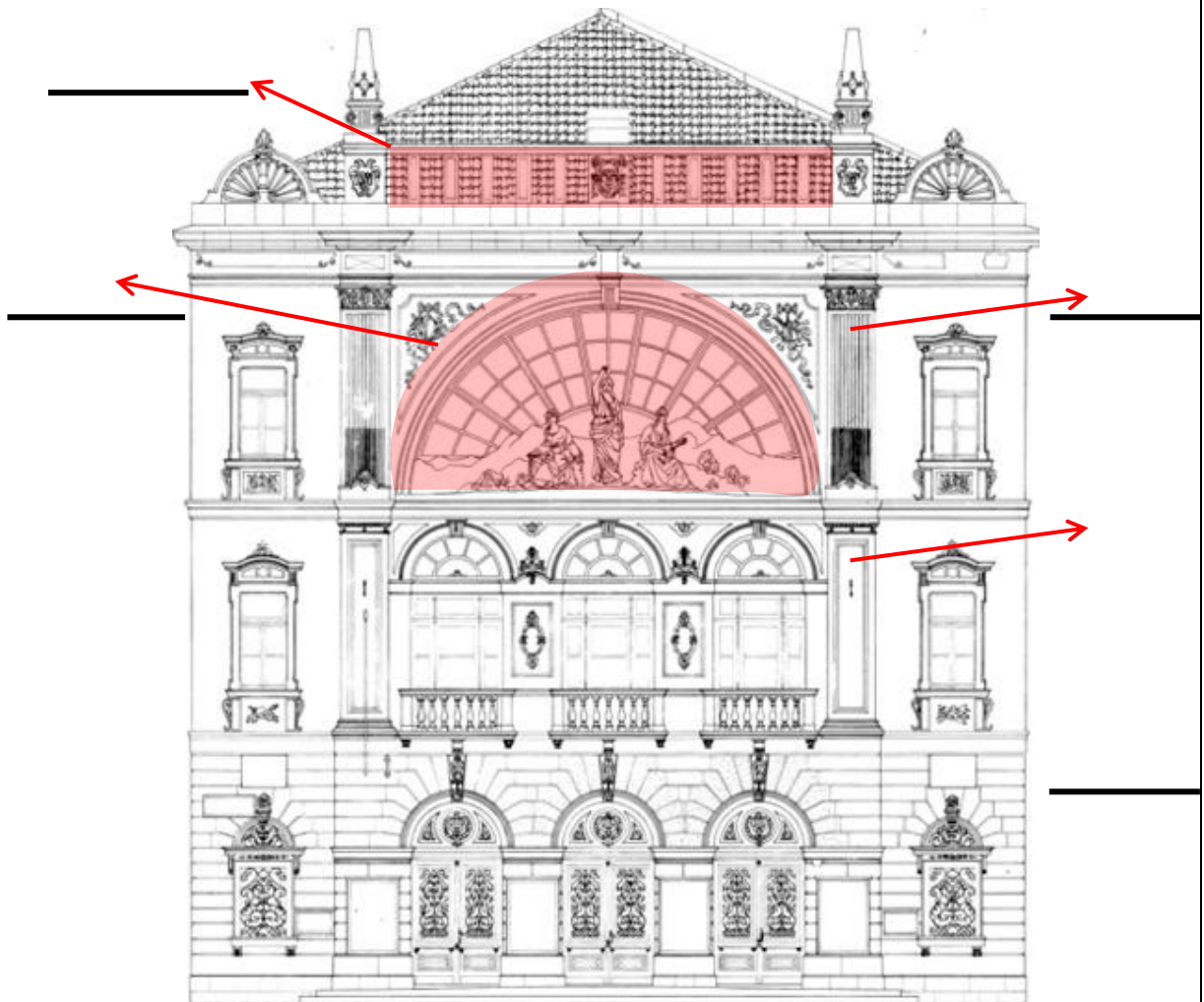

Slika 8.

Vježba 8. Upiši na predviđene linije pojmove koji nedostaju. Za svaku je prazninu predviđen jedan pojam. (7)

Bajamontijeva fontana je izrađena 1880. godine u milanskoj klesarsko-kiparskoj radionici R. Dall'Ara, a izradio ju je kipar Luigi _____. Izgradnju fontane je predložio i financirao _____ koji je od 1860. do 1880. godine bio gradonačelnik grada Splita. Fontana je podignuta kao spomenik koji je trebao simbolizirati obnovu _____. Fontanu je srušila _____ vlast dinamitom 1947. godine.

Vježba 9. Na skici pročelja Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu (Trg Gaje Bulata 1) upiši pojmove koji nedostaju na za to predviđene linije. (4)

Slika 9.

Vježba 10. Upiši definicije navedenih pojmova. (5)

PILASTAR: _____

KANELIRA: _____

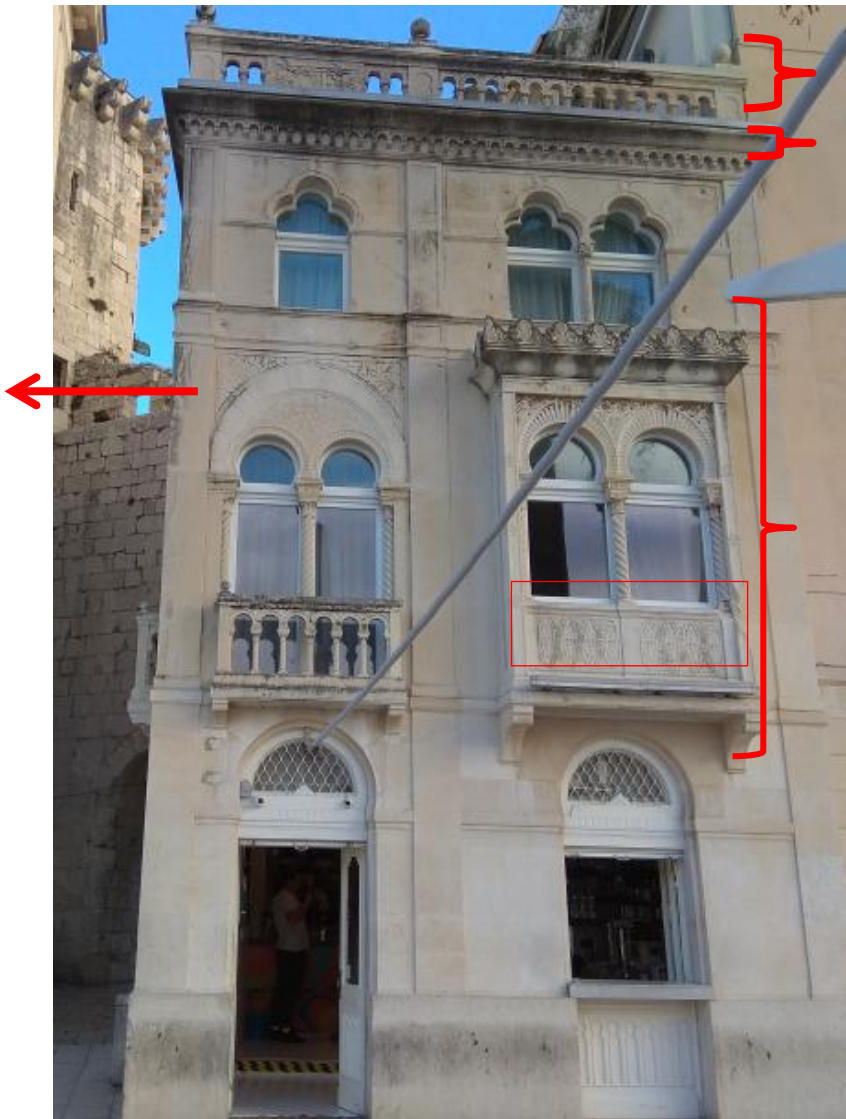
LUNETETA: _____

BALUSTRADA: _____

LEZENA: _____

Vježba 11. Linijom upari zadane pojmove s njihovom definicijom, a zatim ih označi na prikazanoj fotografiji pripadajućim brojem. (10)

- 1) SLIJEPI LUKOVI pravokutna zidna istaka nalik plosnatom stupcu s bazom i kapitelom priljubljenim uza zid
- 2) BALUSTRADA zatvorena prigradnja na gornjoj etaži na pročelju kuće, vrsta zatvorenog balkona
- 3) ERKER zid ili druga pregrada ispod prozorskog otvora, koja štiti od pada, a katkada može imati i dekorativnu namjenu
- 4) PARAPET niz lukova koji dekorativno raščlanjuju zid, ali ga ne probijaju
- 5) PILASTAR ograda na balkonu, sastavljena od balustera, koji nose rukohvat, a počivaju na jednako tako profiliranom podnožju

Slika 10.

Vježba 12. Pažljivo promotri sjeverno pročelje Biskupove palače. Pronađi i fotografiraj sljedeće elemente: (7)

1. kamena balustrada
2. prekinuti segmentni zabat
3. segmentni zabat
4. trokutasti zabat
5. polukružni luk od peterokutnih klesanaca sa zaglavnim kamenom
6. volutna konzola
7. detalj: završni vijenac sa zupcima i ovulima

Vježba 13. Provedi analizu arhitektonskog djela odgovarajući na navedena pitanja.

a) Navedi naziv djela te lokaciju. (2)

b) Koja je namjena/funkcija građevine? (1)

c) Opiši organizaciju pročelja građevine. (3)

d) Opiši kojih su oblika i proporcija ulazi i otvori? (2)

Vježba 14. Upiši u prazne kućice brojeve fotografiranih detalja koji nedostaju na fotografiji južnog pročelja palače Stock-Dujmović. (4)

Slika 11.

Slika 12.

Slika 13.

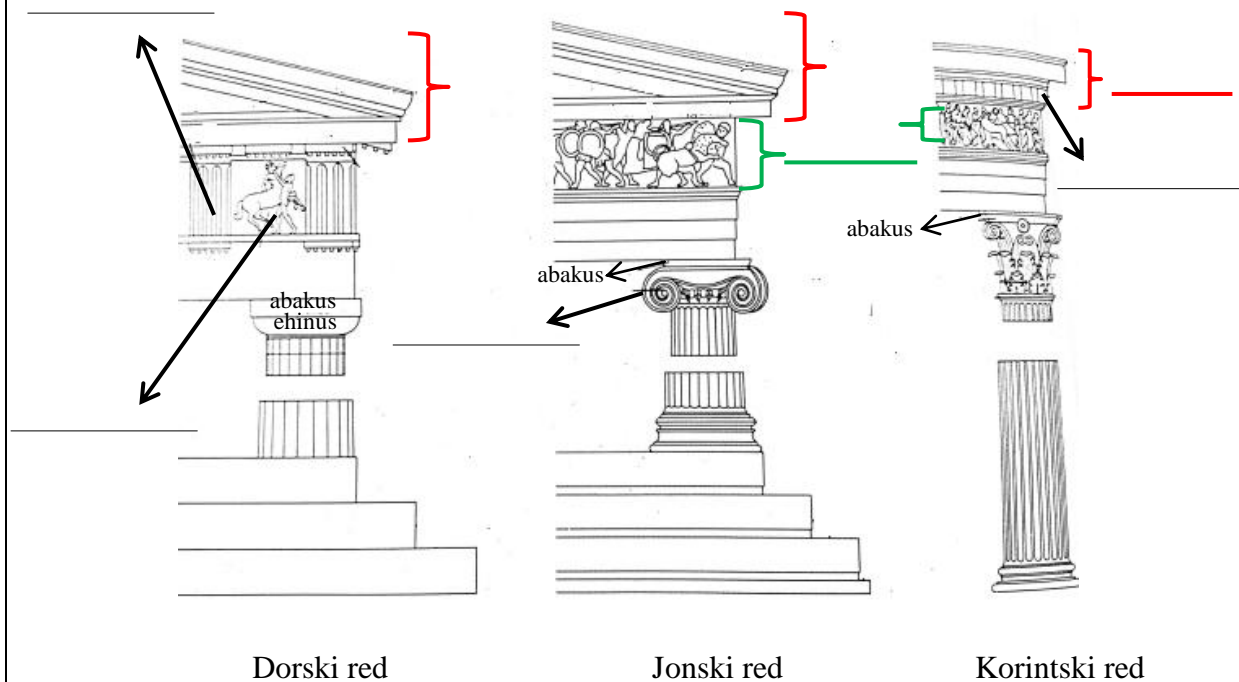

Slika 14.

Slika 15.

Vježba 15. Na predviđene linije zapiši dijelove koji su označeni na reprodukciji triju klasičnih arhitektonskih redova. (6)

Slika 16.

a) Kojem redu pripadaju detalji s fotografija 3 i 4 u 14. zadatku? (2)

Vježba 16. Upiši definicije navedenih pojmova. (6)

FRIZ: _____

METOPA: _____

TRIGLIF: _____

EDIKULA: _____

SUPERPONIRANJE: _____

KONZOLA: _____

Vježba 17. U zadana polja skiciraj navedene dijelove pročelja Stare gradske vijećnice u Splitu:

a) Skiciraj motiv četverolista na balustradi balkona. (1)

b) Skiciraj motiv prozorskog otvora zašiljenog trolisnog oblika i sa zašiljenim lučnim zaključkom obrubljenim motivom venecijanskog zupca s lisnatim stručkom na vrhu. (1)

9.6. Presentacije za učioničku nastavu

9.6.1. Presentacija za prvi tjedan učioničke nastave

<p>Godina: 2019.</p> <p>Historicistička arhitektura u Splitu: prijedlog projektne nastave iz predmeta <i>Likovna umjetnost</i></p> <p>1. FAZA PROJEKTNE NASTAVE: Učionička nastava</p>
Nastavnik učenicima najavljuje temu.

<p>1</p> <p>1. tjedan učioničke nastave</p> <p>Geografski smještaj i Povijesne okolnosti</p>
Grupa I najavljuje temu sata, dijeli radne listiće i objašnjava predstojeći zadatak.

2

GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ

Zadatak 1 Podebljanom točkom označi smještaj grada Splita.

Karta Hrvatske

Foto 1. *Slijepa* karta Hrvatske

Učenici rješavaju **Zadatak 1**.

3

Animirano rješenje zadatka 1

Karta Hrvatske

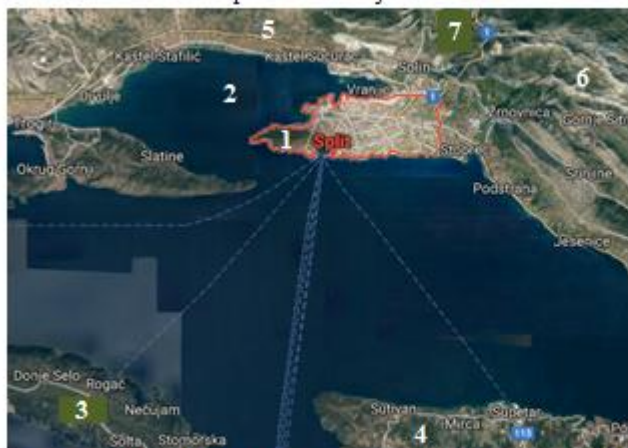
- grad i luka u srednjoj Dalmaciji
- sjedište Splitsko-dalmatinske županije
- drugi grad po veličini u Hrvatskoj

Foto 2. *Slijepa* karta Hrvatske

Foto 3. **Karta Hrvatske, detalj**

Jedan učenik pokazuje rješenje **Zadatka 1** na karti. Slijedi kratko ponavljanje sadržaja iz domene geografije i političkog statusa Splita.

- 4 Zadatak 2a)** Upiši pojmove koji nedostaju u tekstu koji opisuje geografski položaj Splita.
2b) Upiši nazive područja (na karti brojkama označenih) uz odgovarajuće brojeve na za to predviđene linije.

Satelitska karta Splita i okolice

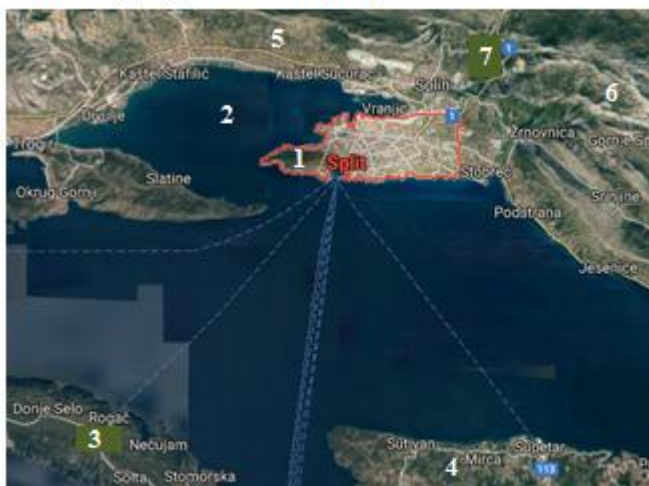
- 2b)** 1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
 5. _____
 6. _____
 7. _____

2a) Split leži na poluotoku na čijem je zapadnom dijelu smješten park-šuma _____. S otokom Čiovom Splitski poluotok zatvara _____ zaljev. Splitski poluotok okružuju otoci Čiovo, _____ i Hvar. Split je sa kopnene strane okružen golim ili dijelom pošumljenim okolnim stjenovitim planinama: _____ na sjeverozapadu i _____ na sjeveroistoku. Kliški klanac je jedini uski prolaz koji se nalazi između tih dviju planina, a utvrda koja se nalazi poviše tog klanca naziva se _____.

Foto 4. Satelitska karta Splita i okolice

Grupa I objašnjava učenicima **Zadatke 2a)** i **2b)**. Učenici samostalno rješavaju oba zadatka.

5 Animirana rješenja zadataka 2a) i 2b)

Satelitska karta Splita i okolice

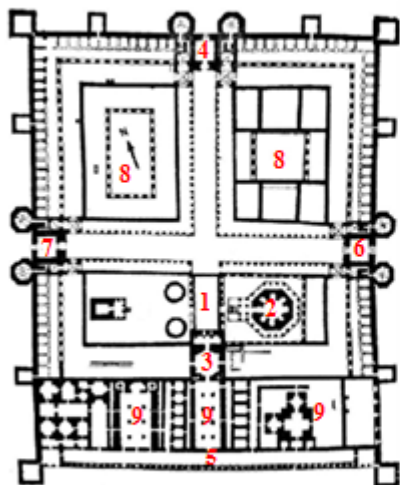
- 2b)** 1. Marjan
 2. Kaštelanski
 zaljev
 3. Šolta
 4. Brač
 5. Kozjak
 6. Mosor
 7. Klis

2a) Split leži na poluotoku na čijem je zapadnom dijelu smješten park-šuma Marjan. S otokom Čiovom Splitski poluotok zatvara Kaštelanski zaljev. Splitski poluotok okružuju otoci Čiovo, Šolta, Brač i Hvar. Split je sa kopnene strane okružen golim ili dijelom pošumljenim okolnim stjenovitim planinama: Kozjakom na sjeverozapadu i Mosorom na sjeveroistoku. Kliški klanac je jedini uski prolaz koji se nalazi između tih dviju planina, a utvrda koja se nalazi poviše tog klanca naziva se Klis.

Foto 5. Satelitska karta Splita i okolice

Slijedi usmena analiza vježbe. Prozvani učenici čitaju svoja rješenja **zadataka 2a)** i **2b)**.

6 **Zadatak 3** Upiši brojke označenih dijelova tlocrta u kvadratiće pokraj odgovarajućih pojmova. Plavom bojom označi *cardo*, a žutom *decumanus*.

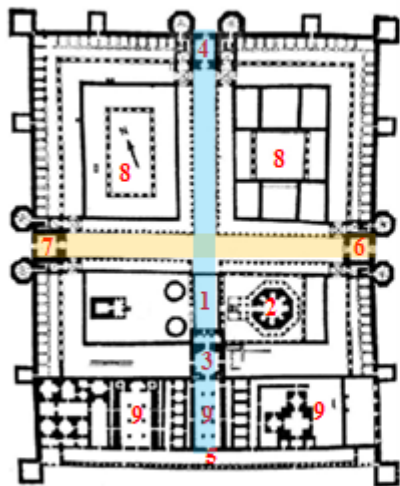
- Zlatna vrata
- Srebrna vrata
- Željezna vrata
- Mjedena vrata
- Dioklecijanov mauzolej
- vestibul
- Peristil
- carske odaje
- stanovi vojnika

Dioklecijanova palača, 4. st., Split, tlocrt

Foto 6. Tlocrt Dioklecijanove palače, 4. st., Split

Grupa I objašnjava **Zadatak 3** i učenici ga samostalno rješavaju.

7 Animirana rješenja **zadatka 3** Upiši brojke označenih dijelova tlocrta u kvadratiće pokraj odgovarajućih pojmova. Plavom bojom označi *cardo*, a žutom *decumanus*.

- 4 Zlatna vrata
- 6 Srebrna vrata
- 7 Željezna vrata
- 5 Mjedena vrata
- 2 Dioklecijanov mauzolej
- 3 vestibul
- 1 Peristil
- 9 carske odaje
- 8 stanovi vojnika

Dioklecijanova palača, 4. st., Split, tlocrt

Foto 7. Tlocrt Dioklecijanove palače, 4. st., Split

Grupa I započinje s učenicima raspravu o nastanku, izgledu i funkciji Palače. Tijekom rasprave u prezentaciji se postupno pojavljuju rješenja **Zadatka 3**.

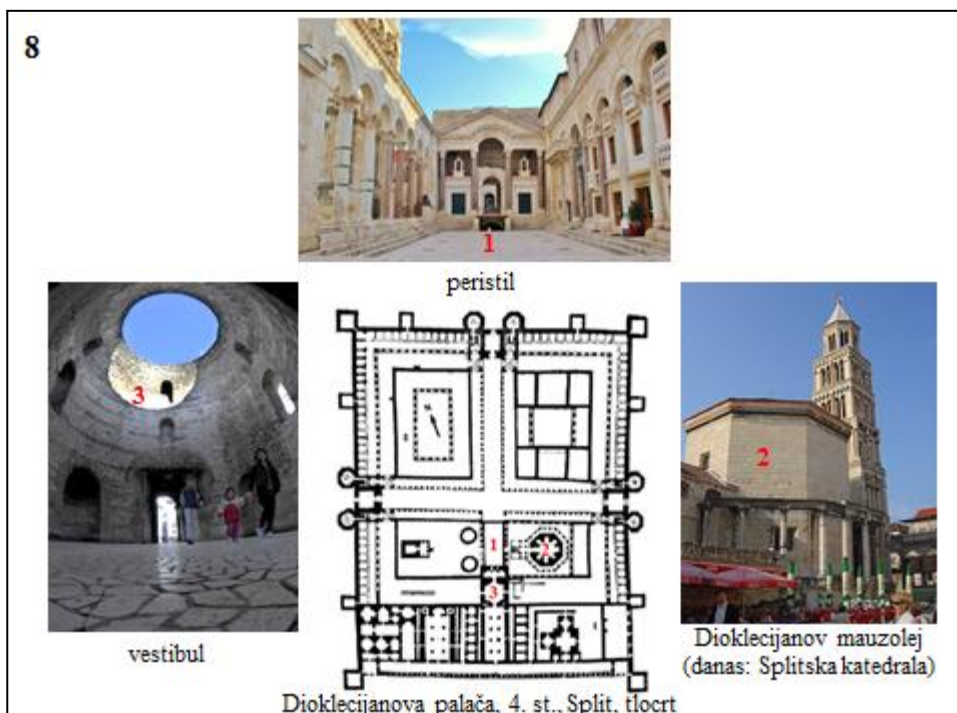

Foto 8. Tlocrt Dioklecijanove palače, 4. st., Split

Foto 9. Peristil, Dioklecijanova palača, 4. st., Split

Foto 10. Dioklecijanov mauzolej (danas: Splitska katedrala), Dioklecijanova palača, 4. st., Split

Foto 11. Vestibul, Dioklecijanova palača, 4.st., Split

Učenici usmeno opisuju današnji izgled i prisjećaju se funkcije peristila, vestibula i Dioklecijanovog mauzoleja (današnje Katedrale) u kasnoj antici.

Foto 12. Karta s označenim područjem Mletačke Republike 1796. godine

Foto 13. Grb Dalmacije pod Mlećima

Grupa II podsjeća učenike da je grad Split nekoć bio pod vlašću Venecije i opisuje ratove između Mlečana i Turaka.

10

Urbanizam i povijesne okolnosti grada Splita

- nastanak: druga polovica 17. stoljeća
- dva polubastiona i tri bastiona, povezani bedemima i kortinama

Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Foto 14./15. Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Grupa II podsjeća učenike da je grad Split nekoć bio pod vlašću Venecije i opisuje ratove između Mlečana i Turaka.

II Zadatak 1. Pažljivo promotrite plan grada Splita iz 1764. godine (prema R. Adamu), upišite nazive utvrda, bastiona i polubastiona na za to predviđene linije prateći izlaganje II. grupe.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____
- 6 _____
- 7 _____

Foto 16. Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Nastavnik upućuje učenike da slijede njegovo izlaganje kako bi riješili **Zadatak 1** u Vježbi 2.

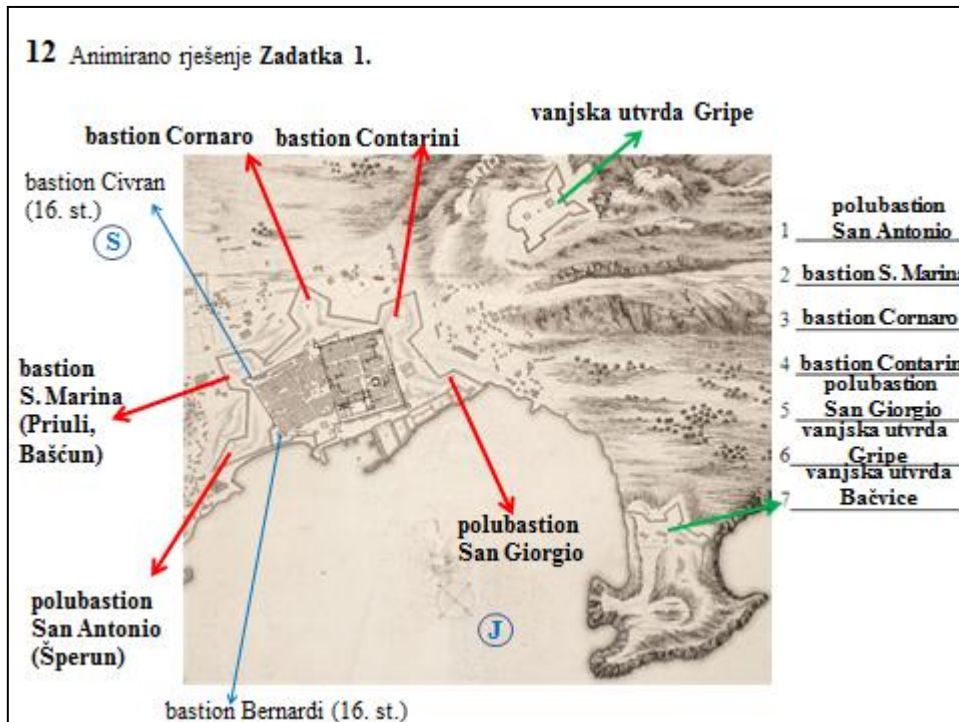

Foto 17. Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Nastavnik proziva učenike da pročitaju rješenje **Zadatka 1.** i zajedno ih s njima analizira. Rješenje se pojavljuje u prezentaciji.

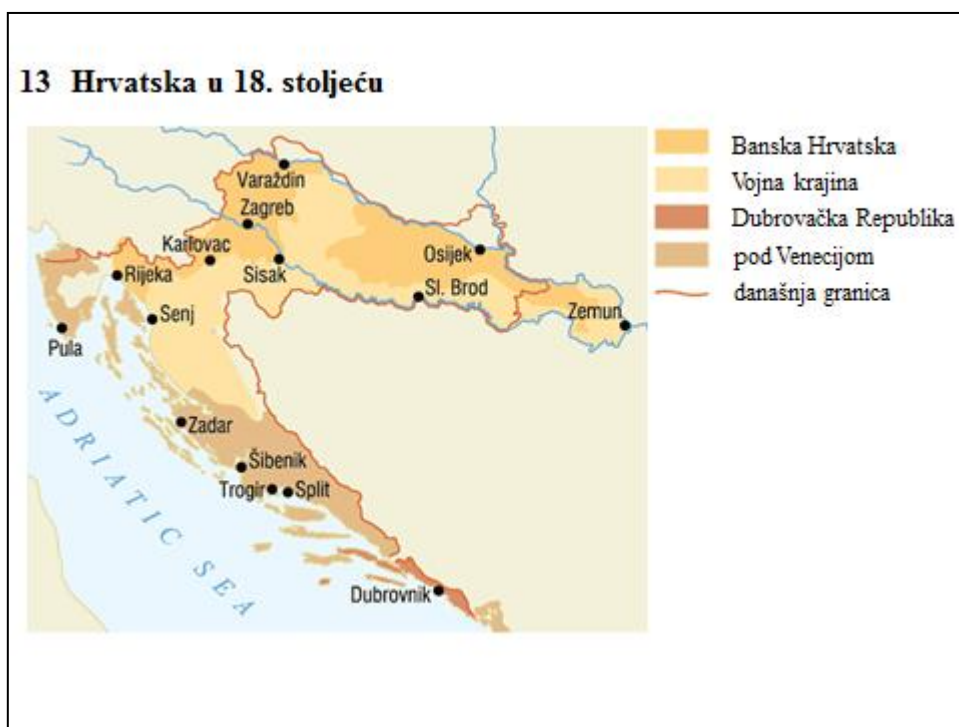

Foto 18. **Karta Hrvatske – podjela u 18. stoljeću**

Nastavnik objašnjava učenicima da je Split do 1797. godine bio pod upravom Venecije i opisuje političku podijeljenost ostalih dijelova Hrvatske u 18. stoljeću.

14

Napoleon I. Bonaparte
(Korzika, 1769. – Sveta Helena, 1821.)

1789. – Francuska revolucija

1797. – pad Venecije (središte Mletačke Republike)

1797.-1806. – 1. austrijska vlast u Dalmaciji

1805. – Mir u Požunu: Napoleon dobiva Veneciju i njene pokrajine: Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku

1806.-1813. – francuska vlast u Dalmaciji

Foto 19. Jacques-Louis David, *Napoleon u svojoj radnoj sobi*, ulje na platnu, 1812., Nacionalna galerija umjetnosti, Washington

Nastavnik objašnjava učenicima povijesne okolnosti u Hrvatskoj krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Poseban je naglasak na dijelovima Hrvatske koji su potpali pod francusku vlast u periodu od 1805. do 1809. godine, a među njih spada Dalmacija.

15

Auguste Marmont
(Châtillon sur Seine, 1774. – Venecija, 1852.)

1805. – vojni zapovjednik za Dalmaciju

1809. – glavni guverner Ilirskih pokrajina

Foto 20. Jean-Baptiste Paulin Guérin, *Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont, Maršal Francuske*, ulje na platnu, 1837., palača Versailles, Pariz

Nastavnik govori o značaju Augustea Marmonta za područje Dalmacije u 19. stoljeću.

16 Zadatak 4. Na karti Hrvatske crvenom bojom označi područje Ilirskih pokrajina (1809.–1813.). Plavom bojom označi područje Hrvatske koje je u vrijeme francuske okupacije (1809.-1813.) ostalo pod upravom Austrijskog Carstva.

1809. – 1813.

Ilirske pokrajine

- južno od Save

- Francusko Carstvo

Sava

- granica između Ilirskih

pokrajina i Austrijskog

Carstva

Foto 21. Karta Hrvatske u doba francuske okupacije

Učenici rješavaju **Zadatak 4.** nakon što su saslušali izlaganje nastavnika o povijesnim okolnostima u Hrvatskoj u doba francuske okupacije.

17 Animirano rješenje **Zadatka 4.**

1809. – 1813.

Ilirske pokrajine

- južno od Save

- Francusko Carstvo

Sava

- granica između Ilirskih

pokrajina i Austrijskog

Carstva

Foto 22. Karta Hrvatske u doba francuske okupacije

Jedan učenik pokazuje na karti Hrvatske kojim je bojama označio tražena područja u **Zadatku 4.**

18 1813.- Bitka kod Leipziga (Bitka naroda)

- Koji francuski vojskovođa je poražen u bitki? Napoleon I. Bonaparte

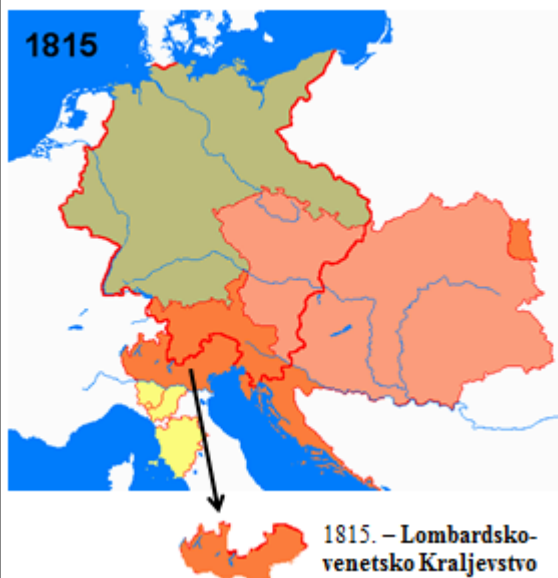

Ernest Meissonier (Lyon, 1815. – Pariz, 1891.),
1814., *Francuska kampanja, 1864. god.*, ulje na platnu,
52 cm x 86 cm, Muzej d'Orsay, Pariz

Foto 23. Ernest Meissonier, *1814., Francuska kampanja, 1864. god.*, ulje na platnu, Muzej d'Orsay, Pariz

Nastavnik traži od učenika da usmeno navedu ime francuskog vojskovođe koji je bio poražen u bitki kod Leipziga i zatim objašnjava što se dogodilo u bitki kod Leipziga.

19

■ Austrijsko Carstvo do 1815.
■ Austrijsko Carstvo od 1815.
■ države u Njemačkom Savezu

1815. - Ilirske pokrajine pripale Austriji

1815.-1918. – austrijska vlast u Dalmaciji

1815. – Lombardsko-venetsko Kraljevstvo

Foto 24. *Slijepa* karta Europe – politička podijeljenost 1815. godine

Nastavnik objašnjava učenicima politička zbivanja u Europi 1815. godine i ističe da je Split Bečkim kongresom 1814. godine službeno vraćen pod austrijsku vlast.

20 Animirano rješenje Zadatka 5.

Linijom pridružite vladavine u Dalmaciji odgovarajućim vremenskim razdobljima.

a) prva austrijska vlast	1420.-1797.
b) mletačka vlast	1797.-1806.
c) druga austrijska vlast	1805.-1813.
d) francuska vlast	1813.-1918.

Učenici samostalno rješavaju **Zadatak 5** koji im služi kao ponavljanje gradiva vezanog uz prvi tjedan učioničke nastave.

21

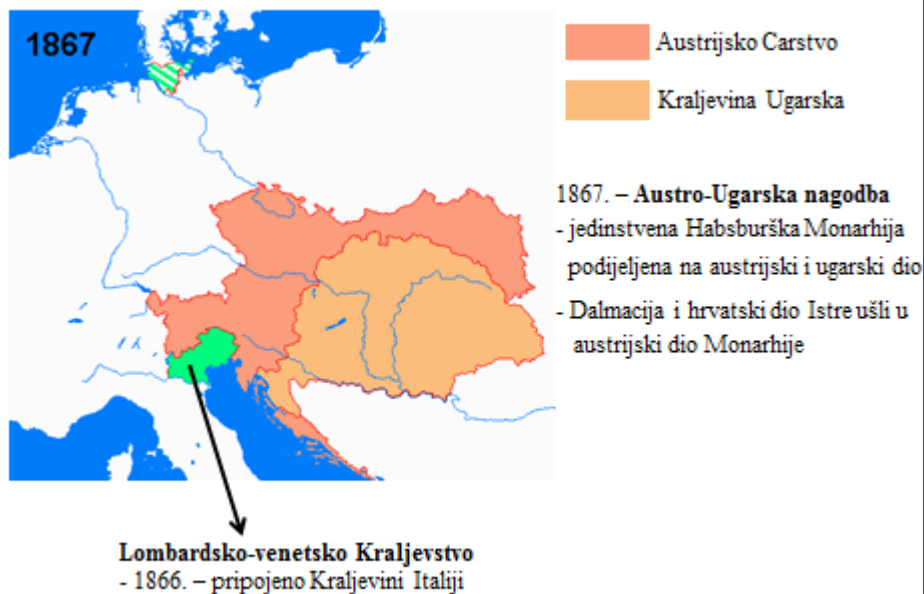

Foto 25. *Slijepa* karta Europe – politička podijeljenost 1867. godine

Nastavnik objašnjava kako je Austro-Ugarska nagodba utjecala na političku podijeljenost hrvatskih zemalja.

9.6.2. Prezentacija za drugi tjedan učioničke nastave

1

2. tjedan učioničke nastave

Urbanistički razvoj Splita u 19. stoljeću

Nastavnik najavljuje učenicima novu temu.

2

Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Foto 26. **Robert Adam, *Plan grada*, 1764.**

Nastavnik učenike podsjeća da je Split početkom 19. stoljeća bio podijeljen na antički Stari grad unutar zidina Dioklecijanove palače i srednjovjekovni Novi grad pod nazivom „Burgus”.

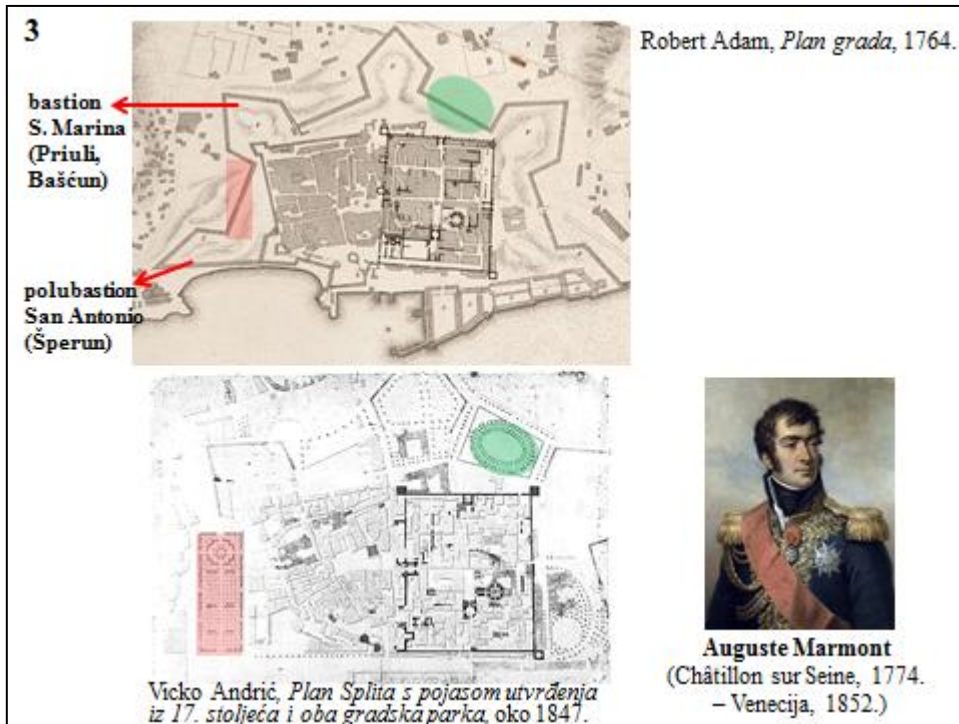

Foto 27. Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Foto 28. Plan Splita s pojasom utvrđenja iz 17. stoljeća i oba gradska parka. (Oko 1847.)

Foto 29. Jean-Baptiste Paulin Guérin, *Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont, Maršal Francuske*, ulje na platnu, 1837., palača Versailles, Pariz

Marmontov perivoj je na prezentaciji označen crvenom bojom, a Gradski perivoj zelenom bojom.

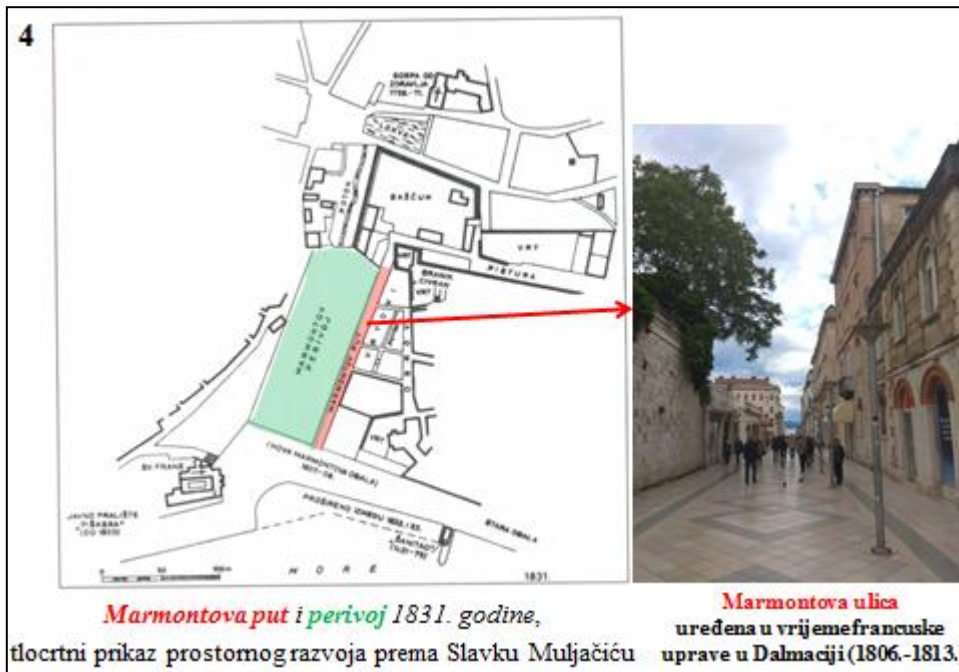
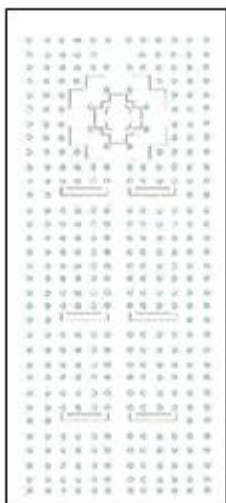

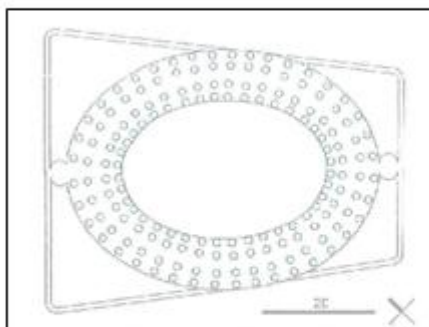
Foto 31. Marmontova ulica

Grupa II opisuje nastanak i izgled Marmontove ulice.

5 Zadatak 1. Usporedi prikazane tlocрте.

Marmontov perivoj, 1847.

Gradski perivoj, 1846.

Foto 32. **Marmontov perivoj, 1847.**

Foto 33. **Gradski perivoj u planu grada iz 1846., autor plana Vicko Andrić**

Učenici rješavaju **Zadatak 1** u trećoj vježbi. Grupa II proziva učenike da pročitaju svoje opise i usporedbe tlocрта u **Zadatku 1** te ih zajedno s njima usmeno analizira.

6 Splitsko groblje Sustipan (1826.)

satelitska karta Sustipanskog groblja

- značajan primjer grobljanskih perivoja iz 19. stoljeća u Splitu

Foto 34. **Satelitska karta Sustipanskog groblja**

Grupa III započinje s izlaganjem o splitskom groblju Sustipan.

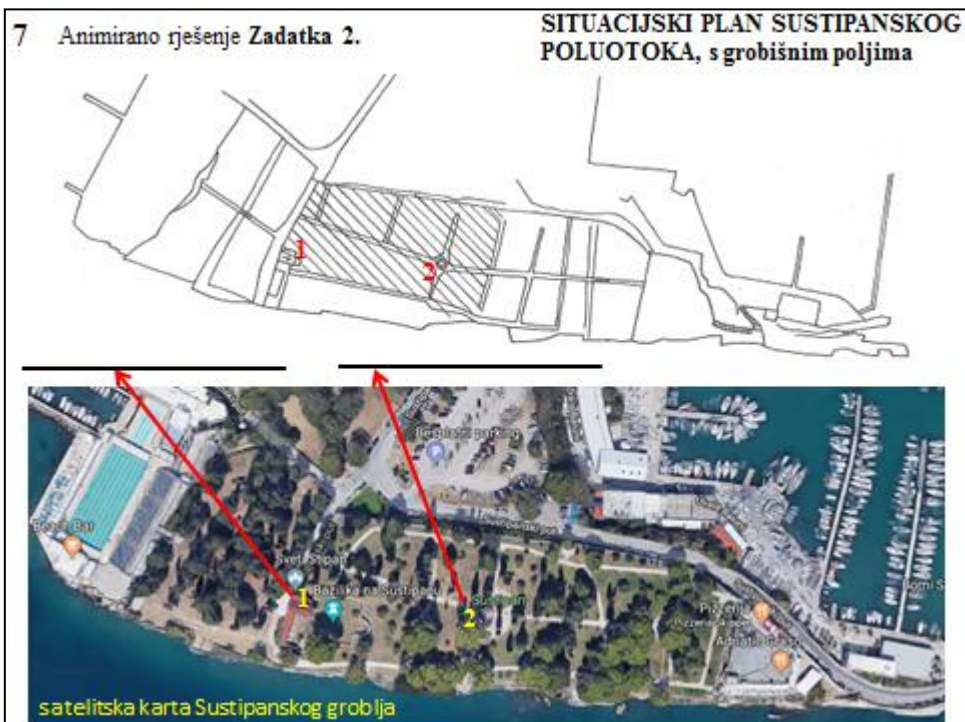

Foto 35. Preris iz Katastarskog plana Splita. Mjerilo 1:200 (Šrafiran dio groblja što ga je autor predložio za očuvanje kao cjeline)

Foto 36. Satelitska karta Sustipanskog groblja

Učenici rješavaju **Zadatak 2**, a zatim se rješenje prikazuje na prezentaciji. Grupa III daje učenicima upute da pažljivo prate daljnje izlaganje kako bi u **Zadatku 2** na predviđene linije mogli upisati podatke o označenim objektima na satelitskoj karti.

8 Splitsko groblje Sustipan

crkva sv. Stjepana Prvomučenika u Splitu, 1814.

ostaci trobrodne ranokršćanske bazilike

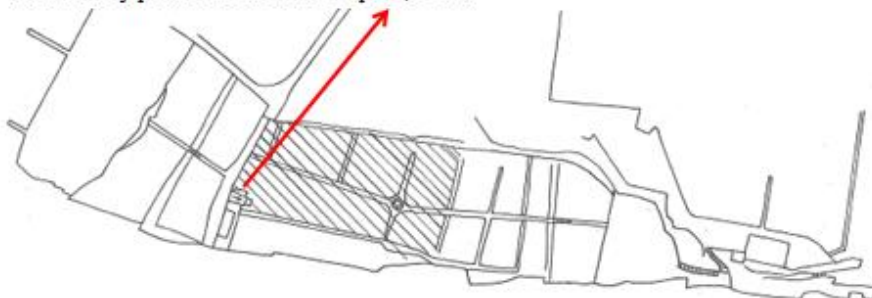

Foto 37. Crkva sv. Stjepana Prvomučenika u Splitu, 1814.

Foto 38. Ostaci trobrodne ranokršćanske bazilike na Sustipanskom groblju

Foto 39. Preris iz Katastarskog plana Splita. Mjerilo 1:200

Grupa III drži izlaganje o župnoj crkvi Svetog Stjepana Prvomučenika i animacijom na *Prerisu* označava njezinu lokaciju.

9 Splitsko groblje Sustipan

Vicko Andrić, klasicistički paviljon, 1826.

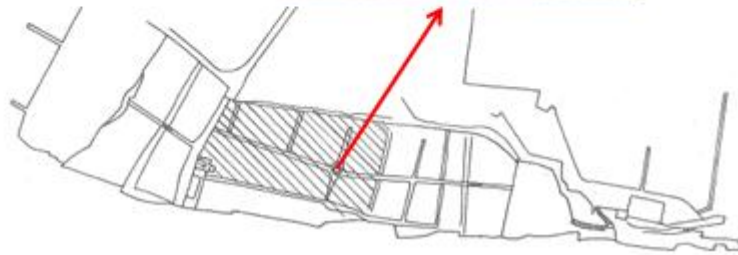

Foto 40. Vicko Andrić, klasicistički paviljon, 1826.

Foto 41. Preris iz Katastarskog plana Splita. Mjerilo 1:200

Grupa III izlaže o klasicističkom paviljonu Vicka Andrića i animacijom se na prezentaciji označuje njegova lokacija.

10 Animirano rješenje Zadatka 2.

SITUACIJSKI PLAN SUSTIPANSKOG
POLUOTOKA, s grobišnim poljima

Župna crkva Svetog Stjepana
Prvomučenika, 1814.

Paviljon (Glorijet), 1826.

satelitska karta Sustipanskog groblja

Foto 42. Preris iz Katastarskog plana Splita. Mjerilo 1:200

Foto 43. Satelitska karta Sustipanskog groblja

Na prezentaciji se prikazuju potpuna rješenja Zadatka 2.

11 Park-šuma Marjan

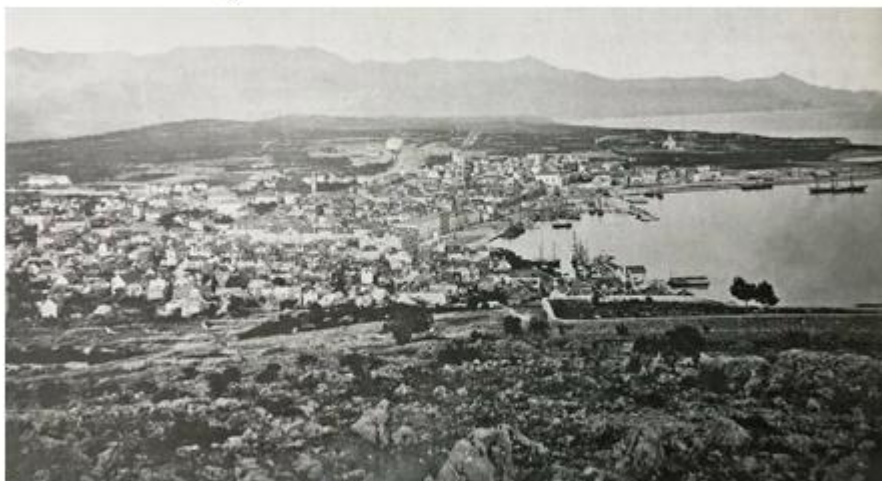

istočna strana još nepošumljenog Marjana, snimljeno 1870. godine

Foto 44. Jedna od prvih fotografija istočne strane nepošumljenog Marjana, iz 1870. godine

Grupa IV započinje svoje izlaganje o park-šumi Marjan.

12 Park-šuma Marjan

pogled s Marjana na Split, oko 1880. godine

Foto 45. Pogled s Marjana na Split, oko 1880. godine

Grupa IV izlaže o izgledu park-šume Marjan u drugoj polovici 19. stoljeća.

13 Park-šuma Marjan

1852. – prvo pošumljavanje Marjana alepskim borom na Židovskom groblju

1884. – sustavno pošumljavanje Marjana

borova šuma na Židovskom groblju
konce osamdesetih godina 19. stoljeća

Park-šuma Marjan,
alepski bor (*Pinus halepensis* Mill.)

Foto 46. **Borova šuma na Židovskom groblju konce osamdesetih godina 19. stoljeća**

Foto 47. **Prorijeđena šuma alepskog bora na Marjanu**

Grupa IV objašnjava učenicima da se od 1884. godine Marjan počinje sustavno pošumljavati zimzelenim vrstama, osobito alepskim borom (*Pinus halepensis*).

14 Park-šuma Marjan

Pogled na Marjan iz zraka, početkom 21. stoljeća

Foto 48. **Pogled na Marjan iz zraka, početkom 21. stoljeća**

Grupa IV pomoću fotografije objašnjava kako je pošumljavanje uvelike pridonijelo izgledu Marjana.

15 Razvoj tržnica

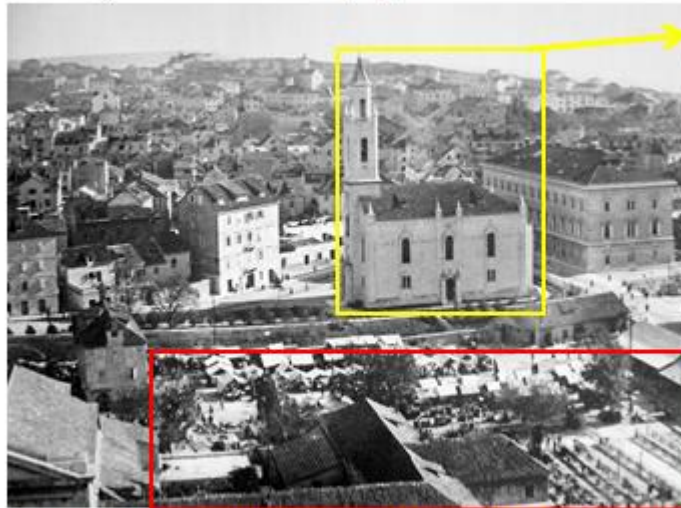

Voćni trg, današnji Trg braće Radić u zapadnom srednjovjekovnom proširenju povijesne jezgre koji je služio kao tržnica.

Foto 49. Voćni trg, današnji Trg braće Radić

Grupa IV započinje izlaganje o razvoju tržnica u Splitu u 19. stoljeću i pritom objašnjava ulogu Voćnog Trga.

16 Razvoj tržnica – Uređenje pazara

crkva sv. Petra
(srušena 1944.)

Pogled prema istoku na dio grada. Splitski Pazar prije II. svjetskog rata.

Foto 50. Pogled prema istoku na dio grada Splita. Splitski Pazar prije II. svjetskog rata.

Grupa IV izlaže o uređenju prostora pazara u drugoj polovici 19. stoljeća. Na prezentaciji su animacijom označeni splitski Pazar i neoromanička crkva Sv. Petra.

17 Razvoj tržnica – Uređenje pazara

Pogled prema zapadu na dio grada. U prvom planu je pazar, desno katedrala sv. Dujma, a u pozadini brdo Marjan

Foto 51. **Pogled prema zapadnom dijelu grada Splita s Pazarom u prvom planu.**

Grupa IV upućuje učenike da pažljivo promotre sliku na prezentaciji i postavlja im pitanja: *Koju zaštićenu prirodnu cjelinu prepoznajete na slici? Koja dva primjera arhitekture prepoznajete na slici?*

18

južno pročelje Dioklecijanove palače, 1802.

Foto 52. **Louis-François Cassas (Azay-le-Ferron, 1756. – Versailles, 1827.), Južno pročelje Dioklecijanove palače, 1802.**

Grupa V opisuje izgled južne strane grada Splita okrenute prema morskoj uvali na jugu u 17. i 18. stoljeću.

19 Splitska riva

1807.-1808. – produžetak Rive od Venecijanskog kaštela prema zapadu nasipom

1833.-1853. – proširenje Rive

Tlocrtni prikaz prostornog razvoja prema Slavku Muljačiću, 1831.

Foto 53. Tlocrtni prikaz prostornog razvoja prema Slavku Muljačiću, 1831.

Grupa V započinje izlaganje o razvoju splitske Rive u 19. stoljeću. Na prezentaciji je crvenom bojom označen dio Rive koji je od 1807. do 1808. godine produžen prema zapadu nasipom od Venecijanskog kaštela, a zelenom je bojom označen dio Rive koji je između 1833. i 1853. godine proširen prema jugu.

20 Splitska riva

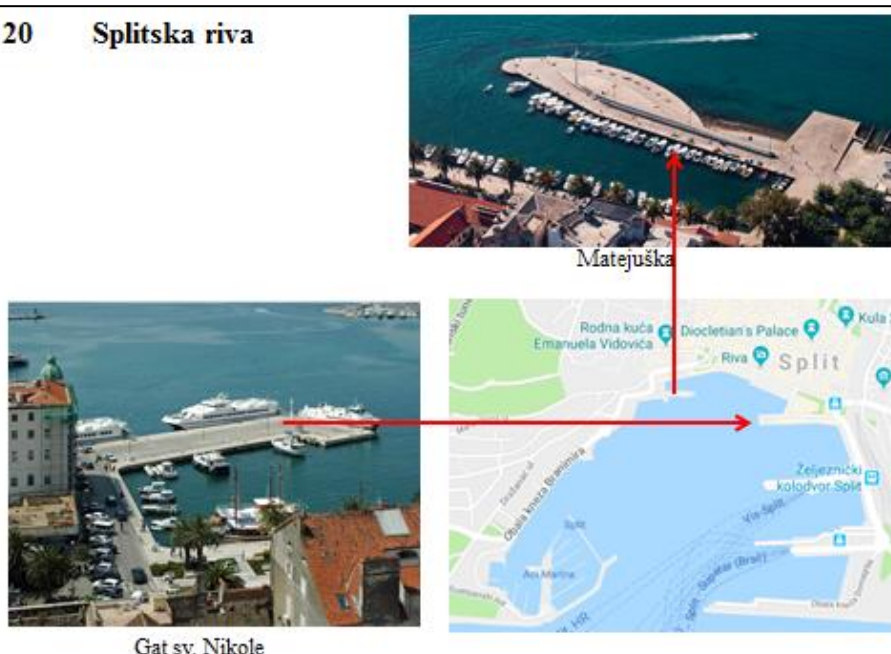

Foto 54. **Karta Splita, uvećani prikaz luke ispred Rive**

Foto 55. **Gat sv. Nikole**

Foto 56. **Matejuška**

Grupa V objašnjava učenicima kada je proširen gat sv. Nikole.

21 Istočna obala (Nova obala)

Karta naselja u Splitu

Istočna obala (Nova obala): 2. pol. 19. st.
Današnji naziv: Obala kneza Domagoja

Foto 57. Karta Splita

Grupa VIII započinje izlaganje o razvoju Istočne obale u Splitu.
Na prezentaciji se animacijom na karti grada Splita označuje nekadašnja težačka četvrt Lučac na istočnoj strani grada i današnja Obala kneza Domagoja.

22 Animirano rješenje Zadatka 1.

Zvonik sv. Duje
Restauracija
(1890.-1908.)

Crkva Sv. Petra
na Lučcu,
Gradnja: 1863.-1871.
Porušena: 1944.

Istočna obala potkraj 19. stoljeća

Foto 58. Istočna obala Splita potkraj 19. stoljeća

Foto 59. Zvonik sv. Duje pod skelama (restauracija: 1890.-1908.)

Foto 60. Crkva sv. Petra na Lučcu (1863.-1871.)

Nakon što su učenici riješili **Zadatak 1**, slijedi usmena analiza rješenja.

9.6.3. Presentacija za treći tjedan učioničke nastave

1

3. tjedan učioničke nastave

Historicistička arhitektura u Splitu
u drugoj polovici 19. stoljeća

Grupa VI upućuje učenike da pažljivo prate izlaganje koje slijedi i da zapisuju bilješke kako bi mogli riješiti **Zadatak 1**.

2 Palača Bajamonti-Dešković

Gradnja: 1858.

Današnji naziv: Palača Bajamonti-Dešković

Adresa: Trg dr. Franje Tuđmana 3

dr. Antonio Bajamonti
(Split, 1822. – Split, 1891.)

Foto 61. Antonio Bajamonti, Palača Bajamonti-Dešković, istočno pročelje

Foto 62. Antonio Bajamonti (Split, 1822. – Split, 1891.)

Grupa VI započinje izlaganje o datumu i inicijatoru izgradnje palače Bajamonti-Dešković.

3 Palača Bajamonti

Foto 63. **Antonio Bajamonti, Palača Bajamonti-Dešković, istoč. pročelje**
Grupa VI izlaže o formalnim karakteristikama istočnog pročelja palače Bajamonti-Dešković. Na prezentaciji su animacijom istaknuti elementi raščlambe pročelja koje učenici zajedno s grupom VI analiziraju na satu.

4

Odlika većine talijanskih palača:
ukrašeno samo glavno pročelje

Gradnja: 1858.
Današnji naziv: Palača Bajamonti-Dešković

Gradnja: 1533.-1556.
Palazzo Corner della Ca' Grande, Venecija

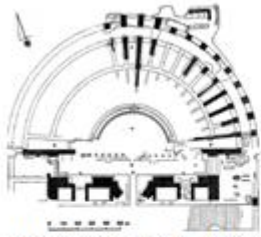
Foto 64. **Antonio Bajamonti, Palača Bajamonti-Dešković, detalj istoč. pročelja i južne fasade**

Foto 65. **Jacopo Sansovino, Palazzo Corner della Ca' Grande, Venecija, 1533.-1556.**

Grupa VI učenicima postavlja pitanje:

Koja je zajednička karakteristika oba prikazana primjera s obzirom na dekoraciju pročelja i ostalih strana fasada?

5

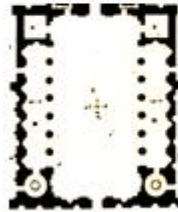

Tlocrt teatra po E. Dyggveu

Salonitanski teatar,
kraj 1.st./poč.2. st., Solin

ANTIKA
- kazališta na otvorenom

Tlocrt peristila
po Robertu Adamu

Peristil u Dioklecijanovoj palači
(izgrađen oko 300. godine)

SREDNJI VIJEK
- crkvena prikazivanja
na Katedralnome trgu

Foto 66. Peristil u Dioklecijanovoj palači

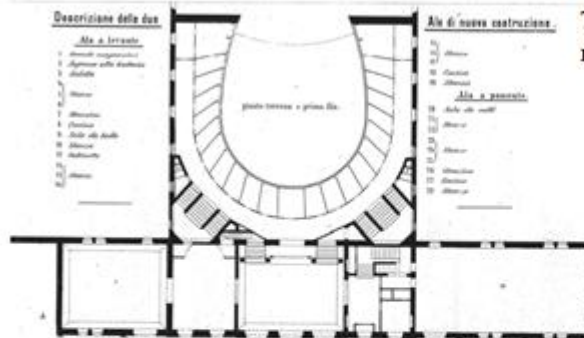
Foto 67. Tlocrt peristila po Robertu Adamu

Foto 68. Ostaci salonitanskog teatra, pogled iz zraka

Foto 69. Tlocrt teatra po E. Dyggveu

Grupa VII daje učenicima sažet prikaz razvoja kazališta u okolici Splita i gradu Splita od antike do srednjeg vijeka.

6 Teatar Bajamonti

Tlocrt Bajamontijevog teatra
na sjevernoj strani Prokurativa

Projektirao: mletački arhitekt

Giovanni Battista Meduna

Financirao: **Antun Bajamonti**

Sagrađen: 1859.

4 reda loža: do 1500 gledatelja

Foto 70. Tlocrt Bajamontijevog teatra na sjevernoj strani Prokurativa

Grupa VII izlaže učenicima osnove informacije o izgradnji Teatra Bajamonti.

7 Teatar Bajamonti

Južno pročelje teatra Bajamonti, detalj fotografije, Petar Zink, 1859.

Obnovljena zgrada Teatra Bajamonti, ali ne u izvornom obliku

1881. – izgorjelo gledalište i pozornica Teatra Bajamonti

Foto 71. **Giovanni Battista Meduna, Južno pročelje teatra Bajamonti, detalj fotografije, Petar Zink, 1859.**

Foto 72. **Obnovljena zgrada Teatra Bajamonti, ali ne u izvornom obliku**

Grupa VII objašnjava da je sjeverni dio zgrade teatra s pozornicom i gledalištem s ložama 1881. godine uništen u požaru, a južni i istočni dio zgrade djelomično su spašeni.

8 Zadatak 4. Pažljivo promotri trgove na sljedećim reprodukcijama i odgovori na pitanja.

a) Na prazne crte upiši naziv trga i grad u kojem se nalazi.

b) Usporedi primjere prikazanih trgova.

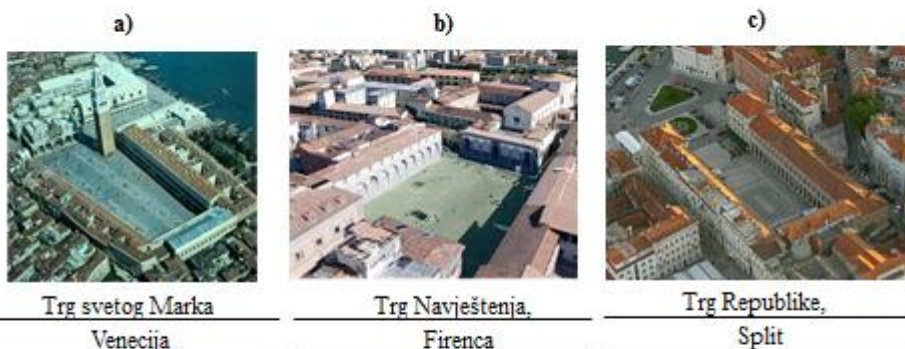
Foto 73. **Trg Svetog Marka, Venecija**

Foto 74. **Trg Navještenja, Firenca**

Foto 75. **Prokurative, Split**

Učenici samostalno rješavaju **Zadatak 4.**

9 Animirano rješenje vježbe 4.

- simetrija
- prostranost
- preglednost
- longitudinalnost
- tlocrti trgova: trapezoidan tlocrt (a), pravokutan tlocrt (b, c)

Foto 76. Trg Svetog Marka, Venecija

Foto 77. Trg Navještenja, Firenca

Foto 78. Prokurative, Split

Učenici čitaju svoje opise trgova iz **Zadatka 4** a grupa VIII sudjeluje u analizi.

10

Trg svetog Marka (pogled iz zraka), Venecija
- arhitektonski uzor za Prokurative

Trg Republike (pogled iz zraka), Prokurative, Split
- inicijator gradnje Prokurativa: **Antun Bajamonti**
- projektant: mletački arhitekt
Giovanni Battista Meduna

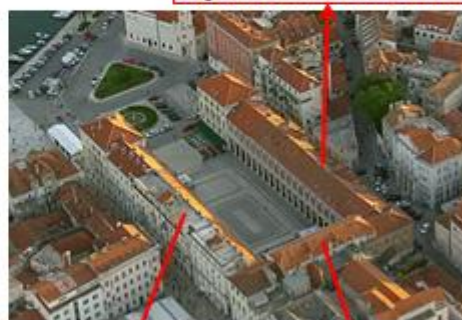
sjeverno krilo
Stare prokurative
(Procuratie Vecchie)
1496.-1517.

južno krilo
Nove prokurative
(Procuratie Nouve)
1584.-1640.

zapadno krilo, 1863.-1867.

Napoleonove prokurative, 1810.

istočno krilo, 1909.

sjever
Teatar Bajamonti,
1859.

Foto 79. Trg Svetog Marka, Venecija

Foto 80. Prokurative, Split

Grupa VIII objašnjava povijest nastanka kompleksa građevina na Trgu Republike u Splitu.

11

Nove prokurative (Procuratie Nuove),
detalj fasade, Trg svetog Marka, Venecija,
1584.-1640.

Zapadno krilo Prokurativa,
detalj fasade, Trg Republike, Split,
1863.-1867.

Foto 81. Nove prokurative (Procuratie Nuove), detalj fasade, Trg svetog Marka, Venecija, 1584.-1640.

Foto 82. Giovanni Battista Meduna, Zapadno krilo Prokurativa, detalj fasade, Trg Republike, Split, 1863.-1867.

Grupa VIII učenicima postavlja pitanje:

Koje sličnosti i razlike uočavate u raščlambi fasada splitskog zapadnog krila Prokurativa i venecijanskih Novih prokurativa? Opišite ih usmeno.

Grupa VIII analizira zajedno s učenicima obje fasade.

12 FUNKCIJA

VENECIJANSKE PROKURATIVE

- Mletačka Republika: državni službenici (prokuratori) na Trgu svetog Marka
- DANAS: muzeji i Javna uprava Venecije u gornjim katovima Novih prokurativa
restorani, kavane i dućani u trjemovima u prizemlju Novih i Starih prokurativa

SPLITSKE PROKURATIVE

- 19. stoljeće u oba krila Prokurativa: Gimnazija, Realna škola, Općinski uredi, Trgovinska komora, općinska straža, Gradski kasino, Čitaonica, kavana, hotel, gostionica, 18 dućana i 17 stanova
- DANAS: restorani i kavane u trjemovima, stanovi na prvom katu

Stare prokurative, restoran,
Trg svetog Marka, Venecija,
1496.-1517.

Istočno krilo Prokurativa, restoran,
Trg Republike, Split,
1909.

Foto 83. Stare prokurative, Trg svetog Marka, Venecija, 1496.-1517., detalj

Foto 84. Giovanni Battista Meduna, Istočno krilo Prokurativa, Trg Republike, Split, 1909., detalj

Grupa VIII objašnjava koju su ulogu Venecijanske prokurative i splitske Prokurative imale u 19. stoljeću, a koju imaju danas.

13

Stare prokurative, detalj trijema,
Trg svetog Marka, Venecija,
1496.-1517.

RENEŠANSA

Zapadno krilo Prokurativa, detalj trijema,
Trg Republike, Split,
1863.-1867.

NEORENEŠANSA

Foto 85. Stare prokurative, detalj trijema, Trg svetog Marka, Venecija, 1496.-1517.

Foto 86. Stare prokurative, detalj pročelja, Trg svetog Marka, Venecija, 1496.-1517.

Foto 87. Giovanni Battista Meduna, Zapadno krilo Prokurativa, detalj trijema, Trg Republike, Split, 1863.-1867.

Grupa VIII zajedno s učenicima analizira arhitektonsku raščlanjenost trijemova i objašnjava u kojem su stilu izgrađeni.

14

Splitski lazaret u 19. stoljeću

Vicko Andrić, Splitski lazaret, 1817.

Sačuvani glavni dio splitskog lazareta, oko 1830.

FUNKCIJA LAZARETA

- trgovačke razmjene između Osmanlija i Mlečana u splitskom Lazaretu
- veliki sklop građevina i dvorišta, s funkcijom trgovačkog pretovarišta i karantene
- roba se od Splita prevozi galijama u Veneciju
- najintenzivnija trgovina: krajem 16. i početkom 17. stoljeća, prije izbijanja Kandijskog rata

Foto 88. Vicko Andrić, plan splitskog lazareta, 1817.

Foto 89. Sačuvani glavni dio splitskog lazareta, oko 1830.

Grupa I ukratko opisuje izgled lazareta i njegovu funkciju te objašnjava zašto je u 19. stoljeću izgubio svoju funkciju.

15

Lijevo neorenesansna zgrada Režije duhana na čijoj se atici nalazio prvi električni sat, desno neoromanička crkva svetog Petra (arh. Dujam Marcocchia)

Foto 90. **Kamilo Tončić, Neorenesansna zgrada Režije duhana (1905.)**

Foto 91. **Pročelje zgrade Režije duhana uništeno bombardiranjem, 1944.**

Grupa I objašnjava tko je bio Kamilo Tončić i u kojem je stilu i kada sagrađena zgrada Režije duhana.

16 Zgrada Lučke kapetanije (1890.-1926.)

- Obala Lazareta 1
- profana arhitektura
- 1926. – nadograđen još jedan kat
- projektant: dr. Frane Rubčić

Foto 92. **Frane Rubčić, Zgrada Lučke kapetanije (1890.-1926.)**

Grupa I objašnjava kada je zgrada Lučkog poglavarstva podignuta i tko ju je projektirao.

17 Zgrada Lučke kapetanije (1890.-1926.)

Foto 93. **Frane Rubčić, Zgrada Lučke kapetanije (1890.-1926.)**

Grupa I najavljuje učenicima da će na terenskoj nastavi biti detaljnije obrađena arhitektonska raščlanjenost fasade Lučke kapetanije.

18 Zadatak 1. Prepoznaj kazališta na fotografijama i upiši na predviđene linije imena gradova u kojima se nalaze.

Foto 94. **Hermann Helmer, Ferdinand Fellner, HNK, Zagreb, 1895.**

Foto 95. **Ferdinand Fellner, HNK, Ivana pl. Zajca, Rijeka, 1885.**

Foto 96. **Ante Bezić, dr. Emil Vecchietti, HNK, Split, 1893.**

Foto 97. **Hermann Helmer, HNK, Varaždin, 1873.**

Učenici rješavaju samostalno **Zadatak 1.**

19 Animirano rješenje Zadatka 1.

HNK, Zagreb, 1895.

HNK Ivana pl. Zajca, Rijeka, 1885.

HNK, Split, 1893.

HNK, Varaždin, 1873.

Foto 98. **Hermann Helmer, Ferdinand Fellner, HNK, Zagreb, 1895.**

Foto 99. **Ferdinand Fellner, HNK, Ivana pl. Zajca, Rijeka, 1885.**

Foto 100. **Ante Bezić, dr. Emil Vecchietti, HNK, Split, 1893.**

Foto 101. **Hermann Helmer, HNK, Varaždin, 1873.**

Rješenja na prezentaciji.

20

HNK, Split, 1891.-1893.

Projektanti splitskog kazališta:

- Ante Bezić
- dr. Emil Vecchietti

dr. Gajo Filomen Bulat
(Supetar, 1836. – Beč, 1900.)

1885. – splitski načelnik

Foto 102. **Ante Bezić, dr. Emil Vecchietti, HNK, Split, 1893.**

Foto 103. **Dr. Gajo Filomen Bulat (Supetar, 1836. – Beč, 1900.)**

Grupa II objašnjava učenicima tko je bio dr. Gajo Filomen Bulat, tko su bili projektanti splitskog kazališta i kada je ono izgrađeno.

Slijedi usmena analiza dekoracije fasade splitskog HNK-a: *Usmeno opišite razliku u dekoraciji pročelja HNK-a i njegovog južnog zida.*

21

HNK, Zagreb, 1895.

HNK Ivana pl. Zajca, Rijeka, 1885.

HNK, Split, 1893.

HNK, Varaždin, 1873.

Foto 104. **Hermann Helmer, Ferdinand Fellner, HNK, Zagreb, 1895.**

Foto 105. **Ferdinand Fellner, HNK, Ivana pl. Zajca, Rijeka, 1885.**

Foto 106. **Ante Bezić, dr. Emil Vecchietti, HNK, Split, 1893.**

Foto 107. **Hermann Helmer, HNK, Varaždin, 1873.**

Grupa II postavlja učenicima pitanja:

Koja kazališta imaju bogatu dekoraciju na pročelju, ali i na bočnim stranama?

Kako je splitsko kazalište smješteno u prostoru u usporedbi s ostalim kazalištima?

22

mediteranski tip kazališta

HNK, Split, 1893.

Mauro Codussi, renesansna palača Vendramin-Calergi, Venecija, 1509.

Foto 108. **Ante Bezić, dr. Emil Vecchietti, HNK, Split, 1893.**

Foto 109. **Mauro Codussi, renesansna palača Vendramin-Calergi, Venecija, 1509.**

Grupa II traži od učenika da usmeno usporede pročelja i bočne strane obje građevine i opišu sličnosti.

Grupa II učenicima objašnjava razliku između srednjoeuropskog tipa i talijanskog, odnosno mediteranskog kazališta.

9.6.4. Presentacija za četvrti tjedan učioničke nastave

1

4. tjedan učioničke nastave

Historicistička arhitektura u
Splitu na početku 20. stoljeća

Grupa III učenicima predstavlja novu temu četvrtog tjedna i dijeli im radne listiće.

2 **Zadatak 1.** Pomoću fotografija dviju građevina opiši i usporedi njihov:
- način podjele pročelja
- način obrade fasada pročelja.

Biskupova palača, sjeverna strana, Split,
1901.-1903.

Michelozzo di Bartolomeo,
Palazzo Medici-Riccardi, Firenca,
započeta 1444.

Foto 110. **Ćiril Metod Iveković, Biskupova palača, sjeverna strana, Split, 1901.-1903.**

Foto 111. **Michelozzo di Bartolomeo, Palazzo Medici-Riccardi, Firenca, započeta 1444.**

Učenici rješavaju **Zadatak 1** na radnim listićima.

Učenici čitaju svoje usporedbe i opise građevina, a grupa III ih prema potrebi ispravlja i/ili nadopunjuje.

3

elementi raščlambe zida renesansne arhitekture

kontinuirani profilirani vijenac

Biskupova palača, Split, 1901.-1903.

Michelozzo di Bartolomeo, Palazzo Medici-Riccardi, Firenca, započeta 1444.

radijalno složeni kamenovi

bunjasto zide (rustika)

Foto 112. Čiril Metod Iveković, Biskupova palača, sjeverna strana, Split, 1901.-1903., detalj

Foto 113. Michelozzo di Bartolomeo, Palazzo Medici-Riccardi, Firenca, započeta 1444.

Grupa III zajedno s učenicima analizira pročelja palača na fotografijama. Grupa III traži od učenika da usmeno opišu kakav dojam stvaraju donji katovi u odnosu na gornje s obzirom na način oblikovanja fasade.

4

Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

1859.-1885.: porušen Kapucinski polubastion, tzv. zapadni polubastion sv. Jurja (San Giorigio) iz 1664.

Biskupova palača, Split, 1901.-1903.

Arhitekt: Čiril Metod Iveković
Graditelj: Špiro Nakić

NEORENE SANSA

Foto 114. Robert Adam, *Plan grada*, 1764.

Foto 115. Čiril Metod Iveković, Biskupova palača, sjeverna strana, Split, 1901.-1903.

Grupa III objašnjava povijesne okolnosti koje su prethodile izgradnji Bis. palače.

5 Zadatak 4. Usporedi i opiši kompoziciju oba pročelja.

Navedi njihove zajedničke elemente raščlambe zida i zajedničke dekorativne elemente.

Palača Stock-Dujmović, Split

Palača Vendramin-Calergi, Venecija

Foto 116. Palača Stock-Dujmović, Split

Foto 117. Mauro Codussi, Palača Vendramin-Calergi, Venecija

Učenici rješavaju Zadatak 4.

6

prozor s polukružnim završetkom

završni vijenac sa zupcima

bifora s polukružnim završetkom

Palača Stock-Dujmović, Split, 1903.

Palača Vendramin-Calergi, Venecija, 1509.

balkon na konzolama

NEORENESANSA

RENESANSA

Foto 118. Palača Stock-Dujmović, Split

Foto 119. Mauro Codussi, Palača Vendramin-Calergi, Venecija

Usmena analiza Zadatka 4.

7

južna zgrada:
čekaonica

sjeverna zgrada:
uredske prostorije

Željeznička stanica, Split, 1906.
• istočna strana prizemnica

Foto 120. **Željeznička stanica, Split, 1906. (istočna strana južne zgrade)**

Foto 121. **Željeznička stanica, Split, 1906. (istočna strana sjeverne zgrade)**

Grupa V analizira arhitektonsku raščlanjenost prizemnica Željezničke stanice u Splitu.

8

NEORENESANSNA

Željeznička stanica, Split, 1906.
• glavno pročelje južne prizemnice okrenuto prema zapadu

Foto 122. **Željeznička stanica, Split, 1906. (zapadna strana južne prizemnice)**

Grupa V analizira arhitektonsku raščlanjenost zapadne strane sjeverne prizemnice Željezničke stanice u Splitu.

9

- 1880. – rezervoar na Lovretu od kojeg je voda podzemnim cijevima dolazila u grad do željezničke postaje i do nekoliko javnih česmi
– tekuća voda dovedena u grad
- 19. stoljeće – podignuto oko dvadeset česama i fontana
- zidna česma na zapadnoj fasadi južne prizemnice

Foto 123. **Zidna česma na Željezničkoj stanici, Split, 1906.**

Grupa V objašnjava da je u Splitu tijekom 19. stoljeća podignuto oko dvadeset česama i fontana i opisuje reljefne oblike prikazane neorenesansne česme koja je jedan od rijetkih sačuvanih primjera česmi iz 19. stoljeća.

10

Konzervatorski zahvati u 19. stoljeću i na početku 20. stoljeća u Splitu

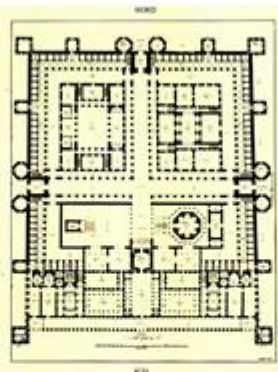
Cijeli osmi nastavni sat posvećen je konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti u Splitu tijekom 19. stoljeća.

11

Konzervatorski zahvati u 19. stoljeću i na početku 20. stoljeća

Vicko Andrić
(Trogir, 1793. – Split, 1866.)

Tlocrt Dioklecijanove palače, 1764.

Don Frane Bulić
(Vranjic kraj Splita, 1846.
– Zagreb, 1934.)

- arhitekt i prvi hrvatski konzervator
- konzervator Splita i Dalmacije (1854.)
- *Nagrada Vicko Andrić* – za izvanredna postignuća u području zaštite kulturne baštine
- utemeljitelj hrvatske arheološke znanosti

Foto 124. Portret Vicka Andrića (Trogir, 1793. – Split, 1866.)

Foto 125. Tlocrt Dioklecijanove palače po Robertu Adamu, 1764.

Foto 126. Don Frane Bulić (Vranjic kraj Splita, 1846. – Zagreb, 1934.)

Grupa VI upućuje učenike da rade bilješke kako bi mogli riješiti **Zadatak 1** i **Zadatak 2**, zatim izlaže o Vicku Andriću i njegovim projektima te o don Frane Buliću.

- 12 Zadatak 3.** Crvenom bojom označi triforu. Žutom bojom označi monofore. Zelenom bojom označi arkade. Ljubičastom bojom označi balkon i konzole koje ga podržavaju.

Foto 127. Skica pročelja Stare Gradske vijećnice, Split

Učenici rješavaju **Zadatak 3**.

13 Animirano rješenje Zadatka 3.

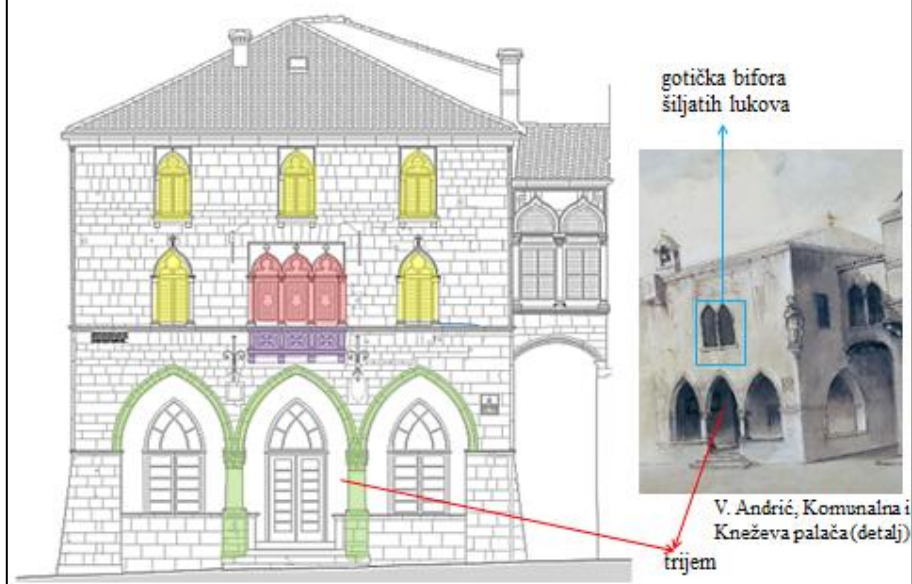

Foto 128. Skica pročelja Stare Gradske vijećnice, Split
Foto 129. Komunalna i Kneževa palača na Trgu sv. Lovre u Splitu (srušena početkom 19. st.), V. Andrić, akvarel, Konzervatorski arhiv Split, list 153-1, detalj
Jedan učenik pokazuje na prezentaciji koje je dijelove označio bojama, a zatim se prikazuju animirana rješenja.
Grupa VI učenicima pomaže u formalnoj analizi pročelja palače i objašnjava im povijest izgradnje Komunalne i Kneževe palače.

14

Istočna zgrada gotičke Komunalne palače

Komunalna i Kneževa palača na Trgu sv. Lovre u Splitu (srušena početkom 19. st.), V. Andrić, akvarel, Konzervatorski arhiv Split, list 153-1

Narodni trg (Pjaca)

Foto 130. Komunalna i Kneževa palača na Trgu sv. Lovre u Splitu (srušena početkom 19. st.), V. Andrić, akvarel, Konzervatorski arhiv Split, list 153-1
Foto 131. Narodni trg (Pjaca), Split

Na fotografiji današnjeg Narodnog trga učenici će uočiti da je istočna zgrada Komunalne palače do danas ostala jedina sačuvana zgrada komunalnog kompleksa.

15

Zgrada Etnografskog muzeja, 1924. – 2004.

- 14.-19.st. – stara Gradska vijećnica
- istočna zgrada gotičke Komunalne palače nakon restauracije 1890. godine u neogotičkom stilu
- danas: izložbeni prostor

palača Ca' d'Oro, 1427.–36.,
Canal Grande, Venecija

- cvjetna gotika (gotico fiorito)

Foto 132. Zgrada Etnografskog muzeja, 1924. – 2004.

Foto 133. Giovanni i Bartolomeo Bon, Palača Ca' d'Oro, 1427.–36., Canal Grande, Venecija

Grupa VI uspoređuje pročelje mletačke gotičke palače Ca' d'Oro sa starom Gradskom vijećnicom.

16

zvonik splitske Katedrale
prije konačne obnove (oko 1880.)

SCAN IZ Kečkemet: Vicko Andrić, sl. 62!!

Foto 134. Zvonik splitske Katedrale prije konačne obnove (oko 1880.)

Foto 135. Emil Förster, Restauracija šestoga kata zvonika splitske Katedrale

Nastavnik ukratko objašnjava učenicima koji su se konzervatorski radovi izvodili u unutrašnjosti katedrale i tijekom obnove zvonika i prema čijem su projektu izvedeni.

17

1908. – samostan povišen za jedan kat,
uklonjene bifore,
otvori u prizemlju s polukružnim završetkom

1907. – rušenje samostana

→ Četvrtasti toranj zvonika
crkve sv. Frane, izgrađen 1902.

Zapadno pročelje crkve Sv. Frane, fotografirano 1904.

Foto 136. **Zapadno pročelje crkve Sv. Frane**

Foto 137. **Zapadno pročelje crkve Sv. Frane iz 1904.**

Nastavnik učenicima opisuje radove koji su izvedeni na zvoniku Sv. Frane 1902. godine i na samostanu 1908. godine.

9.7. Tablice za vršnjačku evaluaciju i samoevaluaciju²⁵⁵

1. TABLICA: vršnjačka evaluacija istraživačkog rada u grupi _____

OCJENJIVAČ: _____

Bodovi: 1 – da, 2 – uglavnom da, 3 – uglavnom ne, 4 – uopće ne

Vršnjačka evaluacija rezultata istraživačkog rada u grupi	
Korišteni su odgovarajući likovni primjeri.	
Likovni primjeri odgovaraju tvrdnjama navedenim na prezentaciji.	
Prezentacija istraživačkog rada izvedena je u PowerPoint-u.	
Prezentacija istraživačkog rada tehnički je kvalitetno izvedena.	
Prezentacija istraživačkog rada je jasna i pregledna.	
Sadržaji istraživačkog rada predstavljeni su na smislen i razumljiv način.	
Prezentacija istraživačkog rada je na kreativan način izvedena.	
Metodičke vježbe su jasno objašnjene i kvalitetno izvedene.	

²⁵⁵ Upitnici u tablicama i ljestvice procjene za vršnjačku evaluaciju i samoevaluaciju su osmišljeni u skladu s *Metodičkim priručnikom predmeta Likovna umjetnost za 1. razred srednje škole*, <https://skolazivot.hr/obrazovni-sadrzaji/metodicki-prirucnici/metodicki-prirucnici-za-srednju-skolu/>, (pregledano 22. rujna 2019.)

2. TABLICA: samoevaluacija istraživačkog rada u grupi _____

OCJENJIVAČ: _____

Bodovi: 1 – da, 2 – uglavnom da, 3 – uglavnom ne, 4 – uopće ne

Samoevaluacija istraživačkog rada u grupi:	
Slijedili smo zadane smjernice za istraživački zadatak.	
Koristili smo dovoljno različitih izvora informacija.	
Tekstovi koje smo čitali/konzultirali bili su nam razumljivi.	
Pronašli smo odgovarajuće likovne primjere.	
Pronašli smo adekvatne likovne primjere koji odgovaraju tvrdnjama koje navodimo u tekstu .	
Poštivali smo autorska prava kod korištenja digitalnih likovnih primjera.	
Tekstualni dio istraživačkog rada napisali smo razumljivo služeći se stručnom terminologijom.	
Prezentacija istraživačkog rada izvedena je u PowerPoint-u.	
Prezentirali smo rezultate istraživačkog rada na smislen i razumljiv način.	
Prezentacija istraživačkog rada je jasna i pregledna.	
Prezentacija istraživačkog rada je na kreativan način izvedena.	

3. **TABLICA: samoevaluacija vlastitog rada i uspjeha u savladavanju novih pojmova i vještina u učioničkoj nastavi**

OCJENJIVAČ: _____

Bodovi: 1 – da, 2 – uglavnom da, 3 – uglavnom ne, 4 – uopće ne

Samoevaluacija vlastitog rada i uspjeha u savladavanju novih pojmova i vještina u učioničkoj nastavi:	
Aktivno sam sudjelovao/la u zadanim aktivnostima u učioničkoj nastavi.	
Mogu opisati geografski smještaj grada Splita.	
Mogu objasniti društveno-povijesna zbivanja u prvoj polovici 19. stoljeća u Splitu.	
Mogu objasniti društveno-povijesna zbivanja u drugoj polovici 19. stoljeća u Splitu.	
Mogu razlikovati i opisati tlocrte javnih gradskih perivoja u Splitu u 19. stoljeću.	
Mogu razlikovati stilove na poznatim primjerima historicističke arhitekture u Splitu.	
Mogu imenovati i opisati elemente raščlambe i dekorativne elemente pročelja na poznatim primjerima neorenesansnih pročelja u Splitu.	
Mogu imenovati i opisati elemente raščlambe i dekorativne elemente pročelja na poznatim primjerima neobaroknih pročelja u Splitu.	
Mogu imenovati i opisati elemente raščlambe i dekorativne elemente pročelja na poznatim primjerima neogotičkih pročelja u Splitu.	
Mogu razlikovati stilove na poznatim primjerima restauratorskih zahvata u Splitu u 19. stoljeću.	
Iskustvo u radu na zadanim aktivnostima koristit će mi u samostalnom radu.	

4. TABLICA: samoevaluacija vlastitog rada, neposrednog kontakta s umjetničkim djelom i uspjeha u savladavanju novih pojmova i vještina u terenskoj nastavi

OCJENJIVAČ: _____

Bodovi: 1 – da, 2 – uglavnom da, 3 – uglavnom ne, 4 – uopće ne

Samoevaluacija vlastitog rada, neposrednog kontakta s umjetničkim djelom i uspjeha u savladavanju novih pojmova i vještina u terenskoj nastavi	
Aktivno sam sudjelovao/la u zadanim aktivnostima u terenskoj nastavi.	
Mogu se samostalno snaći po staroj jezgri grada Splita i pronaći primjere historicističke arhitekture.	
Mogu prepoznati imena arhitekata i njihova historicistička arhitektonska ostvarenja.	
Mogu samostalno fotografirati dekorativne elemente raščlambe na arhitektonskim primjerima.	
Mogu imenovati nekoliko podataka vezanih uz Monumentalnu fontanu u Splitu.	
Mogu na skici poznatog neobaroknog pročelja prepoznati i opisati elemente raščlambe i dekorativne elemente.	
Mogu prepoznati elemente raščlambe i dekoracije neomaurskog stila na poznatom primjeru arhitekture.	
Mogu samostalno analizirati pročelje nepoznate historicističke građevine.	
Mogu razlikovati dorski, jonski i korintski red.	
Mogu samostalno rukom skicirati dekorativne elemente s pročelja historicističke građevine.	
Iskustvo u radu na zadanim aktivnostima koristit će mi u samostalnom radu.	

10. Popis literature

Knjige, članci, monografije:

1. Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2010.
2. Joško Belamarić, *Split: od carske palače do grada: kulturno-povijesni vodič*, Split: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel, 1997.
3. Josip Bilić, *Likovni leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2014.
4. Ladislav Bogнар i Milan Matijević, *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga, 2002.
5. Goran Borčić, »Kratka povijest splitske rive«, u: *Vijenac 213*, Matica hrvatska, <http://www.matica.hr/vijenac/213/kratka-povijest-splitske-rive-15018/>, (pregledano 5. svibnja 2019.)
6. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 3: povijesni pregled: udžbenik za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015.
7. Dragan Damjanović, »Završavanje tornjeva srednjovjekovnih crkava (Turmvollendungen) u hrvatskoj arhitekturi historicizma«, u: Andrej Žmegač (ur.), *Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, 2013., str. 207–214.
8. Zana Dragičević, »Elementi venecijanske cvjetne gotike na lovranskim vilama: primjeri graditelja Carla Seidla i Attilia Maguola«, u: *Zbornik Lovranščine*, br. 1, 2012., str. 173–194., <https://hrcak.srce.hr/148562>, (pregledano 7. svibnja 2019.)
9. Vesna Fabijanić, »Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika«, u: *Educatio biologiae* 1 (2014.), str. 89–96., <https://hrcak.srce.hr/148928>, (pregledano 5. lipnja 2019.)
10. Cvito Fisković, »Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti«, u: *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 1 (1954.), str. 71–102., <https://hrcak.srce.hr/134877>, (pregledano 30. travnja 2019.)
11. Blanka Petrincec Fulir, Natalija Stipetić Ćus i Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: sklopovi života od prapovijesti do danas: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s dvogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014.
12. Jasna Galjer, »Arhitektura kazališta u Hrvatskoj u drugoj polovini 19. stoljeća«, u: Vladimir Maleković (ur.), *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., str. 127–137.

13. Ana Grgić, »Vrtovi i perivoji Splita. Nastajanje i razvoj perivojne arhitekture grada«, u: *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 13, br. 1(29), str. 79–90., <https://hrcak.srce.hr/10741>, (pregledano 25. kolovoza 2019.)
14. Radovan Ivančević, *Stilovi, razdoblja, život: udžbenik za III. razred gimnazije. Sv. 2, Od romanike do secesije*, Zagreb: Profil, 2007. [prvo izdanje 2000.]
15. Duško Kečkemet, *Borba za grad*, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002.
16. Duško Kečkemet, *Splitsko groblje Sustipan*, Split: Logos, 1994.
17. Duško Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, Zagreb: AGM, 2009.
18. Duško Kečkemet, *Vicko Andrić: Arhitekt i konzervator: 1793-1866.*, Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture-Split: Književni krug Split, 1993.
19. Josip Lasić, *Onomastički opis splitske hodonimije*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9440/1/Lasic%2C%20Josip.pdf>, (pregledano 6. travnja 2019.)
20. Vladimir Maleković, »Historicizam u Hrvatskoj«, u: Vladimir Maleković (ur.), *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000.
21. Mario Marasović, »Borbe za Klis u 16. i 17. stoljeću«, u: *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, 7., 2016., str. 135–156., <https://hrcak.srce.hr/169409>, (pregledano 15. veljače 2019.)
22. Slavica Marković, *Ćiril Metod Iveković: arhitekt i konzervator*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992.
23. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, u: Boris Drandić (ur.), *Nastavnički suputnik*, Zagreb: Znamen, 2008., str. 198., <https://www.bib.irb.hr/409015>, (pregledano 20. kolovoza 2019.)
24. Branko Matulić i Tonči Borovac, »Restauracija stropnog oslika u salonu prvoga kata palača Bajamonti-Dešković«, u: *Kulturna baština*, br. 34, 2007., str. 255–270., <https://hrcak.srce.hr/66962>, (pregledano 7. travnja 2019.)
25. Werner Müller i Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 2: Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti*, Zagreb: Golden marketing: Institut građevinarstva Hrvatske, 2000.
26. Slavko Muljačić, »Regulacijski plan Splita Francesca Locatija iz godine 1862.«, u: *Kulturna baština*, br. 37, 2011., str. 173–190., <https://hrcak.srce.hr/90026>, (pregledano 18. veljače 2019.)

27. Slavko Muljačić, »Studija o prostornom razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrov (1807-1989)«, u: *Kulturna baština* 20 (1990.), str. 119–134., <https://hrcak.srce.hr/163660>, (pregledano 20. ožujka 2019.)
28. Zdeslav Perković, *Arhitektura dalmatinskih kazališta: s posebnim osvrtom na splitski teatar*, Split: Logos, 1989.
29. Perislav Petrić: »Sakralna topografija u staroj gradskoj jezgri«, u: *Kulturna baština*, br. 19., 1989., str. 272–287., <https://hrcak.srce.hr/163646>, (pregledano 10. svibnja 2019.)
30. Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015.
31. Stanko Piplović, »Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu tijekom XIX. stoljeća i početkom XX. stoljeća«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 46, 2004., str. 425–449., <https://hrcak.srce.hr/12110>, (pregledano 2. svibnja 2019.)
32. Stanko Piplović, »Promišljanja o bazilici sv. Stjepana pod Borovima u Splitu«, u: *Croatica Christiana periodica*, br. 36, 1995., str. 11–18., <https://hrcak.srce.hr/77703>, (pregledano 26. ožujka 2019.)
33. Stanko Piplović, »Splitske prokurative«, u: *Kulturna baština*, br. 41, 2015., str. 245–290., <https://hrcak.srce.hr/167066>, (pregledano 10. travnja 2019.)
34. Stanko Piplović, »Urbanistički i graditeljski razvitak predgrađa Lučac u Splitu«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 48., 2006., str. 453–510., <https://hrcak.srce.hr/11893>, (pregledano 3. travnja 2019.)
35. Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita: ljetopis*, Zagreb; Split: Ex libris, 2005.
36. Ivana Svedružić Šeparović, »Istočna obala Splita – kronologija zbivanja«, u: *Kulturna baština*, br. 39., 2013., str. 295–304., <https://hrcak.srce.hr/129893>, (pregledano 20. travnja 2019.)
37. Tomislav Šarlija, »Jasenice pod vlašću Osmanlija i Mlečana od XVI. do konca XVIII. stoljeća«, u: *Povijesni prilozi*, br. 43, 2012., str. 149., <https://hrcak.srce.hr/95386> (pregledano 18. rujna 2019.)
38. Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih gradova u europskom kontekstu*, Zagreb: Šćitaroci: Arhitektonski fakultet, 2004.
39. Vera Turković, »Likovno obrazovanje: nove pedagoške prakse«, u: *Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu*, Zagreb: Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske, 2013., str. 9., <https://www.bib.irb.hr/733446>, (pregledano 21. rujna 2019.)

Katalozi, pravilnici, kurikulumi:

40. »Nastavni program za gimnazije«, u: *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete*, ožujak 1994., dostupno na:
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf, (pregledano 20. svibnja 2019.)
41. *Godišnji program rada za školsku godinu 2018./2019.*, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, http://ss-primijenjenaumjetnostidizajn-zg.skole.hr/skola/dokumenti_skole, (pregledano 12. prosinca 2018.)
42. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2018./2019. Likovna umjetnost*, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, dostupno na:
<https://mk0ncvovw8xj1dauw2r.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2018/10/LIKOVNA-2019.pdf>, (pregledano 3. prosinca 2018.)
43. »Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj«, u: *Narodne novine* 7 (2019.), Ministarstvo znanosti i obrazovanja, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html, (pregledano 20. svibnja 2019.)
44. *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije 2014./2015.*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, dostupno na:
<https://mzo.hr/hr/katalog-obveznih-udzbenika-pripadajucih-dopunskih-nastavnih-sredstava-za-osnovnu-skolu-gimnazije?cat=209>, (pregledano 3. prosinca 2018.)
45. *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura i Likovna umjetnost, Prijedlog*, Prosinac 2017., Ministarstvo znanosti i obrazovanja, dostupno na:
https://mzo.hr/sites/default/files/dokumenti/2017/OBRAZOVANJE/NACION-KURIK/PREDMETNI-KURIK/likovna_kultura_i_likovna_umjetnost.pdf, (pregledano 3. prosinca 2018.)
46. *Školski kurikulum za školsku godinu 2018./2019.*, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu, http://ss-primijenjenaumjetnostidizajn-zg.skole.hr/upload/ss-primijenjenaumjetnostidizajn-zg/images/static3/3123/attachment/KURIKULUM_2018.-2019.SPUD.pdf (pregledano 3. prosinca 2018.)

47. *Katalog obaveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, <https://mzo.hr/hr/katalog-obveznih-udzbenika-pripadajucih-dopunskih-nastavnih-sredstava-za-osnovnu-skolu-gimnazije?cat=209> (pregledano 3. prosinca 2018.)

Internetski izvori:

48. *Projekt*, Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, (pregledano 5. lipnja 2019.)

49. *Split*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57463>, (pregledano 15. veljače 2019.)

50. *Između Venecije, Beča i Pešte*, Hrvatska eu Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://croatia.eu/article.php?lang=1&id=22>, (pregledano 18. veljače 2019.)

51. *Palazzo Corner della Ca'Granda*, Da Wikipedia, L' enciclopedia libera, https://it.wikipedia.org/wiki/Palazzo_Corner_della_Ca%27_Granda, (pregledano 23. kolovoza 2019.)

52. *Napoleon I. Bonaparte*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42926>, (pregledano 18. veljače 2019.)

53. *Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39059>, (pregledano 18. veljače 2019.)

54. *Vladimir Ivanovich Moshkov*, Wikipedija. Slobodna enciklopedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:MoshkovVI_SrazhLeypcigomGRM.jpg, (pregledano 18. veljače 2019.)

55. *Antun Bajamonti*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5300>, (pregledano 19. veljače 2019.)

56. *autonomaštvo*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4754>, (pregledano 19. veljače 2019.)

57. *Gajo Bulat*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10106>, (pregledano 19. veljače 2019.)

58. *Župa sv. Stjepana pod Borovima – Meje*, Splitsko-makarska nadbiskupija, <https://smn.hr/split-meje>, (pregledano 25. ožujka 2019.)

59. *Giovanni Battista Meduna*, Da Wikipedia, L' enciclopedia libera, https://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Meduna, (pregledano 10. travnja 2019.)

60. *Prokurative*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50612>, (pregledano 12. travnja 2019.)
61. *Baldassare Longhena*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37094>, (pregledano 15. travnja 2019.)
62. *Prokurative*, Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dl9hXhU%253D, (pregledano 15. travnja 2019.)
63. *Neorenesansa*, Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF51WBk%253D, (pregledano 17. travnja 2019.)
64. *Historicizam*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25760>, (pregledano 17. travnja 2019.)
65. *Povijest HNK*, HNK Split, <https://www.hnk-split.hr/o-kazalistu/povijest>, (pregledano 19. rujna 2019.)
66. *Ca' Vendramin Calergi*, Wikipedija. Slobodna enciklopedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Ca%27_Vendramin_Calergi (pregledano 25. kolovoza 2019.)
67. *Vicko Andrić*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2622>, (pregledano 20. travnja 2019.)
68. *Nagrada Vicko Andrić*, Središnji državni portal Ministarstva kulture Republike Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=36>, (pregledano 27. travnja 2019.)
69. *Frane Bulić*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10126>, (pregledano 27. travnja 2019.)
70. *Alois Hauser*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24600>, (pregledano 2. svibnja 2019.)
71. *Ante Bezić*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1897>, (pregledano 15. svibnja 2019.)
72. *Identitet*, Gradska sigurnost Split, <https://www.gradska-sigurnost.hr/index.php/hr/identitet>, (pregledano 21. rujna 2019)
73. *Metodički priručnik predmeta Likovna umjetnost za 1. razred srednje škole*, <https://skolazazivot.hr/obrazovni-sadrzaji/metodicki-prirucnici/metodicki-prirucnici-za-srednju-skolu/>, (pregledano 22. rujna 2019.)

11. Izvori slikovnih materijala

11. 1. Slikovni materijali u prezentacijama

- Foto 1., 2., preuzeto s: <https://hr.maps-croatia.com/hrvatska-offline-kartica#&gid=1&pid=1>, (pregledano 15. veljače 2019.)
- Foto 3. preuzeto s: <https://zambata.hr/scripts/karta.php?lang=h&ID=2>, (pregledano 15. veljače 2019.)
- Foto 4., 5., preuzeto s: <https://www.google.com/maps/place/21000,+Split/@43.4585773,16.3511211,34603m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x13355dfc6bbcf517:0xa1798ff631b49f98!8m2!3d43.5081323!4d16.4401935>, (pregledano 15. veljače 2019.)
- Foto 6.,7., 8. skenirano iz: Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, Zrinka Jurić Avmedoski, Natalija Stipetić Ćus, *Udžbenik iz Likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 90.
- Foto 9., preuzeto s: https://lider.media/wp-content/uploads/2019/05/1024px-Dioklecijanova_palaca_Split_N-3-810x456.jpg, (pregledano 25. srpnja 2019.)
- Foto 10., preuzeto s: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f5/SvDuje.jpg/250px-SvDuje.jpg>, (pregledano 25. srpnja 2019.)
- Foto 11., preuzeto s: https://www.slobodnadalmacija.hr/Archive/images//2009/11/27/Split/SVETI_DUJE7-091208_thumb.jpg, (pregledano 25. srpnja 2019.)
- Foto 12., preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_zemlje_pod_mleta%C4%8Dkom_vla%C5%A1%C4%87u#/media/File:Republic_of_Venice_1796.png, (pregledano 18. veljače 2019.)
- Foto 13., preuzeto s: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_zemlje_pod_mleta%C4%8Dkom_vla%C5%A1%C4%87u#/media/File:Coat_of_arms_of_Dalmatia_\(Venetian\).svg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_zemlje_pod_mleta%C4%8Dkom_vla%C5%A1%C4%87u#/media/File:Coat_of_arms_of_Dalmatia_(Venetian).svg), (pregledano 18. veljače 2019.)

- Foto 14., 15., 16., 17., 26., 27., 114., preuzeto s:
<http://images.library.wisc.edu/DLDecArts/EFacs/AdamRuins/M/0048.jpg>, (pregledano 18. veljače 2019.)
- Foto 18., preuzeto s: http://croatia.eu/images/02-05/en_povijest18st.gif, (pregledano 18. veljače 2019.)
- Foto 19., preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/Jacques-Louis_David_-_The_Emperor_Napoleon_in_His_Study_at_the_Tuileries_-_Google_Art_Project.jpg, (pregledano 19. veljače 2019.)
- Foto 20., 29. preuzeto s:
https://hr.wikipedia.org/wiki/Auguste_Marmont#/media/File:Marmont.jpg, (pregledano 21. veljače 2019.)
- Foto 21., 22., preuzeto s:
https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_pod_Habsburzima#/media/File:Ilirske_pokrajine.gif, (pregledano 21. veljače 2019.)
- Foto 23., https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Jean-Louis-Ernest_Meissonier-Campagne_de_France.jpg
(pregledano 24. kolovoza 2019.)
- Foto 24., 25. preuzeto s: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/austria4.htm>, (pregledano 22. veljače 2019.)
- Foto 28., Duško Kečkemet, *Vicko Andrić: Arhitekt i konzervator: 1793-1866.*, Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture-Split: Književni krug Split, 1993., slika 82.
- Foto 30., 53. Slavko Muljačić, »Studija o prostornom razvoju Marmontove ulice u Splitu, s posebnim osvrtom na građevinski sklop uz Obrrov (1807 – 1989)«, u: *Kulturna baština*, br. 20, 1990., str. 121., <https://hrcak.srce.hr/163660>, (pregledano 28. veljače 2019.)
- Foto 32., 33., Bojana Bojanić Obad Šćitaroci i Mladen Obad Šćitaroci, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću: javna perivojna arhitektura hrvatskih gradova u europskom kontekstu*, Zagreb: Šćitaroci: Arhitektonski fakultet, 2004., str. 163.
- Foto 34., 36., 43. preuzeto s:
<https://www.google.hr/maps/@43.5010953,16.4254021,65m/data=!3m1!1e3>, (pregledano 5. ožujka 2019.)
- Foto 35., 39., 41., 42., Duško Kečkemet, *Splitsko groblje Sustipan*, Split: Logos, 1994., str. 125.

- Foto 37., preuzeto s: https://smn.hr/images/galerije/zupe/split-meje/split_meje_sustjepan.jpg, (pregledano 2. ožujka 2019.)
- Foto 38., preuzeto s <https://www.google.hr/maps/@43.5010953,16.4254021,65m/data=!3m1!1e3>, (pregledano 5. ožujka 2019.)
- Foto 40., 61., 63., 64., 82., 84., 87., 92., 93., 96., 100., 102., 118.,110., 112.,115.,120., 121., 122., 123., 135., 136. Lovorka Keča, (fotografirano 16. travnja 2019.)
- Foto 44., 45., 47., preuzeto s: <https://www.dinarskogorje.com/marjan.html>, (pregledano 6. ožujka 2019.)
- Foto 46., preuzeto s: <http://www.marjan-parksuma.hr/galerija/stare-fotografije/1/borova-suma-na-zidovskom-groblju/>, (pregledano 6. ožujka 2019.)
- Foto 48., preuzeto s: <http://drustvomarjan.hr/wp-content/uploads/2018/12/2014.jpg>, (pregledano 6. ožujka 2019.)
- Foto 49., Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015., str. 81.
- Foto 50., preuzeto s: <http://www.ratnakronikasplita.com/kronika/1944-1>, (pregledano 7. ožujka 2019.)
- Foto 51., Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015., str. 80.
- Foto 52., preuzeto s: <https://katalog.kgz.hr/pagesresults/cover.aspx?bibliografskiZapisId=556009309&thumb=0&pozivatelj=bibZapis>, (pregledano 10. ožujka 2019.)
- Foto 54., preuzeto s: <https://www.google.com/maps/@43.5074038,16.4363357,15z>, (pregledano 10. ožujka 2019.)
- Foto 55., preuzeto s: [https://viagallica.com/croatie/img/ville_split_035_\(capitainerie_port,_2011-05-28\).jpg](https://viagallica.com/croatie/img/ville_split_035_(capitainerie_port,_2011-05-28).jpg), (pregledano 10. ožujka 2019.)
- Foto 56., preuzeto s: <https://www.dalmacijadanas.hr/wp-content/uploads/2017/08/matejuska.jpg>, (pregledano 12. ožujka 2019.)
- Foto 57., preuzeto s: <http://romario.hr/files/pages/8154/Split.jpg>, (pregledano 20. ožujka 2019.)

- Foto 62., preuzeto s: http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/HE1_0646.jpg, (pregledano 23. veljače 2019.)
- Foto 65., preuzeto s: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Venezia->, (pregledano 24. ožujka 2019.)
- Foto 66., preuzeto s: https://proprofs-cdn.s3.amazonaws.com/images/FC/user_images/misc/6796428799.jpg, (pregledano 24. ožujka 2019.)
- Foto 67., preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Dioklecijanova_pala%C4%8Da#/media/Datoteka:Tafel_001a_Spalato_-_Grundriss_vom_Kaiserpalast_-_Robert_Adam_1764_-.jpg, (pregledano 24. ožujka 2019.)
- Foto 68., preuzeto s: https://sites.google.com/site/kksmarulianum2a/_/rsrc/1538566336922/home/iter-marulianum/salona/Salona_ostatci%20teatra.jpg?height=244&width=320, (pregledano 24. ožujka 2019.)
- Foto 69., preuzeto s: <https://vmgs.hr/teatar.html>, (pregledano 25. ožujka 2019.)
- Foto 70. Stanko Piplović, »Splitske prokurative«, u: *Kulturna baština*, br. 41, 2015., <https://hrcak.srce.hr/167066>, str. 289. , (pregledano 27. ožujka 2019.)
- Foto 71., preuzeto s: https://it.wikipedia.org/wiki/Antonio_Bajamonti#/media/File:Teatar_bajamonti.jpg, <http://www.astarta.hr/mgst/museum/detail/1/1136/1/index.html>, (pregledano 27. ožujka 2019.)
- Foto 72., preuzeto s: http://www.svjetskiputnik.hr/images/repository/articles/content/Split/split_prokurative.jpg, (pregledano 28. ožujka 2019.)
- Foto 73., 76., 79. preuzeto s: <https://i.pinimg.com/originals/84/7e/8d/847e8da755f87c29c595c427e27c4aec.jpg>, (pregledano 28. ožujka 2019.)
- Foto 74., 77., preuzeto s: <https://corrierefiorentino.corriere.it/fotogallery/2010/05/google/sopra-tetti-firenze-3d-1703094981802.shtml>, (pregledano 29. ožujka 2019.)

- Foto 75., 78., 80. preuzeto s: <https://media.gettyimages.com/videos/shot-over-prokurative-square-split-split-dalmatia-county-croatia-video-id506171515?s=640x640>, (pregledano 30. ožujka 2019.)
- Foto 81., preuzeto s: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Procuratie_nuove_a_Venezia_dettaglio_facciata_Caff%C3%A8_Florian.JPG, (pregledano 2. travnja 2019.)
- Foto 83., preuzeto s: <https://www.altissimoceto.it/Image/RistoranteQuadri/Alajmo-002.JPG>, (pregledano 2. travnja 2019.)
- Foto 85., preuzeto s: <https://www.myveniceapartment.com/wp-content/uploads/2015/12/Portici-luminarie-san-marco-basilica-1024x681.jpg>, (pregledano 5. travnja 2019.)
- Foto 86., preuzeto s: http://www.exibart.com/ns_foto/david-chipperfield-progetto-procuratie-vecchie-venezia-iniziano-le-polemiche.jpg, (pregledano 6. travnja 2019.)
- Foto 88., preuzeto s: <https://bib.irb.hr/datoteka/853435.KM-POMORCI-knjiica.pdf>, (pregledano 6. travnja 2019.)
- Foto 89., Duško Kečkemet, *Borba za grad*, Split: Društvo arhitekata Splita, 2002., str. 121.
- Foto 90., preuzeto s: <http://i.imgur.com/zNyY01x.jpg>, (pregledano 7. travnja 2019.)
- Foto 91., preuzeto s: http://www.ratnakronikasplita.com/slike/1944/context/47_rezija_duhana.jpg, (pregledano 7. travnja 2019.)
- Foto 94., 98., preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_narodno_kazali%C5%A1te_u_Zagrebu#/media/File:Hrvatsko_narodno_kazaliste_u_Zagrebu_090609.jpg, (pregledano 8. travnja 2019.)
- Foto 95., 99., preuzeto s: <https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/0c/7b/35/49/teatr-narodowy-od-ul.jpg>, (pregledano 10. travnja 2019.)
- Foto 97., 101., preuzeto s: http://www.hnk.vz.hr/wp-content/uploads/2017/04/x_zgrada1.jpg, (pregledano 10. travnja 2019.)
- Foto 103., preuzeto s: <http://proleksis.lzmk.hr/13970/>, (pregledano 23. veljače 2019.)
- Foto 104., preuzeto s: <https://www.google.hr/maps/place/Hrvatsko+narodno+kazali%C5%A1te+u+Zagrebu/@45.8064744,15.9688368,315a,35y,39.36t/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x4765d6fb532390a7:>

- [0x9ee647b20027ba22!8m2!3d45.8093983!4d15.9700411?hl=hr](https://www.google.hr/maps/@45.3267571,14.444592,322a,35y,180h,39.42t/data=!3m1!1e3?hl=hr), (pregledano 10. travnja 2019.)
- Foto 105., preuzeto s: <https://www.google.hr/maps/@45.3267571,14.444592,322a,35y,180h,39.42t/data=!3m1!1e3?hl=hr>, (pregledano 12. travnja 2019.)
 - Foto 106., preuzeto s: <https://www.google.hr/maps/place/Hrvatsko+narodno+kazali%C5%A1te+Split/@43.5110621,16.437062,132m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x13355dfc2eabe481:0xbdc6c3105f66fb68!8m2!3d43.5109755!4d16.4373172?hl=hr>, (pregledano 15. travnja 2019.)
 - Foto 107., preuzeto s: <https://www.google.hr/maps/@46.30368,16.3373577,390a,35y,39.36t/data=!3m1!1e3?hl=hr>, (pregledano 15. travnja 2019.)
 - Foto 109., preuzeto s: http://www.arte.it/foto/600x450/32/2166-Venezia_-_Ca_27_Vendramin_Calergi.jpg, (pregledano 15. travnja 2019.)
 - Foto 113., preuzeto s: https://www.guideflorentetour.com/image/ricciardi/1.Palazzo_Medici_Riccardi.jpg, (pregledano 17. travnja 2019.)
 - Foto 116., 118. preuzeto s: <http://i.imgur.com/QtTE0D.jpg>, (pregledano 17. travnja 2019.)
 - Foto 117., 119. preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5b/Venezia_-_Ca%27_Vendramin_Calergi_-_Facciata.JPG, (pregledano 22. travnja 2019.)
 - Foto 124., preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/6/60/Vicko_Andri%C4%87_%281793._-1866.%29.jpg (pregledano 12. kolovoza 2019.)
 - Foto 125., preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/24/Tafel_001a_Spalato_-_Grundriss_vom_Kaiserpalast_-_Robert_Adam_1764_-_jpg/220px-Tafel_001a_Spalato_-_Grundriss_vom_Kaiserpalast_-_Robert_Adam_1764_-_jpg (pregledano 13. kolovoza 2019.)
 - Foto 126., preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/thumb/c/c7/Don_Frane_Buli%C4%87.JPG/220px-Don_Frane_Buli%C4%87.JPG (pregledano 14. kolovoza 2019.)

- Foto 127. , preuzeto s: <https://vektra.net/project/split-stara-gradska-vijecnica/>, (pregledano 24. travnja 2019.)
- Foto 129., Foto 130., preuzeto s: Radoslav Bužančić, »Bonino Jakovljević Milanac i splitski gradski projekti s početka 15. stoljeća«, u: *Klesarstvo i graditeljstvo*, br. 1-2, 2018., <https://hrcak.srce.hr/202793>, str. 18. , (pregledano 25. travnja 2019.)
- Foto 131., preuzeto s: <http://www.rezerviraj.hr/slike/upload/pjaca-druga-8528.jpg>, (pregledano 25. travnja 2019.)
- Foto 132., preuzeto s: <http://www.etnografski-muzej-split.hr/foto/stara.jpg>, (pregledano 30. travnja 2019.)
- Foto 133., preuzeto s: https://images.adsttc.com/media/images/56be/d5c8/e58e/cea3/6900/01b1/large_jpg/CDO_Exterior_2.jpg?1455347096, (pregledano 2. svibnja 2019.)
- Foto 134., preuzeto s: <http://splitstareslike.blogspot.com/2011/12/zvonik-sv-duje.html>, (pregledano 2. svibnja 2019.)

11. 2. Slikovni materijali u Radnoj bilježnici

- Slika 1., preuzeto s: <http://ontheworldmap.com/croatia/city/split/split-old-town-map.jpg>, (pregledano 20. svibnja 2019.)
- Slika 2., 4., 5., 6., 7., 10., 11., 12., 13., 14., 15. Lovorka Keča (fotografirano 16. travnja 2019.)
- Slika 3., preuzeto s: <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTRXjN7Vod0f-wdqIg6J6amDXN5zLl0xl2GQg7ziqLIySICmVlIbg>, (pregledano 22. svibnja 2019.)
- Slika 8., preuzeto s: <http://gkmm.arhivx.net/object/view/10222>, (pregledano 25. svibnja 2019.)
- Slika 9., preuzeto s: <http://i.imgur.com/U0I9ENn.jpg>, (pregledano 27. svibnja 2019.)
- Slika 16. Horst Woldemar Janson i Anthony F. Janson, *Povijest umjetnosti*, [dopunu napisao Radovan Ivančević / prijevod s engleskog Olga Škarić, ... et al.], Varaždin: Stanek, 2003., str. 126.

12. Sažetak/ Summary

Historicistička arhitektura u Splitu: prijedlog projektne nastave iz predmeta *Likovna umjetnost*

U diplomskom radu predstavlja se prijedlog projektne nastave iz srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* koji se bavi historicističkom arhitekturom u Splitu. U radu su razrađene tri faze projektne nastave: učionička nastava i grupni rad učenika, terenska nastava i samostalan rad učenika te prezentacija i evaluacija projekta.

Učionička nastava je prva faza projektne nastave i zamišljena je kao grupni rad tijekom kojeg učenici u četiri tjedna grupno pripremaju izlaganja i prezentacije kako bi obradili sljedeće teme: *Geografski smještaj, Povijesne okolnosti, Javni perivoji – Marmontov perivoj i Strossmayerov perivoj, Splitsko groblje Sustipan, Park-šuma Marjan, Razvoj tržnica – Uređenje pazara, Splitska riva, Istočna obala (Nova obala), Palača Bajamonti-Dešković, Teatro Bajamonti, Prokurative, Lučka kapetanija, Hrvatsko narodno kazalište u Splitu, Biskupova palača, Palača Stock-Dujmović, Željeznička stanica i Konzervatorski zahvati*. Cilj učioničke nastave jest upoznati učenike s geografsko-povijesnim značajkama grada Splita, s urbanističkim ostvarenjima u 19. stoljeću te sa splitskom historicističkom arhitekturom koju će neposrednim promatranjem analizirati na terenskoj nastavi. Učenici će na učioničkoj nastavi steći znanja o historicističkoj arhitekturi kroz istraživanje i čitanje relevantne literature, pisanje seminara, izlaganje prezentacija i rješavanje metodičkih vježbi, a na terenskoj nastavi će proširiti znanje kroz analizu formalnih karakteristika pročelja, rješavanje vježbi, skiciranje i fotografiranje. Učenici će na terenu provesti dva dana koja su predviđena za neposredno promatranje historicističke arhitekture i rješavanje vježbi i zadataka na terenu u centru grada Splita. Prvi dan terenske nastave posvećen je palači Bajamonti-Dešković, Prokurativama, crkvi Gospe od Dobrića, Lučkoj kapetaniji, Monumentalnoj fontani, Općinskom kazalištu i Kući Perović, dok je drugi dan terenske nastave posvećen Biskupovoj palači, Palači Dujmović-Stock i Gradskoj vijećnici.

Dva tjedna nakon terenske nastave je predviđeno da učenici u školi postave plakate s fotografijama, skicama i odabranim analizama primjera historicističke arhitekture koje su sakupljali tijekom terenske nastave te da pred ostalim učenicima i djelatnicima škole izlažu o svojim dojmovima s projektne nastave.

Ključne riječi: *projektna nastava, Likovna umjetnost, Split, historicizam, arhitektura, urbanizam*

The Architecture of Historicism in Split: project course for the high school subject

Visual Arts

This thesis presents a suggestion for a high school student project course in *Visual arts* (art history) pertaining to the topic of architecture of Historicism in Split. The thesis elaborates on three phases: classroom study and group work, a field trip and independent students' work, and the presentation and evaluation of the project.

The classroom study is the first phase of project and it includes group work in which students present their presentations and seminars in front of the class, as well as perform tasks to promote a stimulating conversation about the following subjects: *Geographical position, Historical background, Historical parks - Marmont's Park and Strossmayer's Park, The Sustipan Cemetery, Marjan Forest Park, The Old Marketplace – Pazar, The Riva in Split, Split's East Cost, The Bajamonti-Dešković Palace, Teatro Bajamonti, Split's Prokurative, the Port Authority building, The Croatian National Theatre in Split, the Bishop's Palace, The Stock-Dujmović Palace, The Railway Station in Split and The Conservation and Restauration of Monuments in Split*. The aim of the classroom study is to familiarize students with the geographic and historical features of the city of Split, the urbanistic achievements in the nineteenth century, and with architecture of Historicism in Split. Through lectures, seminars, presentations, exercises, and tasks, students will be prepared for their field study where they are expected to apply their classroom knowledge to the immediate environment of the historical heritage on sites in Split. In the field, students will also improve their skills and strategies in describing and analyzing the formal characteristics of façades by completing different exercises and tasks, taking photos of façade details, and creating architectural sketches by observing architectural styles in detail. Students will spend a total of two days in the field, visiting the cultural sites of the project which are located in the central urban zone of Split. On the first day of their trip, the following examples of architecture will be analysed: The Bajamonti-Dešković Palace, Split's Prokurative, the Church of Our Lady of Dobrić, the Port authority building, the Monumental fountain, The Croatian National Theatre in Split, and the Perović House. The second day of the trip is reserved for a visit to the Bishop's Palace, The Stock-Dujmović Palace, and the Town Hall.

Two weeks after the field trip, students will have the opportunity to exhibit their posters with photographs, sketches and selected analyses of the architecture of Historicism in Split, which were made during the field trip. Students will create a short presentation about

their field trip, and share their experiences on the project with other students and teachers in the school.

Key words: *project based learning, Visual Arts, Split, Historicism, architecture, urbanism*